

Slektsfosterhjem i Norden - opplæring og oppfølging



Av Hege Sundt

nofca

Forord

Denne rapporten handler om hva slags opplæring, veiledning og oppfølging som slektsfosterforeldre i Norden skal motta av myndighetene når de blir godkjent som fosterforeldre, og om hvilke erfaringer og behov de har.

Rapporten presenterer resultatene fra prosjektet «Fosterhjem fra barnets slekt i de nordiske land – tilbud og behov for opplæring». Prosjektet er i regi av NOFCA (Nordic Foster Care Association) som består av fosterhjemsforeninger, myndigheter og andre organisasjoner i de nordiske land. NOFCAs medlemsorganisasjoner treffes minst en gang i året og utveksler kunnskap og erfaringer innen fosterhjemsområdet.

Dette prosjektet kunne ikke blitt til uten at 58 slektsfosterforeldre fra alle de nordiske land hadde tatt seg tid i sin travle hverdag til å bli intervjuet. Dere har delt deres erfaringer og refleksjoner om det å være slektsfosterforeldre, og gitt grunnlag for forbedringer av slektsfosterhjemsomsorgen i alle de nordiske land. Med stor respekt for det dere gjør - et veldig stort TUSEN TAKK.

Og takk til prosjektmedarbeiderne, veileder og referansegruppen for deres gode innsats i prosjektet.

Og ikke minst takk til Nordplus Voksen som syntes det var en god idé og bevilget penger så NOFCA kunne gjennomføre dette prosjektet.

*Oslo 15. oktober 2012
Hege Sundt
prosjektleder*

Sammendrag

Rapporten presenterer resultatene fra prosjektet «Fosterhjem fra barnets slekt i de nordiske land – tilbud og behov for opplæring». Formålet med prosjektet er å styrke tilbudet om opplæring og veiledning for slektsfosterhjem i de nordiske land, og i dette heve kvaliteten på fosterhjemsomsorgen. Prosjektet er i regi av NOFCA (Nordic Foster Care Association), og er gjennomført med økonomisk støtte fra Nordplus Voksen. NOFCA består av fosterhjemsforeninger, myndigheter og andre organisasjoner i de nordiske land.

I første del av rapporten presenteres en oversikt over hva slags oppfølging, opplæring og veiledning som tilbys fosterhjem i hvert av de nordiske land, og om spesifikke tiltak for slektsfosterhjem. Av barn som er plassert i fosterhjem i Norden bor rundt 12 til 33% i fosterhjem hos egen slekt eller nettverk. I de nordiske land, med unntak av Grønland, er det lovfestet at ved plassering i fosterhjem skal myndighetene vurdere om barnet kan plasseres hos egen slekt eller nettverk.



Andre del av rapporten er en intervjuundersøkelse gjennomført i 2012 med 58 slektsfosterforeldre fra Norden. Her presenteres deres opplevelser av å være slektsfosterforeldre, deres erfaringer med opplæring, veiledning og oppfølging fra barnevernet, hvilken nytteverdi dette har hatt for den omsorg og oppfølging de gir til sine fosterbarn, og deres forslag til tiltak som kan forbedre slektsfosterhjemsomsorgen.

I del tre gir NOFCA anbefalinger til hvordan opplæring, veiledning og oppfølging av slektsfosterhjem kan videreutvikles. NOFCA anbefaler blant annet at det etableres et nordisk nettverk for slektsfosterhjemsomsorgen med en webside med oversikt over forskning, litteratur og de ulike tiltak for slektsfosterhjem som benyttes i de nordiske land.

Summary NOFCA project 2012: Kinship care: Foster home from the child's own family in the Nordic countries – training and support

This report presents the results from a project about kinship care in the Nordic countries, and the need for training. The project is carried out by NOFCA (Nordic Foster Care Association), which is a network of Nordic foster care organizations, with government and non-government organizations working with foster care (Denmark, Finland, Faroe Islands, Greenland, Iceland, Norway and Sweden). The project is carried out with economic support from the Nordplus adult program. The purpose of this project is to strengthen the possibilities for training, supervision and support offered to kinship carers in the Nordic countries, and thereby improve the quality of foster care.

The first part of the report presents facts about the regulations, training, supervision and support that exist in each of the countries for all foster carers, and specific for kinship carers. About 12 - 33 % of all the foster children in the Nordic countries live with kinship families, or in families from their close network.

In all Nordic countries, apart from in Greenland, the law dictates that when assessing where to place a foster child, families within the child's family or close network have to be considered.

The second part of the report presents the results from interviews in 2012 with 58 kinship carers spread across all the Nordic countries. The carers' experiences are presented, of the challenges they meet as kinship carers, their experiences with training, supervision and support they have received, and what value this has had for the care and support they provide to their foster children. The kinship carers' suggestions for improving the organization of kinship care are also documented.

The third part of the report presents conclusions and suggestions about how training and supervision can be further improved. One of the suggestions is that the authorities in the Nordic countries establish a common network for kinship care with a website that provides information about the research on kinship care, key literature and the training, supervision and support otherwise available that exist in the Nordic countries.

INNHold

	side
Forord	3
Sammendrag - summary	3
Innledning	6
Bakgrunn og målsetting	6
Gjennomføring av prosjektet	7
Om opplæring, veiledning og oppfølging – og andre begrep	8
Avgrensning	9
Rapportens oppbygging	10
Del 1: Fosterhjemsomsorgen i de nordiske land og spesifikke tiltak for slektsfosterhjem	11
1.1 Slekt som plasseringsalternativ – lovverk og statistikk	11
1.2 Oppfølging av fosterfamilier	12
1.3 Opplærings – og veiledningsmateriale om slektsplasseringer for barnevernsansatte	14
1.4 Opplæringstiltak til fosterforeldre	15
1.5 Egne opplæringstiltak til slektsfosterfamilier	21
1.6 Veiledningstiltak til fosterforeldre	25
1.7 Evaluering av opplærings- og veiledningstiltakene	28
Del 2: Intervjuundersøkelse av slektsfosterforeldre	29
2.1 Gjennomføring av undersøkelsen	29
2.2 Opplevelser av å være slektsfosterforeldre - utfordringer	32
2.3 Opplevelser av de ulike formene for opplæring og veiledning	37
2.4 Opplevelser av oppfølgingen fra kommunen	42
2.5 Slektsfosterforeldres egne forslag til opplæring, veiledning og oppfølging	45
Del 3: Oppsummering, konklusjoner og anbefalinger	50
3.1 Oppsummering	50
3.2 Konklusjoner og anbefalinger	51
Referanser	56
Litteraturoversikt slektsfosterhjem fra de enkelte land	61
Vedlegg	66
1. Oversikt fra hvert land - lovverk, oppfølging, opplæring, veiledning	66
2. Informasjonsbrev til slektsfosterforeldre	74
3. Intervjuguide slektsfosterforeldre	75
4. Rekrutteringen av informantene i de enkelte land	77
5. Oversikt over betegnelser/ord som brukes i hvert land	78
6. NOFCAs medlemsorganisasjoner	79



Innledning

Når et barn skal plasseres i fosterhjem i de nordiske land kan myndighetene plassere barnet hos egen slekt eller nettverk. I Danmark, Finland, Færøyene, Island, Norge og Sverige er det nedfelt i lovverket at det skal vurderes om noen i barnets slekt eller nettverk kan være fosterhjem for barnet. På Grønland er det planer om noe tilsvarende ved revidering av loven. Det aktuelle hjemmet skal gjennom en godkjenningsprosess, fosterforeldrene skal inngå en oppdragsavtale med myndighetene, og få samme tilbud om opplæring og oppfølging som ordinære fosterforeldre.

Forskning i Norden og internasjonalt forskning viser at slektsfosterhjem har fått mindre oppfølging og færre støttetiltak enn andre fosterforeldre, uten at man har god nok kunnskap om hvorfor. Slektsfosterfamiliene har blitt mye overlatt til seg selv (Backe-Hansen, Egelund & Havik, 2010; Knudsen & Egelund, 2011). I en dansk undersøkelse kommer det frem at mens tre fjerdedeler av tradisjonelle fosterforeldre har deltatt i kurs, er tilsvarende for slektsfosterforeldre litt under halvparten. Slektsfosterforeldrene har også mottatt mindre veiledning og tilsyn (Knudsen & Egelund, 2011:114).

I denne rapporten presenteres en kartlegging av opplærings-, veilednings- og oppfølgingsstiltak som tilbys slektsfosterfamiliene i alle de nordiske land, samt en intervjuundersøkelse med 58 slektsfosterforeldre om deres erfaringer.

Bakgrunn og målsetting

På NOFCAs møte i 2006 ble opplæringstilbudet til slektsfosterforeldrene i de nordiske land gjennomgått, og det ble registrert at det var svært ulike tilbud i de nordiske land. De fleste land har egne opplæringskurs for familier som ønsker å bli fosterforeldre, og i de største landene finnes egne opplæringstiltak tilpasset slektsfosterforeldrene. I likhet med det forskningen viser, satt NOFCAs medlemsorganisasjoner med erfaringer som viste at mange slektsfosterforeldre ikke får tilbud om tilpasset opplæring eller veiledning, og mange fikk ikke den lovpålagte oppfølging av kommunen. Dette kan virke paradoksalt i og med at det i flere av landene er en politisk beslutning om at slektsfosterhjem alltid skal vurderes når barn som skal plasseres i fosterhjem.

NOFCAs medlemsorganisasjoner ønsket å videreføre viten fra møtet i 2006, og få satt slektsfosterhjem på den politiske dagsorden. I Danmark og Norge har det offentlige de siste årene hatt fokus på slektsfosterhjem og utvikling av egne opplæringstiltak. I Finland har organisasjonene Perhehoitoliitto og Pesäpuu utviklet tiltak for å styrke slektsfosterhjemsomsorgen. I Sverige er det i noen kommuner tilbud om grunnopplæring og nettverksgrupper for slektsfosterforeldre, spesielt for de som er besteforeldre til sine fosterbarn. På Færøyene, Grønland og Island finnes ingen egne opplæringstiltak for slektsfosterhjem.

NOFCAs ønsker gjennom dette prosjektet å ta del i de ulike lands kompetanse for et felles løft på kvaliteten på opplæring og veiledning for slektsfosterhjem, noe som på sikt kan bidra til en felles standard på fosterhjemsarbeidet i de nordiske land.

Formålet med prosjektet er å styrke tilbudet om opplæring og veiledning for slektsfosterhjem i de nordiske land, og i dette heve kvaliteten på fosterhjemsomsorgen. Dette gjøres

ved først å skaffe kunnskap om den opplæring og veiledning som finnes i hvert av landene og i hvilken grad dette er evaluert. Deretter gjennom en intervjuundersøkelse av slektsfosterforeldre i alle de nordiske land få en oversikt over deres erfaringer og behov, og til slutt komme med anbefalinger til hvordan slektsfosterhjemsomsorgen kan videreutvikles og styrkes.

Gjennomføring av prosjektet

Dette prosjektet er gjennomført i 2011 og 2012. NOFCAs medlemsorganisasjoner har vært prosjektets referansegruppe og bestått av:

- Børn & Familier, Forum for utvikling i sosialt arbeid i Danmark: Marianne Folden
- Pehehoitoliitto, Förbundet för Familjevård Finland: Pirjo Hakkarainen
- Barnaverndarstova Føroya: Hallbjørg Lamhauge
- Forum for Familjevård, Sverige: Pirkko Nilsson
- Plejefamiliernes Lokalforening Nuuk, Grønland: Ellen Chemnitz og Putte Hansen
- Fèlag Fòsturforeldra Island, fosterforeldreforening: Soffia Ellertsdottir
- Norsk Fosterhjemsforening, Norge: Tove M.S. Wahlstrøm
- Familjehemmens Riksförbund(FR), Sverige: Telle Söderberg
- Föreningen Socionomer inom Fosterbarnsvården(FSF), Sverige: Ann Olaison
- Pesäpuu, Finland: Raili Bäck-Kiianmaa
- Barnaverndarstofa på Island: Hildur Sveinsdóttir

Referansegruppens oppgaver har vært å engasjere en prosjektmedarbeider i hvert land, gi innspill til kartleggingen av opplærings-, veilednings- og oppfølgingsstiltak, bistå til kontakt med informanter (slektsfosterforeldre). På NOFCA møtet i juni 2012 ble resultatene fra prosjektet diskutert og medlemsorganisasjonene kom med forslag til prosjektets konklusjoner og anbefalinger.

Fra hvert av de nordiske land har det vært en prosjektmedarbeider:

- Danmark: Kirsten Andersen og Marianne Folden, Fabu
- Finland: Bodil Grön, Krisesenter i Hyvinge og PRIDE-leder
- Færøyene: Hallbjørg Lamhauge, Barnaverndarstova Føroya
- Grønland: Ellen Chemnitz, Plejefamiliernes Lokalforening Nuuk
- Island: Soffia Ellertsdottir, Fèlag Fòsturforeldra Island, fosterforeldreforening (Barnaverndarstova på Island)
- Sverige: Birgitta Blomgren, Socialförvaltningen, Resursteam barn och ungdom, Stockholm
- Norge: Hege Sundt (prosjektets leder)

Prosjektmedarbeidernes oppgaver har vært å kartlegge opplærings-, veilednings- og oppfølgingsstiltak i sine land, gjennomføre intervjuene og delta på prosjektmøter. Det har vært to møter med prosjektmedarbeiderne og prosjektleder, det siste sammen med prosjektets veileder. På møtene ble det diskutert metoden for prosjektet, resultatene fra kartleggingen og fra intervjuundersøkelsen, samt forslag til prosjektets konklusjoner og anbefalinger.

Professor Amy Holtan fra RKBU Nord, Universitetet i Tromsø, har vært prosjektets veileder, og bistått med kvalitetssikringen på intervjuguide, analysen og anbefalingene.

Om opplæring, veiledning og oppfølging – og andre begrep

Denne rapporten handler om *opplæring, veiledning og oppfølging* til fosterhjem, og spesielt til slektsfosterhjem med hovedfokus på opplæring og veiledning. Noe opplæring og veiledning skjer gjennom kommunens oppfølging av fosterfamiliene. For å se en helhet i de ulike tiltak fosterfamiliene mottar omhandler denne rapporten også denne oppfølgingen.

Med opplæring menes de kurs, seminarer og fagdager som tilbys fosterforeldre før og etter plassering. Rapporten omhandler også spesifikke opplæringstiltak for fagfolk som jobber med slektsfosterhjem.

Fosterforeldre skal også motta veiledning (supervision) for bedre å sette dem i stand til å ivareta barnets utvikling og fosterforeldrerollen. I denne rapporten beskrives ulike veiledningstiltak som gis individuelt eller i grupper, og som kommer i tillegg til den oppfølging fosterforeldrene får fra kommunen.

Oppfølging omhandler i denne rapporten det ansvaret kommunen har når de plasserer et barn i fosterhjem både overfor barnet og fosterfamilien. Det innebærer kontroll av om barnet har det bra i fosterhjemmet, administrering av de vedtak som er fattet, inkludert avtale/kontrakt med fosterforeldrene, økonomiske ytelser og ikke minst råd og støtte til fosterfamilien.

I Norge, på Island og Færøyene kalles den ansvarlige instans barneverntjenesten, i Sverige og Finland sosialtjenesten og i Danmark socialforvaltningen (ofte forkortet til forvaltningen). I denne rapporten brukes betegnelsen kommunen, barnevernet eller barneverntjenesten hvis det ikke er forhold spesielt knyttet til det enkelte land.

I Norge kalles barn som bor i fosterhjem for fosterbarn. Og dette brukes i rapporten, selv om både Sverige og Finland har gått bort fra betegnelsen fosterbarn. For kortets skyld brukes mest betegnelsen barn.

Slektsfosterforeldre omhandler i denne rapporten fosterforeldrene som er i familie med fosterbarnet, som besteforeldre, tanter, onkler, eldre søsken og andre som er i slekt med fosterbarnet, eller som er gift eller samboer med den som innehar familieforholdet til barnet. Slektsplasseringer i Danmark kalles nå for *nettverksplasseringer i og utenfor slekt* for å understreke at det ikke nødvendigvis skal være et biologisk bånd mellom barn og fosterforeldre (Socialministeriet, 2011a).

For å skille mellom slektsfosterhjem og andre fosterhjem brukes betegnelsen *ordinære fosterhjem* eller noen ganger bare fosterhjem.

Denne rapporten er på norsk og det er i hovedsak de norske betegnelser som brukes, noen ganger kan det enkeltes lands betegnelse stå i parentes. Vedlegg 5 i denne rapporten inneholder en oversikt over navn og betegnelser som brukes i de forskjellige land.

Avgrensning

Denne rapporten omhandler ikke spesifikt rekrutterings- og utredningsmetoder for fosterhjem fra barnets slekt og nettverk. Det kan bare kort nevnes at det i Danmark, Norge og Sverige er en intensjon om å bruke familieråd som metode i rekruttering av fosterhjem fra barnets egen familie og nettverk, og at det brukes i varierende grad (Bufetat, 2009; Mehlbye mfl., 2011; Servicestyrelsen, 2011a).

Ved bruk av familieråd øker sannsynligheten for plassering i barnets slekt eller nære nettverk. Det øker også brukermedvirkning for barna og deres familie. I Norge er det nå et eget prosjekt i regi av Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat); «Familieråd i fosterhjemsarbeid – søkelys på nærmiljø, slekt og nettverk» som evalueres av RKBU Nord, Universitetet i Tromsø.

I utgangspunktet skulle dette prosjektet omhandle både fosterhjem fra slekt og nettverk, men er avgrenset til fosterhjem fra slekt. Dette av kapasitetshensyn, og fordi nettverks-plasseringer utenfor slekt er såpass lite behandlet i litteraturen. I de fleste land blir fosterhjem i slekt og nettverk betegnet som en gruppe.

Tiltak rettet til hele slektsfosterfamilien er heller ikke i fokus i denne rapporten.

I flere av de nordiske land, med unntak av Sverige, kan en på vegne av barnets foreldre ta seg av sine slektingers barn uten å inngå en avtale med myndighetene, en såkalt privat plassering. Noe som innebærer at de ikke får tilbud om opplæring, veiledning eller andre oppfølgingstiltak som blant annet økonomisk støtte. På Grønland må en privat plassering godkjennes av myndighetene (Landstingforordning §20). I Danmark skal denne formen for plassering som varer utover tre måneder godkjennes som slektsfosterhjem. Denne gruppe «slektsfosterforeldre» er ikke særskilt omtalt i denne rapporten, med unntak av i rapportens tredje del om konklusjoner og anbefalinger.

Denne rapporten handler om hva slags opplæring, veiledning og oppfølging slektsfosterforeldre får tilbud om i Norden, og om det er dekkende for hva slektsfosterforeldre mener de har behov for. utfordringer de opplever ved å være fosterforeldre blir utførlig presentert. Både nordisk og internasjonal forskning viser hvilke fordeler det kan være med slektsfosterhjem, blant annet stabilitet i plasseringen, hyppigere samvær med foreldrene og øvrige familie, og barnas opplevelse av tilhørighet (Backe-Hansen mfl., 2010; Holtan, 2002; Egelund m.fl. 2010; Knudsen, 2009; Knudsen & Egelund, 2011; Thørnblad, 2012a; Winokur mfl., 2009). Dette er ikke i fokus i denne rapporten.

Rapportens oppbygging

Første del av rapporten er en oversikt over hva slags oppfølging, opplæring og veiledning som tilbys fosterhjem i hvert av de nordiske land, og om spesifikke tiltak for slektsfosterhjem. Som vedlegg er det utarbeidet en oversikt for hvert land med antall innbyggere og kommuner, antall fosterbarn og slektsfosterbarn, navn på aktuelle lover, regelverk rundt oppfølging, opplæring og veiledning (vedlegg 1).

Andre del av rapporten presenterer resultatene fra undersøkelsen hvor 58 slektsfosterforeldre fra alle de nordiske land er intervjuet om sine utfordringer og erfaringer med oppfølging, opplæring og veiledning, hvilken nytteverdi dette har hatt for den omsorg og oppfølging de gir til fosterbarnet, og deres forslag til tiltak som kan forbedre slektsfosterhjemsomsorgen.

Tredje del av rapporten inneholder prosjektets konklusjoner og anbefalinger.

I tillegg til referanselisten er det utarbeidet en litteraturoversikt om slektsfosterhjem fra de enkelte nordiske land.

DEL I:

Fosterhjemsomsorgen i de nordiske land og spesifikke tiltak for slektsfosterhjem

1.1 Slektsfosterhjem som plasseringsalternativ - lovverk og statistikk

I Danmark, Finland, Norge og Sverige er det lovfestet at når et barn skal plasseres i fosterhjem, så skal *det først* vurderes om noen fra barnets egen slekt og nettverk kan være fosterhjem (Lov om social service, Danmark 2011; Barnskyddslagen, Finland 2007; Barne- og familiedepartementet, 2003; Socialtjänstlagen, Sverige, 2001). På Island var dette også tilfelle fram til revidering av barnevernloven i 2011 hvor denne spesifiseringen ble tatt ut av loven. Nå skal det søkes etter fosterhjem etter barnets behov, og hvis det er i overensstemmelse med barnets behov så kan det plasseres hos slektninger (Børneværnsloven, Island 2002). På Færøyene skal fosterforeldre alltid velges ut fra barnets beste, men i valget skal det tas hensyn til barnets familie og andre som barnet har et nært forhold til (Børneværnsloven, Færøyene 2005). På Grønland er det ikke spesifisert noe om barnets egen familie eller nettverk ved valg av fosterhjem (Landstingsforordning, Grønland 2003). Loven er under revidering, og det er planlagt å ta inn noe spesifikk om slektsplasseringer tilsvarende det som er i dansk og norsk lovverk (Olsen, 2012).

Statistikk

I de land det finnes nasjonal statistikk over antall barn og unge plassert i slektsfosterhjem, viser statistikken at mellom 5 og 33% av fosterbarna bor i slektsfosterhjem.

Det er totalt 5637 barn plassert i fosterhjem i Danmark, hvorav 409 barn i nettverk utenfor slekt og 305 i nettverk hos slekt. Dvs. 12,6% barn i nettverksfosterhjem, hvorav 5,4% i slekt (Ankestyrelsen, 2011).

I Finland er 5675 barn plassert i fosterhjem, hvorav rundt 570 barn plassert hos slekt etter en omsorgsovertakelse, dvs. 11% hos slekt (Institut för Hälsa och välfärd, statistikk, 2010).

På Færøyene finnes det ikke noen statistikk for plasserte barn. Etter anslag fra Barnaverndarstova bor 59 barn i fosterhjem, hvorav rundt 20 barn hos slekt (33%).

På Grønland finnes det ikke nasjonal statistikk på antall barn plassert i fosterhjem. Grønlands selvstyre registrerte i 2010 at det var 659 barn plassert utenfor hjemmet (Olsen, 2012). I den største kommunen, Kommuneqarfik Sermersooq, var 12 av 87 barn i fosterhjem plassert hos slekt med avtale med kommunen, og 24 barn plassert i slekt som en privat avtale (Sermersooq kommune, 2012).

På Island er 325 barn plassert i fosterhjem hvorav 99 i slektsfosterhjem (30%) (Barnaverndarstofas årsrapport, 2011).

I Norge var det 9187 barn plassert i fosterhjem 31.12.11, hvorav 2053 barn i slektsfosterhjem (22%) (SSB, 2012).



Rundt 12 000 barn i Sverige bor i fosterhjem, men det finnes ikke nasjonal statistikk over hvor mange barn som bor i slektsfosterhjem. I følge Socialstyrelsen var 20 % av barna som ble plassert i fosterhjem i 2010 plassert hos slekt. En svensk avhandling om slektsplasseringer viste at 15% av alle plasseringer i Sverige i 2003 var slektsplasseringer (Linderot, 2006).

1.2 Oppfølging av fosterfamilier

I alle de nordiske land er ansvaret for oppfølging av barn plassert i fosterhjem lagt til kommunen, enten kalt barneverntjenesten, sosialtjenesten, eller sosialforvaltningen. På Færøyene har små kommuner slått seg sammen til felles barneverntjenester. I Norge og Finland finnes det også noen kommuner som er slått sammen til interkommunale barneverntjenester. Noen av de store kommunene i Danmark, Finland, Norge og Sverige har egne avdelinger for oppfølging av fosterfamilien. På Grønland har den største kommunen, Sermersooq en egen *familieplejeafdeling*. I Finland, Island, Sverige og på Færøyene er det en egen nemnd som har det overordnede ansvar (Børneværnsudvalget, Socialnämnden, Hovedbørneværnet).

På Færøyene har de en felles interkommunal tjeneste *Plejeforældreordningen i Barnaverndarstova* som har ansvaret for å godkjenne fosterforeldre, inngå kontrakter, gi råd, veiledning og opplæring til fosterforeldrene. I Finland er det presisert i loven at kommunen har ansvar for å utpeke en fast sosialarbeider i kommunen for fosterbarnet og fosterfamilien (Familjevårdarlagen § 7). Dette for å unngå situasjoner som at fosterfamilien ikke vet hvem som er den ansvarlige sosialarbeider.

Oppfølgingen av fosterbarnet og fosterfamilien er forankret i lovverk, forskrifter og retningslinjer, og i de fleste lands lovverk og retningslinjer fremkommer det at kommunen er ansvarlig for at fosterforeldre får den forberedelse, informasjon, råd, veiledning og opplæring som er nødvendig for fosterhjemsoppdraget. Slekts- og nettverksfosterfamilier som inngår avtale med kommunen skal ha den samme oppfølging som ordinære fosterfamilier. Dette med unntak av et forhold, i Danmark som det eneste land i Norden, får ikke nettverksfosterfamiliene økonomisk arbeidsgodtgjøring som de ordinære fosterforeldre.

Det danske barnevern har nettopp vært gjennom en reform; «Barnets Reform» hvor målene blant annet har vært å styrke barnets rettigheter og fosterhjemsomsorgen. Flere lovendringer trådte i kraft januar 2011. I forbindelse med Barnets Reform og lovendringer er det utarbeidet en veileder og håndbok (Socialministeriet, 2011a & b; Service-styrelsen 2011e).

I hvert land er det lovfestet at kommunen skal inngå en avtale med fosterforeldrene (familieplejekontrakt, fosterhjemsavtale, oppdragsavtale eller plejeaftale). Avtalene med noe variasjon i de enkelte land inneholder punkter vedrørende barneverntjenestens og fosterforeldrenes forpliktelser, informasjon, veiledning og opplæring, økonomiske ytelser, oppsigelsesregler, forsikringsforhold, besøk i fosterhjemmet fra barneverntjenesten, om tilsyn, annen oppfølging og støtte fosterbarnet og fosterfamilien kan få, avlastning, samarbeidet med fosterbarnets foreldre, samværsavtaler, og om relevante helse- og sosialtjenester for barna.

Fosterforeldrene i alle land mottar en utgiftsdekning og arbeidsgodtgjøring (honorar, vederlag) fra kommunen hver måned, og de kan også få forsterkningstiltak eller refusjon av tapt arbeidsfortjeneste. Dette gjelder også slektsfosterfamiliene med unntak av i Danmark hvor nettverksfosterfamiliene ikke får arbeidsgodtgjøring. De får dekket utgifter ut fra den enkeltes kommunes skjønn, og kan etter en konkret vurdering få dekket helt eller delvis tapt arbeidsfortjeneste. Dekning av tapt arbeidsfortjeneste ytes for en kortere periode opp til et halvår om gangen før det vurderes på nytt (SL § 142, stk. 9; Socialministeriet, 2011b, punkt 476 og 477).

I Deloitte's nylig studie av fosterhjemsomsorgen på Grønland kommer det fram at bare halvparten av fosterfamiliene mottar standardgodtgjøringen, og de færreste av dem mottar en forhøyet godtgjøring. Denne analysen omhandler kun fosterfamilier generelt, slekt som fosterhjem blir ikke nevnt (Departementet for Familie, Kultur, Kirke og Ligestilling, 2012:9–10).

Internasjonal og nordisk forskning viser at slektsfosterhjem får mindre økonomisk støtte og noe mindre forsterkningstiltak enn ordinære fosterhjem, dette til tross for at de som gruppe oftere har færre ressurser enn andre fosterforeldre (Backe-Hansen mfl., 2010; Havik, 2007; Holtan, 2002; Knudsen & Egelund, 2011; Winokur mfl., 2009).

I Norge hvor det har vært en økning i antall slektsplasseringer de siste årene mangler det kunnskap om hvorvidt det har vært noen endringer på dette (Backe-Hansen mfl., 2010:26). Av de nordiske landene er det bare Danmark som har oppdatert forskning på dette området.

I alle land utarbeider kommunen en egen plan for barnet (handlingsplan, omsorgsplan, tiltaksplan, vårdplan) som styringsverktøy for å følge med i barnets forhold og utvikling, samt at plasseringens formål følges. Planen, med litt variasjoner i de enkelte land, inneholder formål med plasseringen og tidsperspektivet, den oppfølging barnet skal ha mens det er plassert, helse/behandling, skole/utdanning, om relasjoner og samvær med opprinnelsesfamilien og eventuell oppfølging av spesielle behov. I Sverige skal oppfølgingen av planen rapporteres til sosialnemnden hver sjette måned (SoL 6 kap.8§, alternativt LVU 13§), som overvåker om det fortsatt er behov for at barnet er under omsorg av det offentlige. I Finland skal omsorgsplanen vurderes ved behov, men minst en gang i året. Vurderingen skal skje av ansvarlig sosialarbeider, foreldre og fosterforeldre, og gjøres som regel i forbindelse med at sosialarbeideren treffer fosterbarnet. På Grønland skal kommunen minst en gang i året vurdere handlingsplanen, og ta stilling til om plasseringen skal opprettholdes. Noen kommuner har oppfølging av handlingsplanen hver tredje måned eller hvert halvår (Olsen, 2012). I Danmark er det den som har ansvaret for tilsynet som også skal se til at barnets handlingsplan følges, samt skrive rapport om utviklingen.

En del av oppfølgingen av fosterbarnet og fosterfamilien skjer ved oppfølgingsbesøk i fosterhjemmet. I noen lovverk er det presisert at antall besøk skal vurderes ut fra behov, men med minimum ett til fire besøk i året. I Sverige skal sosialtjenesten besøke fosterhjemmet minimum hver sjette måned.

Noen land har lovfestet at den som har oppfølgingsansvar også skal snakke med fosterbarnet, og noen steder er det presisert at fosterbarnet skal gis mulighet til å prate alene

med sosialarbeideren (SoL 6 kap. 8§; SL §70 stk2). På Færøyene har Børneværns-tjenesten som regel en årlig samtale med fosterbarna som er fylt 12 år, mens det ikke er så regelmessig for barn under 12 år. Samtalen foregår enten hjemme hos fosterfamilien eller på barnevernskontoret. I Norge har fosterbarn en egen tilsynsfører i tillegg til den saksbehandler i barneverntjenesten som kommer på oppfølgingsbesøk i fosterhjemmet. Tilsynsfører skal føre kontroll med hvordan barnet har det i fosterhjemmet og om barneverntjenesten følger opp barnet og fosterfamilien, og skal besøke barnet minst fire ganger i året. Rapport fra besøket skal sendes barneverntjenesten (Fosterhjemsforskriftens §§ 8 og 9, BLD, 2003).

I Danmark har et barn som nå blir plassert utenfor hjemmet rett til en egen støtteperson valgt fra egen familie eller nettverk. Målet er å forebygge ensomhet hos barnet og bidra til et bredere nettverk under og etter plasseringen (SL § 68b, stk. 4; Servicestyrelsen, 2011e:27). I Norge foreligger et forslag om noe tilsvarende (BLD, 2012).

1.3 Opplærings- og veiledningsmateriale om slektplasseringer for barnevernsansatte

Ut fra kartleggingen har vi funnet at det bare er Danmark og Finland som har utarbeidet egne veiledninger og opplæringstiltak for barnevernsarbeidere som jobber med slektsfosterhjem. I Norge er det statlige Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) i ferd med å utarbeide en veileder om slektsfosterhjem, for ansatte både i statlig og kommunalt barnevern.

I forbindelse med Barnets Reform har Servicestyrelsen i Danmark utarbeidet et eget veiledningsmateriale for ansatte i sosialforvaltningen i kommunene; *Inspirationsmateriale til arbeidet med netværksanbringelser* (2011a). Formålet med denne veilederen er å styrke arbeidet med å undersøke og trekke inn nettverket i undersøkelsesprosessen, samt i den videre prosess med rekruttering av fosterhjem, godkjenning og opplæring av nettverksfosterfamilier. Materialet inneholder kapitler om metodene genogram, nettverkskart, «Signs of safety», familieråd og nettverksmøte, samt et eget kapittel om tilknytningsteori. I tillegg til tre vedlegg:

- Intervjuguide til undersøkelse om nettverksfosterforeldrenes egnethet.
- Veileder for undersøkelse av fosterbarnets tilknytning til nettverksfosterforeldrene.
- Informasjon til nettverksfosterfamilier og avlastningsfamilier.

Servicestyrelsen har også utgitt filmer om nettverksplasseringer (2006); *Netværksanbringelse – en filmserie om fokuspunkter for sagsbehandlere* som inneholder følgende filmer:

1. Forandringer i familien.
Hva har slægtninge brug for i den første tid efter de har taget barnet til sig?
2. Tre fordele ved netværksanbringelse.
En relasjon for livet og barnets selvverd øges.
Mer kontinuitet og færre sammenbrud.
Mer forældrekontakt.
3. Barnet - undersøgelse og behov.
4. Familie og forvaltning.

Dette materiale, inkludert oversikten «60 fokuspunkter og udsagn om netværksanbringelse» brukes i undervisningen for sosialarbeidere om nettverksarbeidet i forbindelse med Barnets Reform.

I Finland har organisasjonen Pesäpuu de siste årene hatt stor fokus på slektsfosterhjem og deres mulighet for god oppfølging og opplæring. De har hatt et toårig prosjekt: «Sukuperhe» (Släktingfamilj) om rekruttering og opplæring av slektsfosterforeldre og utarbeidet en manual for sosialarbeideren om rekruttering og opplæring av slektsfosterforeldre (se nettsidene Sosiaaliportti og Kuntaliitto). Opplæringsprogrammet for slektsfosterforeldre tar utgangspunkt i samme temaer som i PRIDE-grunnopplæring. Målsettingen er at familien skal få tilstrekkelig informasjon om fosterhjemsomsorgen og hva det innebærer å være slektsfosterhjem.

Innhold - 6 samlinger:

1. Utrede familiens forventninger og ønsker.
Informasjon om fosterhjemsomsorgen
2. Møte for å bli kjent med familiens hverdag, nettverk og roller i familien.
Samtale om hvordan livet vil endre seg hvis en plassering blir aktuell, om hvordan en slektsfosterfamilie kan trygge barnet.
Samtale om familiens styrker og eventuelt svakheter som slektsfosterhjem.
3. Hjelp slektsfamilien til å forstå hva barnet har opplevd, og hvordan dette kan innvirke på slektsfosterfamiliens hverdag.
Se på barnets og slektsfosterfamiliens erfaringer med tap.
4. Slektsfamiliens prinsipper om oppdragelse og omsorg, og om barnets eventuelle spesielle behov.
5. Samarbeidsformer og betydning av samarbeid. Lojalitetskonflikter, familiehemmeligheter, ulike væremåter.
6. Oppsummering av de fem møtene som har vært.
Evaluering av slektsfamiliens styrker og svakheter.
Beslutning om familien kan bli godkjent som slektsfosterhjem.

I perioden 2008–2012 har Pesäpuu holdt ni kurs om slektsfosterhjem for rundt 150 sosialarbeidere fra kommunene. Pesäpuu har ikke samlet noen erfaringer på om hvor mange av disse sosialarbeiderne som senere har brukt manualen og holdt opplæringstiltak for slektsfosterhjem i sin kommune.

1.4 Opplæringstiltak til fosterforeldre

Danmark

I følge Serviceloven skal fosterforeldre i Danmark ha grunnopplæring før de blir fosterforeldre og etterutdannelse hvert år så lenge de er fosterforeldre. Kommende fosterforeldre skal tilbys et firedagers grunnkurs, og det er et krav om at kurset er fullført før barnet blir plassert, med mindre særlig forhold gjør seg gjeldende (SL § 142, stk. 3). I tillegg skal alle fosterfamilier tilbys minimum to dagers kurs i året (etteruddannelse) (SL § 142, stk. 4). Dette gjelder både for ordinære fosterforeldre og nettverksfosterforeldre. Det er kommunen som følger opp fosterfamilien som skal sørge for at fosterforeldrene får tilbud om kurs (SL § 142; Socialministeriet, 2011a).

I forbindelse med Barnets Reform har Servicestyrelsen (2010) utarbeidet veiledende materiale for opplæringskurs for fosterforeldre, både grunn- og etterutdanningskurs. Kursmaterialet er utarbeidet av en rekke profesjonshøgskoler i samarbeid med Fabu (privat fosterhjemsorganisasjon), og er utarbeidet ut fra erfaringer fra tidligere opplæringsprogram, nyeste forskning og barnets rett til medvirkning (op.cit.).

Grunnkurset er en videreutvikling av RUGO grunnutdannelsen som tidligere ble benyttet i Danmark. RUGO står for rekruttering, utdanning, godkjenning og organisering. Det nye kursmaterialet kalles KRITH og står for: Kompetencer, Ressourcer og relationer, Inndragelse, Tillid, trivsel og tilknytning, Hverdagsliv (op.cit., side 2). Det er frivillig for kommunene om de vil benytte seg av dette kursmateriale, eller benytte seg av eget eller annet kursmateriale. For eksempel fra private fosterhjemsorganisasjoner, som Fabu.

4-dagers grundkurs for kommende fosterfamilier - KRITH

Innhold;

- Fosterfamilien, deres funksjon og oppgaver.
- Barn og unges identitet og selvforståelse, trivsel og utvikling, herunder skolegang, fritid og helse.
- Beskyttelsesfaktorer og risikofaktorer.
- Stabilitet og sammenheng i barnas og de unges liv som er avgjørende for trivsel.
- Å støtte barnet og den unge i å utvikle, fastholde og bli en del av fellesskapet og relasjoner, for eksempel venner.
- Omsorgssvikt - tap, kriser, traumer og savn hos barnet/den unge.
- Fosterfamiliens rolle i samarbeidet med kommunen om plasseringen.
- Samarbeidet med barnets eller den unges familie og involvering av fosterbarnets foreldre - konflikthåndtering.
- Relevant lovgivning om fosterfamiliens oppdrag.
- Ideer og hvordan støtte fosterbarnet i å navigere i et ofte sammensatt liv med foreldre, fosterfamilie og offentlige fagpersoner rundt fosterbarnet.

(Servicestyrelsens, 2011a. *Grundkursus for kommende plejefamilier*. KRITH).

Til grunnkurset er det utarbeidet veiledningsmateriale for kursleder og en arbeidsbok for fosterforeldrene som er tilgjengelig på Servicestyrelsens hjemmeside. Veiledningsmaterialet inneholder forslag til teoretiske opplegg og forskjellige øvelser.

COK (Center for offentlig kompetenceudvikling) arrangerer kurs for fosterhjems-konsulenter (familieplejekonsulenter) som skal holde KRITH kursene (www.cok.dk). Grunnkurs for fosterfamilier tilbys også gjennom AMU, som er voksenopplærings- og etterutdanningskurs ved profesjonshøgskolene.

Opplæring etter plassering

Formålet med alle etterutdanningskursene som er utarbeidet av Servicestyrelsen (KRITH), er at fosterforeldre skal bli introdusert til ny kunnskap, teori, forskning og lovgivning innenfor det aktuelle tema for kurset. Samtidig som det vektlegges at deltakerne får utviklet ferdigheter til å håndtere hverdagen som fosterfamilie, og får mulighet for å reflektere over hva livet som fosterfamilie innebærer.

KRITH har utarbeidet veiledende materiale for følgende etterutdanningskurs for fosterfamilier (2 dagers kurs):

- *Børn i familiepleje og deres samvær med forældre og øvrige netværk*
- *Efterværn og plejefamiliens rolle*
- *Barnet i nettværksplejefamilien*
(se under «Egne opplæringstiltak til slektsfosterfamilier»)
- *Teenageproblematikker i plejefamilien*
- *Barnet med handicap i plejefamilien – barnet med utviklingshæmning og/eller varige fysiske funktionsnedsættelser*
- *Barnet med socialkognitive vanskeligheder (autisme og ADHD m.m.) i plejefamilien*
- *Videreuddannelseskursus for kommunale plejefamilier, 12 dager*

Kursmaterialet finnes på Servicestyrelsens hjemmeside.

Finland

I følge *Familjevårdarlagen* paragraf 7 skal alle fosterhjem i Finland få tilbud om opplæring. Fra januar 2012 er dette obligatorisk for fosterforeldre å gjennomføre en grunnopplæring innen første året av plasseringen (Familjevårdarlag § 1). Det er kommunens ansvar å sørge for opplæringen, og det kan være enten PRIDE-grunnopplæring eller andre grunnopplæringskurs

I Finland er det organisasjonen Pesäpuu som har lisens til PRIDE opplæringen, og holder PRIDE-leder opplæringen. De har gjennom mange år videreutviklet PRIDE-programmet og PRIDE benyttes nå over hele landet.

PRIDE grunnopplæring som benyttes i Norge, Sverige, Island og Finland har som mål både å gi potensielle fosterforeldre tilstrekkelig kunnskap og forståelse, samt gi dem et realistisk grunnlag for å ta beslutningen om de vil bli fosterforeldre.

PRIDE programmet som er utviklet i USA, er basert dels på sosiallæringsteori, dels på tilknytningsteori (PRIDE, USA).

Programmet inneholder fem ferdighetsområder som fosterforeldre må mestre på et visst nivå for å være i stand til å ivareta oppgaven som fosterforeldre.

Disse ferdighetsområdene er:

1. Å ha omsorg for og å kunne oppdra barn.
2. Å kunne møte barns utviklingsbehov og håndtere forstyrrelser i utviklingen.
3. Å støtte relasjoner mellom barn og deres familier.
4. Å gi barn tilgang til trygge og utviklingsstøttende relasjoner som skal vare livet ut.
5. Å arbeide som medlem av et profesjonelt team.

(www.fosterhjem.no)

PRIDE-grunnopplæring er i Finland basert på åtte samlinger, flere hjemmebesøk, samt flere hjemmeoppgaver.

Opplæring etter plassering

Det er store variasjoner fra kommune til kommune på hvilket tilbud om opplæring fosterforeldrene får. Noen store kommuner har egne kompetansesentre for fosterhjemmsorgen eller egne avdelinger for barn plassert utenfor hjemmet, hvor det fortløpende tilbys kurs. Både organisasjonene Pesäpuu og Perhehoitoliitto tilbyr kurs, konferanser og samlinger til fosterfamilier.

Færøyene

Det er *Plejeforældreordningen*, Barnaverndarstova som er ansvarlig for opplæring av fosterforeldre på Færøyene (Børneværnsloven § 27 stk.6). De tilbyr både ordinære fosterfamilier og slektsfosterforeldre grunnkurset RUGO som er utarbeidet og tidligere benyttet i Danmark. Kurset er ikke obligatorisk for fosterforeldre.

RUGO-grunnkurs inneholder fem ferdighetsområder:

- Å oppdra og gi omsorg til et barn.
- Å etablere tilknytning til et barn basert på nærhet, kjærlige følelser, kontinuitet og respekt for barnets rett til medbestemmelse.
- Å respektere og støtte relasjoner mellom barnet og dets familie.
- Å forplikte seg i et livslangt engasjement.
- Å være en aktiv deltaker i et profesjonelt team.

Grunnopplæringen inneholder temaer som barns utvikling, barns behov for stabilitet og tilknytning, omsorgssvikt, familiens betydning for barnet, barns sorg- og krisereaksjoner og familieegenogram. Opplæringen varierer mellom teori, gruppearbeid og forskjellige øvelser.

Plejeforældreordningen arrangerer fortløpende RUGO kurs. Tidligere ble kurset holdt over en helg, mens fremtidige kurs vil arrangeres som dagskurs med forskjellige temaer ut fra de fem ferdighetsområder.

I tillegg til RUGO kurset tilbyr *Plejeforældreordningen* kommende fosterforeldre individuell rådgivning og veiledning om oppgaven som fosterhjem.

Opplæring etter plassering

Etter plassering får fosterforeldre tilbud om kurs og temamøter som *Plejeforældreordningen* arrangerer for alle fosterforeldre.

Temaer for kurs som er holdt de siste årene:

- den varsomme plassering
- barn med alkoholskader
- familier med misbruksproblemer
- barn med atferdsproblemer
- tilknytning
- barn med ADHD
- livshistoriearbeid med fosterbarna

Grønland

På Grønland er det den enkelte kommune som har ansvar for å tilby fosterforeldre opplæring (Landstingsforordning § 21). For å bistå kommunene har Departementet for Familie, Kultur, Kirke og Ligestilling arrangert grunnkurs og oppfølgingskurs for fosterfamilier fra hele Grønland fram til 2012 (Olsen, 2012).

I kommunen Sermersooq har alle nye fosterforeldre fra 2010 fått tilbud om å delta på et firedagers RUGO-grunnkurs, men de har de to siste år ikke holdt noen oppfølgingskurs for fosterforeldre (Sermersooq kommune, 2012).

I en studie Deloitte nylig har gjennomført for departementet kommer det frem at kun halvparten av fosterforeldrene hadde deltatt på grunnkurs og svært få hadde gått på kurs etter plasseringen. I tillegg til mangel på tilbud var også manglende dekning av tapt arbeidsfortjeneste og lange avstander grunn til at fosterforeldre ikke fikk opplæring. I konklusjonen blir det anbefalt at alle fosterforeldre tilbys grunnkurs og at grunnkursene følges opp med lokale nettverksmøter, samt at det holdes kurs lokalt og at dette suppleres med opplæring via internett (Departementet for Familie, Kultur, Kirke og Ligestilling 2012:9).

Island

Fra 2004 har alle kommende fosterforeldre på Island fått tilbud om å delta på Foster PRIDE opplæring. Det er Barnaverndarstofa (statlig barnevern) som driver Foster PRIDE. For ordinære fosterforeldre er denne opplæringen obligatorisk.

Opplæring etter plassering

Fosterforeldre som har barn i forsterket fosterhjem får tilbud om PMT kurs (Parent Management Training). Utover dette finnes det ikke opplæringstiltak for fosterforeldre.

Norge

Rekrutterings- opplæringsprogrammet PRIDE er benyttet i Norge fra 1997. Det er Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) som eier og administrerer programmet i Norge. Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) som består av en til tre fosterhjemstjenester i hvert fylke, er ansvarlig for at det holdes kurs jevnlig. Oslo kommune er ikke en del av Bufetat og har egen fosterhjemstjeneste.

Det er en nasjonal målsetting at alle potensielle fosterforeldre skal gå gjennom denne opplæring før de blir godkjent som fosterforeldre, men det er ikke obligatorisk.

Opplæring etter plassering

I fosterhjemsavtalen som de kommunale fosterhjem inngår med barneverntjenesten, står det at det er barneverntjenesten som skal sørge for at fosterhjemmet får den opplæring og veiledning som er nødvendig. I samråd med fosterforeldrene skal barneverntjenesten finne fram til hvordan behovet for opplæring og veiledning best kan dekkes (BLD, 2010).

Bufetats fosterhjemstjenester og Oslo kommunes fosterhjemstjeneste tilbyr opplæring til fosterforeldre etter plassering. Tilbudet gjelder både ordinære fosterforeldre og slekts-

fosterhjem. Kommunene skal melde fra til fosterhjemstjenestene når de etablerer et fosterhjem (BLD, 2010), og fosterfamilien får tilsendt kursinvitasjoner eller informasjon om å følge med på kursoversikten til fosterhjemstjenestene på nettsiden www.fosterhjem.no.

Det er store variasjoner i fosterhjemstjenestene på hvilke kurs som tilbys årlig. Noen fosterhjemstjenester arrangerer hvert år en fosterhjemshelg hvor alle fosterforeldre i fylket blir invitert. Her kan det holdes et eller flere av PRIDE videreopplæringskurs eller annen opplæring.

PRIDE videreopplæringskurs som tilbys i Norge:

1. Å støtte barns utvikling.
2. Å støtte relasjonene mellom barn og deres familier.
3. Å ivareta barns utvikling – kommunikasjon.
4. Hvordan rusmidler påvirker barna og familiene.
5. Å være fosterhjem for barn og unge med annen etnisk bakgrunn enn norsk.
6. Hvordan forstå og hjelpe barn utsatt for seksuelle overgrep.

(www.fosterhjem.no)

Noen store kommuner tilbyr også egen opplæring for de fosterhjem de har oppfølgingsansvar for. Norsk Fosterhjemsforening, interesseorganisasjon for fosterforeldre, har også tilbud om samlinger, kurs og konferanser for fosterfamiliene.

Sverige

Det er kommunens ansvar å tilby kommende fosterforeldre en grunnopplæring før barnet plasseres. PRIDE-grunnopplæring benyttes flere steder men også andre opplæringer utarbeidet med inspirasjon fra PRIDE (Socialstyrelsen, 2012:34). Noen små kommuner samarbeider om å holde grunnopplæringskurs.

I Stockholm benyttes nå deler av PRIDE -grunnopplæring (ikke utredningsdelen). Opplæringen består av åtte samlinger med varighet på tre timer pr. samling og er obligatorisk for fosterforeldre.

Samlingene inneholder følgende temaer:

1. Introduksjon (om opplæringen, hva må fosterfamilier vite, ferdigheter, og om hvor det er behov for fosterhjem).
2. Samarbeid, en forutsetning for at fosterhjemsomsorgen skal fungere (samarbeid med flere aktører, om lovverket).
3. Barnets behov for nærhet og tilknytning.
4. Atskillelser og tap.
5. Barnets biologiske opphav (kontakt og samvær med barnets familie, betydningen av dette for barnets identitetsutvikling, om livslange bånd/relasjoner).
6. Å gi god omsorg (å gi omsorg til barn som har opplevd traumer og kriser).
7. Paneldiskusjon (gruppen får invitere de som de ønsker å få informasjon fra, f.eks. fosterbarn, foreldre til fosterbarn, fosterforeldre, veileder/saksbehandler).
8. Hvordan oppdraget påvirker egen familie (å leve i forandring).

På bakgrunn av utredninger og rapporter som viser at forholdene for barn og unge plassert utenfor hjemmet ikke er så bra, og at langt fra alle kommuner tilbyr sine fosterforeldre opplæring, har Socialstyrelsen i 2011 og 2012 utredet et program for trygg og sikker omsorg for barn og unge. Det er utarbeidet nye forskrifter, en håndbok om sosialnemndenes ansvar når barn plasseres utenfor hjemmet, samt materiale for en grunnopplæring for fosterhjem og beredskapshjem (jourhem) (op.cit.).

Dette materialet for grunnopplæringen skal gi kommunene forutsetninger for å tilby en opplæring med god kvalitet, og en mulighet for at alle fosterhjem og beredskapshjem får en likeverdig opplæring (op.cit., side 7). Materialet er utarbeidet ut fra forskning om fosterhjem, en vurdering av de eksisterende grunnopplæringer, og med innspill fra fosterforeldreorganisasjoner, ansatte i kommuner, samt barn og unge som har vært i fosterhjem. Høsten 2012 vil materialet bli prøvd ut, for så og ferdigstilles våren 2013 (op.cit. side 33).

Temaene i grunnopplæringen:

- Fosterhjemsomsorgen og de plasserte barna.
- Et oppdrag i samfunnet med barnet i fokus (om rammene i oppdraget og roller).
- Helse og utdanning (om hva fosterforeldrene kan gjøre for å støtte barnets skolegang, bidra til en god helse).
- Å møte barnets behov for nærhet og tilknytning (om barns utvikling).
- Å håndtere kriser og tap (gi fosterforeldre hjelp til å møte barnas reaksjoner).
- Å veilede og å gi omsorg (spesielt fokus på tenåringstiden og atferdsproblem).
- Opprinnelsesfamiliens betydning og barns behov for livslange relasjoner.
- Hvordan oppdraget som fosterfamilie påvirker egen familie (blant annet hvordan forebygge og mestre stress).

(op.cit., side 37)

Opplæring etter plassering

Opplæringstilbudet til fosterforeldre etter plassering varierer fra kommune til kommune. I mange kommuner finnes tilbud om forelesninger, seminar og kurs som tilbys alle fosterfamiliene. I Stockholm og Göteborg får fosterfamiliene hvert halvår et kursprogram med tre til fem ulike forelesninger og aktiviteter som de kan gå på kostnadsfritt.

FR (Familjehemmens Riksförbund) og FACO (Familjevårdens Centralorganisation), interesseorganisasjoner for fosterforeldre tilbyr også opplæring til fosterfamiliene.

1.5 Egne opplæringstiltak til slektsfosterfamilier

På Færøyene, Grønland og Island er det i dag ikke utarbeidet noen egne opplæringstiltak for slektsfosterforeldre. *Plejeforældreordningen* på Færøyene har planer om dette ut i fra et registrert stort behov for dette. I dag tilbyr de individuell veiledning og rådgivning til de som vil bli slektsfosterforeldre.

Når det gjelder opplæring til slektsfosterforeldre er det ofte vanskelig å få til dette *før* barnet flytter i slektsfosterfamilien. Mange plasseringer i slekt skjer enten akutt eller gradvis, og det kan ta tid før familien får kontakt med kommunen og godkjenningen som fosterhjem foreligger (Mehlbye mfl., 2011).

Danmark

I Danmark er det ikke lovmessig lagt opp til at slektsfosterhjem får tilbud om en annen grunnopplæring enn ordinære fosterhjem. Som for andre fosterforeldre er det kommunen som skal sikre at slektsfosterfamilien får gjennomført grunnkurs og etterutdanningskurs. Noen kommuner har selv utarbeidet grunnkurs for sine nettverksfosterfamilier. AMU som tilbyr voksenopplærings- og etterutdanningskurs ved profesjonshøgskolene har egne grunnkurs for nettverksfosterfamilier som blir holdt hvis det er nok påmeldte.

Fabu, som tilbyr kommunene tjenester innen fosterhjemsarbeid, har i mange år hatt spesielt fokus på nettverks plasseringer i og utenfor slekt. De har utarbeidet et eget grunnkurs for slekt og nettverk. Kurset er utarbeidet ut fra de samme prinsipper som grunnkurset (KRITH), RUGO-opplæringen, forskning og Eva Näslunds kursmateriale for slektsfosterhjem (www.naslund.org). Kurset tilbys både til de familier Fabu har tilsyn med, til kommuner og nettverksfosterfamilier som henvender seg direkte til Fabu. Fra 2004 og frem til 2011 har Fabu gjennomført rundt to grunnkurs i året. Deltakerantallet på hvert kurs kan være opp til 10 personer.

Videre tilbyr Fabu etterutdanningskurs for nettverksfosterforeldre. Formålet med kurset er å sette fokus på barnas trivsel og utvikling, samvær med opprinnelsesforeldre og andre i familien, og de dilemmaer som kan oppstå.

Innhold i kurset:

- Løpende involvering av nettverket med barnet i fokus.
- Barnets tilknytningsmønster og barnets fremtid.
Hvordan kan nettverksfosterfamilien være med til å skape en trygg tilknytning for barnet og være med til at styrke barnets motstandskraft og mestring?
- Hva betyr nettverks plasseringen for barnet? Hvordan kan nettverksfosterfamilien støtte barnet i lojalitetsproblemer, opplevelse av tap og kriser?
- Hvilken betydning har kontakten til foreldrene for barnet?
Hvordan kan barnet best støttes i denne kontakt?
- Hva er nettverksfosterfamiliens individuelle behov for støtte for å sikre barnet gode oppvekstvilkår? Hvordan kan denne støtte best gis?

Kurset består av teoretiske sekvenser, aktuell kunnskap fra forskningen om effekten av nettverks plasseringer, filmklipp, øvelser og erfaringsutveksling mellom deltakerne.

Barnet i netværksplejefamilie etterutdanningskurs (KRITH)

Et av Servicestyrelsen etterutdanningskurs (KRITH) er for nettverksfosterfamiliene (20011c og d). Det er et todagers kurs à 7 timer, men kan også organiseres over flere dager/kvelder. Kursleder kan være sosialrådgiver eller psykolog med faglige kompetanse og interesse for området.

Det legges opp til en differensiert undervisningsform med foredrag, praktiske øvelser og refleksjonsoppgaver. Det er utarbeidet en veileder for de som skal holde kurset og et arbeidshefte for kursdeltakerne. Arbeidsheftet inneholder artikler, litteraturhenvisninger, faktabokser med relevante faglige opplysninger, cases og øvelser.

Læringsmål for kursdeltakere:

- kjennskap til de juridiske rammer rundt nettverksfosterfamilier.
- forståelse for relasjonens betydning for utvikling, samt forutsetninger for å skape gode og utviklende relasjon til fosterbarnet.
- forståelse for betydningen av et godt samarbeid, samt oppnå forutsetninger for å inngå i et godt samarbeid med sosialforvaltningen og andre samarbeidspartnere.
- forståelse for motstandsdyktighet/resiliens og nettverksfosterfamiliens rolle i dette.
- kunnskap om nettverks plasseringens betydning for barnets utvikling.
- kunnskap om relasjonsdannelse og tilknytningsmønstre og dets betydning.
- forståelse for at barn som er plassert kan oppleve kriser, lojalitetsproblemer og tap i forbindelse med plassering.

Finland

Fra myndighetenes side er det ikke utarbeidet noen nasjonale opplæringstiltak spesifikt for slektsfosterhjem i Finland. Det er den enkelte kommune som er ansvarlig for at fosterforeldre får opplæring, også godkjente slektsfosterforeldre. De store kommuner har utarbeidet egne opplæringstiltak for slektsfosterhjem.

Organisasjonen Pesäpuu har som nevnt utarbeidet en manual for et grunnopplæringskurs for slektsfosterforeldre (side 15). Pesäpuu har også utarbeidet en egen håndbok for familier som vurderer å bli slektsfosterhjem (Kuntaliitto; Sosiaali-portti).

Den finske fosterhjemsforeningen, Perhehoitoliitto, tilbyr kurshelger for slektsfosterhjem og tilbakemeldingene fra deltakerne er at de er veldig fornøyde med dette kurset.

Norge

I Norge er det i regi av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), utarbeidet et eget opplæringstiltak for slekts- og nettverksfosterhjem; *PRIDE slekt & nettverk*. Det er utviklet innenfor rammene og metodikken i PRIDE grunnopplæringen og startet opp i 2008.

Det er Bufetats fosterhjemstjenester og Oslos fosterhjemstjeneste som arrangerer kurset. Det varierer fra sted til sted hvor hyppig kurset holdes (www.fosterhjem.no). *PRIDE slekt & nettverk* er delt opp i åtte økter med en varighet på til sammen 18 timer. Flere steder blir opplæringen holdt over helg og med en oppfølgingsdag.

Temaene i øktene er:

1. Introduksjon. PRIDE-boka.
Visning av PRIDE-filmen «De fem ferdighetsområder».
2. Lovgrunnlag og rammer for fosterhjem.
3. Å møte barns behov for en trygg base.
4. Å håndtere tap.
5. Å gi god omsorg og oppdragelse.
6. Å støtte familierelasjoner.
7. Familien i endring.
8. Barneverntjenestens arbeid med fosterhjemmene.

Det er ikke utarbeidet nasjonale videreopplæringskurs spesifikt for slektsfosterfamilier. Noen av Bufetats fosterhjemstjenester har utarbeidet dette.

Fosterhjemstjenesten i Stavanger arrangerer årlig et todagers kurs «I tjukkaste slekto» som bare er for slektsfosterforeldre. Kurset har fokus på det spesielle ved å være slektsfosterforeldre, og tar opp temaer som samvær, samarbeid med barneverntjenesten, forsterkningstiltak, dialog med opprinnelsesforeldre, de vanskelige spørsmål – som «Er det sant at mamma bruker stoff?» Fosterhjemstjenesten får gode tilbakemeldinger fra deltakerne, og de opplever at slektsfosterforeldrene gjerne går på dette kurset hvert år (http://www.fosterhjem.no/Din_lokale_fosterhjemstjeneste/Region_Vest/Stavanger/).

Fosterhjemstjenesten i Oppland holdt våren 2012 et oppfølgingskurs for slektsfosterhjem med temaene; historikk; tradisjoner og verdier, rammer rundt plasseringen, om familieråd som metode, holdninger til slektplassering, samvær, samarbeid med barneverntjenesten og tilsynsforerordningen.

Sverige

I noen av de største kommuner i Sverige er det utarbeidet egne grunnopplæringskurs for de som allerede har et fosterbarn boende, og ofte dreier dette seg om slekts- og nettverksfosterhjem.

I Stockholm er denne opplæringen er av noe kortere varighet enn grunnopplæringen for alle fosterhjem, fire samlinger på til sammen 12 timer (planlagt utvidet til 15 timer). Det tilstrebes å sette opp grupper med fosterforeldre med lik bakgrunn. For eksempel grupper bare med besteforeldre, med andre slektninger, slektsfosterfamilier som tar imot flyktningbarn og nettverksfosterfamilier.

Innhold i samlingene:

- Introduksjon. Å leve med forandringer. Å ha flere roller, som for eksempel å både være mormor og fostermor. Forandringer for fosterbarnet.
- Samarbeid. Lovverket. Rettigheter og forpliktelser.
- Barns behov for nærhet og tilknytning. Hvordan atskillelse og tap påvirker barna.
- Kontakt med barnets opprinnelsesforeldre. Å gi god omsorg.

I Göteborg tilstrebes det også å ha egne grupper for besteforeldre og egne grupper for andre slektninger. Bakgrunnen for dette er at det er så mye sorg og skuffelser hos besteforeldre som kommer til uttrykk i en opplæring.

Grunnopplæringen går over syv samlinger:

- Introduksjon/presentasjon
- Forandringer i familien. Hva innebærer det å bli en fosterfamilie?
- Barnets opprinnelse og identitet. Bakgrunnen for at et barn som har opplevd omsorgssvikt allikevel er knyttet til sine foreldre. Hvordan barna påvirkes av sine tidligere opplevelser.
- Forandringer hos barnet. Hvordan opplever barn atskillelse fra sine foreldre og erfaringer med tap?

- Samvær med foreldre og øvrig opprinnelsesfamilie. Hvilke muligheter og utfordringer innebærer dette.
- Kontakt med sosialtjenesten. Lovverk, samarbeid m.m.
- Avslutning. Avtale. Tenåringstiden m.m.

(*Kurs för familjehem som har hand om en släktingsbarn* utarbeidet av Eva Kollberg med flere – upublisert).

I Malmö tilbys opplæringen; *Familjehem åt ett barn vi känner*. Kursets varighet er på 12½ timer, oftest fordelt på fem samlinger.

Innhold:

- Å ta i mot et barn vi kjenner
- Å være fosterhjem innebærer forandring
- Hvorfor gjør barna så? (Om barns atferd og reaksjoner)
- Tilknytning, lojalitet og tap
- Samarbeid og støtte

Dette kurset er utarbeidet og omarbeidet til svenske forhold av Eva Näslund og Hans Bäckström (fra Joy van der Berg og Riet Portengen, Holland) (www.naslund.org).

Som nevnt har Socialstyrelsens utarbeidet nytt opplæringsmateriale for fosterfamilier og beredskapshjem, men det omfatter ikke noe særskilt tiltak for slekts- og nettverksfosterhjem (Socialstyrelsen, 2012).

1.6 Veiledningstiltak til fosterforeldre

Danmark

I Serviceloven § 142 stk. 5 står det at alle godkjente fosterforeldre skal sikres veiledning som er i overensstemmelse med fosterhjemsoppgavens omfang. Dette innebærer at veiledningen gis etter en individuell vurdering ut fra forhold rundt fosterbarnet og fosterfamiliens behov og forutsetninger. Som oftest er det konsulenten som har tilsyn med fosterfamilien som også gir fosterfamilien veiledning. Noen fosterfamilier får ekstern veiledning fra en privat organisasjon (blant annet Fabu), psykolog, psykiatrien eller fra kommunenes *familieværksteder*.

Ved ekstern veiledning (supervision) skal nettverksfosterforeldrene få mulighet til å arbeide med de problemstillinger som oppstår i forbindelse med fosterforeldreopdraget. Målet med veiledningen er å få nettverksfosterforeldrene til å takle eller løse sine problemer og i det bli bedre i stand til å håndtere lignende problemstillinger fremover. Med Barnets Reform skal alle fosterfamilier få løpende tilbud om supervision av den kommune som godkjente dem (Servicestyrelsen 2011a:35–36).

Nettverksgruppe

Fra 2009 har Fabu arrangert Cafègrupper for godkjente nettverksfosterfamilier i København-området og på Sjælland. Det kan delta opp til åtte til ti nettverksfosterforeldre i hver gruppe. Til hver gruppe er det knyttet en nettverksansvarlig som leder gruppene. Gruppene møtes hver fjerde til sjette uke og hvert møte varer i rundt tre timer.

Gruppedeltakerne velger selv temaene for samlingene. Eksempler på temaer er barn med psykisk syke foreldre, ettervern, samvær, forskning og når forvaltningens beslutter noe som en som fosterforeldre ikke mener er bra for barnet. Gruppedeltakerne gir hverandre råd og utveksler erfaringer.

Gruppeleder sikrer at deltakerne får mulighet til å ta opp personlige forhold rundt sitt slektsfosterhjem, og ofte blir det tatt opp forhold de ikke føler de får støtte til av kommunen, eller forhold som de opplever er vanskelig å ta opp med kommunen.

Det blir jevnlig invitert forelesere inn til gruppen som for eksempel tidligere slektsfosterbarn og saksbehandlere, eller det vises filmer. Fabu har utarbeidet en egen brosjyre for rekruttering og informasjon om gruppene (Fabu, 2012).

Andre private fosterhjemsorganisasjoner og noen store kommuner tilbyr også nettverksgrupper for slektsfosterhjem.

Finland

I følge Familjevårdarlagen § 7 skal fosterforeldre få veiledning. Den ansvarlige sosialarbeideren i kommunen tilbyr i de fleste kommuner dette som en del av oppfølgingen av fosterfamilien. Fosterforeldre kan i tillegg få en ekstern veileder enten individuelt eller i grupper, og dette tilbudet er relativt godt utviklet.

Organisasjonen Perhehoitoliitto tilbyr opplæring av profesjonelle personer som vil veilede fosterforeldre og har en oversikt over de som har gjennomgått denne opplæringen. I tillegg har Perhehoitoliitto gitt opplæring til ledere av samtalegrupper for fosterforeldre.

Færøyene

Plejeforældreordningen har ansvar for å tilby alle fosterforeldre på Færøyene veiledning, både før barnet flytter inn og så lenge barnet bor i fosterfamilien (Børneværnsloven § 27 stk. 6). Det tilbys både veiledning i grupper og individuelt, og er et frivillig tilbud. Gruppeveiledningen er faste grupper som møtes en gang i måneden over en periode på et halvt år. Intensjonen med gruppene har vært at de skal fortsette på egen hånd som nettverksgrupper utover dette halvåret, men dette har det til nå ikke blitt noe av. Det har ikke vært noen egne grupper for slektsfosterforeldre.

Interesseorganisasjonen for fosterforeldre på Færøyene; *Fosturforeldrafelagið*, har hatt tilbud om samtalegrupper for fosterforeldre.

Grønland

I følge lovens § 21 skal alle fosterforeldre motta løpende veiledning så lenge de er fosterforeldre (Landstingsforordning, 2003). Det er kommunen som er ansvarlig for at fosterfamiliene får veiledning, og tilbudet gjelder individuell veiledning. Det er ikke utviklet noe spesielle veiledningstiltak for slektsfosterfamiliene.

I studien Deloitte nylig har gjennomført om fosterhjemsomsorgen på Grønland kommer det fram at mange fosterforeldre ikke mottar noen form for veiledning, og det konkluderes med at de bør tilbys mer systematisk og personlig veiledning, eventuelt i form av telefonisk rådgivning eller «online» rådgivning (Departementet for familie, Kultur, Kirke og Ligestilling, 2012).

Island

Veiledningen til fosterforeldre gis av saksbehandler i forbindelse med oppfølgingen av fosterfamilien. Hvis fosterforeldre ønsker det kan de få veiledning av psykolog. Det er ingen spesifikke veiledningstilbud for slektsfosterhjem.

Norge

Bufetats fosterhjemstjenester har ansvar for at det i hele landet tilbys generell veiledning til fosterforeldre. Blant annet skal alle nye fosterhjem få tilbud om gruppeveiledning de 10 første måneder etter plassering. Den kommunale barneverntjenesten har ansvar for at fosterfamilien får individuell veiledning, enten gitt av barneverntjenesten selv, Bufetat, barne- og ungdomspsykiatrien eller av annen ekstern instans.

I 2006 ble veiledningsmodellen «Provide Secure Base» som er utviklet av professor Gillian Schofield og Mary Beek, University of East Anglia, innført til Norge. Veiledningsmodellen, på norsk kalt «Trygg base», er basert på tilknytningsteori og har fokus på fosterbarnets tilknytning til fosterfamilien. Ansvarlig for implementeringen og utvikling av metoden i Norge er psykolog Toril Havik ved RKBV Vest (Havik, 2006). En del av fosterhjemstjenestene i Bufetat, samt fosterhjemstjenesten i Oslo tilbyr nå denne veiledningen til fosterforeldre. Trygg base veiledningen er utviklet for fosterforeldre generelt, og det er ikke utarbeidet noe spesielt materiale for slektsfosterforeldre. Noen av Bufetats fosterhjemstjenester har startet opp egne Trygg base grupper for slektsfosterforeldre.

Fosterforeldre får også flere steder i landet tilbud om PMTO-veiledning (Treatment Parent Management Training Oregon) (www.bufetat.no).

Sverige

Alle fosterfamilier har rett til veiledning og den gis av den saksbehandler eller fosterhjems konsulent som er ansvarlig for oppfølgingen av fosterfamilien. I tillegg til denne veiledningen kan fosterfamilien få ekstern veiledning, enten individuelt eller i gruppe. Det er opp til hver og en kommune hva slags veiledning som tilbys, og om det tilbys noe spesifikt til slektsfosterfamiliene.

I Stockholm har det vært tilbud om gruppeveiledning til slektsfosterforeldre, blant annet egne grupper for besteforeldre som er slektsfosterfamilier. I følge deltakerne har denne veiledningen vært svært verdifull og nyttig.

1.7 Evaluering av opplærings- og veiledningstiltakene

I dette prosjektet ønsket vi å se om de ulike opplærings- og veiledningstiltak som tilbys spesielt slektsfosterforeldre var evaluert.

Ved utarbeidelse av nye opplæringsprogram for fosterforeldre i Danmark, ble den tidligere grunnopplæringen RUGO revidert og videreutviklet (Servicestyrelsen, 2010). I de nye opplæringsprogrammene til KRITH inngår det i materiale metoder for at den enkelte deltaker skal gi en evaluering etter endt opplæring (Servicestyrelsen, 2011c:51–55). Det er ikke pr. d.d. planlagt noe nasjonal evaluering av KRITHs opplæringsmateriale (Servicestyrelsen, 2011b).

Børn & Familier, som er en organisasjon bestående av blant annet Fabu, har i samarbeid med Rambøll Management jobbet med et dokumentasjonsprosjekt om nettverks-plasseringer. Prosjektet fokuserer på hvilke metoder som brukes for å oppnå de ønskede resultat ved en plassering. En dokumentasjonsmodell er utarbeidet til bruk for det fremtidige arbeid i organisasjonene.

PRIDE-grunnopplæring i Norge ble i 2006–2007 evaluert av Barnevernets utviklings-senter på Vestlandet (Nå RKBU Vest; Regionalt kunnskapssenter for barn og unge) (Havik mfl., 2007), og på bakgrunn av dette ble materiale revidert. Ny evaluering er under planlegging av Bufdir. PRIDE slekt & nettverk opplæringsprogrammet er ikke evaluert, og det er heller ikke publisert noen artikler om erfaringene.

I Norge pågår et treårig forskningsprosjekt om fosterhjem i Norge med blant annet en større spørreundersøkelse til fosterforeldre hvor fosterforeldre er spurt om sine erfaringer med opplæring og veiledning, blant annen Trygg base veiledningen. Resultatene vil foreligge sommeren 2013 (Backe-Hansen, 2010).

Som tidligere nevnt har de ulike grunnopplæringskurs for fosterforeldre i Sverige blitt evaluert gjennom en offentlig utredning. Videre foregår det et forskningsprosjekt om utredningsmodeller for rekruttering av fosterhjem (Socialstyrelsen, 2012).

Organisasjonen Pesäpuu i Finland har gjennom sitt slektsfosterhjemprosjekt tatt initiativ til en egen avhandling om slektsfosterfamiliene i Finland (Koisti-Auers, 2007). Formålet med avhandlingen var å undersøke om slektsfosterfamiliene i Finland hadde de samme utfordringer som ble beskrevet i internasjonal forskning som dårlig økonomi, dårlig helse, lav sosial status, samt manglende oppfølging og støtte fra sosialtjenesten.

Både i Danmark og Norge er det forsket på slektsfosterhjem i de senere år. Det vises til litteraturlisten for de enkelte land.

Del 2: Intervjuundersøkelse av slektsfosterforeldre

2.1 Gjennomføring av undersøkelsen

Metodevalg

I tillegg til kartleggingen av de opplærings-, veilednings- og oppfølgingstiltak som finnes i de nordiske land, ønsket vi å få frem slektsfosterforeldres egne opplevelser, erfaringer og behov. For å få frem mest mulig informasjon og nyanser er det valgt en kvalitativ undersøkelse i form av intervjuer med de som er slektsfosterforeldre i de nordiske land i dag.

I utgangspunktet var det planlagt å ha fokusgruppeintervjuer med rundt åtte slektsfosterforeldre i hver gruppe, ett intervju i de minste landene og to i de største. Dette viste seg vanskelig å få til fordi vi noen steder strevde med å komme i kontakt med informanter.

Noen steder fikk vi ikke til en felles tid for et gruppeintervju og for noen ble det for lang reisevei. Det var også et par informanter som foretrakk å bli intervjuet alene. Enkeltintervju ble derfor valgt som supplerende metode. Telefonintervju ble også benyttet for å sikre en større geografisk spredning.

Oversikt over intervjuene:

- 2 fokusgruppeintervjuer hvorav 1 i Danmark med 6 deltakere, og 1 på Island med 4 deltakere, til sammen 10 slektsfosterforeldre, hvorav ett par
- 20 enkeltintervjuer med 25 deltakere, hvorav 5 par
- 23 telefonintervjuer

Totalt 58 slektsfosterforeldre som representerer 52 plasseringer.

Utvalgsriterier, rekruttering av informanter, samtykke

Utvalgsriterier for denne studien er slektsfosterforeldre i de nordiske land, siste plassering skal ha skjedd i perioden 2006–2011, og de skal ha en avtale med kommunen om å være fosterhjem. Fire av informantene avvek fra disse kriteriene, enten ved at plasseringen skjedde før 2006, var nettverks-plassering utenfor slekt eller ved at de ikke hadde en fosterhjemsavtale med kommunen, dvs. en privat plassering. De er allikevel tatt med i utvalget fordi deres erfaringer og synspunkter er relevante sett i sammenheng med de øvrige informantene.

I hvert land er det prosjektmedarbeiderne som har vært ansvarlig for rekrutteringen av informantene. I Norge er det prosjektleder som har hatt den rollen. Rekrutteringen skjedde via kommuner, statlige barnevernkontor eller ved direkte kontakt med slektsfosterforeldre. For utfyllende informasjon om rekrutteringen i hvert land, se vedlegg 4.

I denne undersøkelsen er det ikke opprettet noen registre knyttet til datainnsamlingen. Det er ikke innhentet eller lagret noen identifiserbare personopplysninger, og det er heller ikke blitt foretatt koblinger av data.



I hvert land er det den enkelte prosjektmedarbeider som har undersøkt behovet for tillatelse til gjennomføring av undersøkelsen.

I forkant av intervjuene fikk informantene informasjon om undersøkelsen, og det ble informert om at en forutsetning for intervjuet var samtykke til intervjuet (vedlegg 2).

På begynnelsen av hvert intervju ble det gitt utfyllende informasjon om frivilligheten av deltakelse i intervjuet, om konfidensialitet og muligheter for å trekke seg fra intervjuet. Med unntak av de slektsfosterforeldre som ble intervjuet på telefon ble det innhentet skriftlig samtykke som vil bli makulert når prosjektrapporten er publisert. For de intervjuer som ble tatt opp på bånd ble det spesifikt innhentet samtykke til dette.

Utvalget

Utvalget i denne undersøkelsen er 58 slektsfosterforeldre som representerer 52 plasseringer.

Antall fosterhjem representert og antall informanter fra hvert land

Danmark: 13, hvorav ett par
Finland: 5
Færøyene: 4
Grønland: 6, hvorav to par
Island: 5
Norge: 15, hvorav tre par
Sverige: 10

Fosterhjemmets slektskap til fosterbarnet

26 fra mors familie:

- Mormor/morfar: 12
- Tante /onkel: 7
- Grandonkel/grandtante: 4
- Halvsøsken: 2
- Fosteremor er kusine til fosterbarnets mor: 1

23 fra fars familie:

- Tante/onkel/ faster: 13
- Farmor/farfar: 8
- Halvsøsken: 1
- Fosteremor er kusine til fosterbarnets far: 1

3 fra fosterbarnets nettverk (kjente foreldrene til fosterbarnet godt)

Gjennomføring av intervjuene

Fokusgruppeintervjuene ble gjennomført på kontorene til Fabu og Barnaverndarstofa. Enkeltintervjuene ble gjennomført hjemme hos informantene. Hvert intervju varte fra rundt 30 minutter (telefonintervju) til to en halv time.

Det ble utarbeidet en felles intervjuguide til intervjuene på grunnlag av erfaringene til prosjektmedarbeiderne og referansegruppen (vedlegg 3). Intervjuene er halvstrukturerte

samtaleintervjuer. Denne intervjuformen gir informantene mulighet til å fortelle sammenhengende om sine opplevelser og erfaringer, samtidig som intervjuer sikre at alle informantene er innom de mest sentrale temaene.

Temaer for intervjuet:

- Opplæring før barnet flyttet inn og etter.
- Veiledningstilbud.
- Oppfølging fra kommunen, evt. andre hjelpeinstanser.
- Hvilke tanker slektsfosterforeldre har om hva slags opplæring, veiledning og oppfølging det bør være for slektsfosterhjem.

I noen land ble intervjuet tatt opp på bånd, og så transkribert. I andre ble det skrevet utførlig referat. Konfidensialiteten er ivaretatt ved at alt intervjumateriale ble anonymisert både i transkriberingen og ved referering. Når sitater fra intervjuene er sitert i teksten, er det lagt vekt på at disse ikke skal være gjenkjennelig for andre enn informanten selv. Intervjuene fra Island, Færøyene og et fra Grønland ble oversatt til dansk. Intervjuene fra Finland ble oversatt til svensk.

Om informantene

Av de totalt 58 informantene var det 48 kvinner og 10 menn. Tre av mennene ble intervjuet alene, de andre sammen med sin ektefelle/samboer.

Det ble ikke spesielt spurt etter, men i de fleste intervjuer kom det fram om slektsfosterforeldrene var gift eller enslige. Seks av informantene fortalte at de var enslige på intervjutidspunktet. Noen hadde vært enslige da de ble fosterforeldre.

Blant de som er intervjuet er de fleste i direkte i slekt med fosterbarnet. Ti av informantene er inngiftet eller samboer med den som har slektskapet til fosterbarnet.

For 44 av informantene har de ett fosterbarn boende hos seg, mens åtte har to eller tre fosterbarn, disse er søsken. Fosterbarna i familiene er mellom to og 19 år, hvorav 19 barn mellom to og seks år, 21 er mellom syv og 12 år, og 21 er mellom 13 og 19 år (det er par av søskengruppene hvor ikke alder på hvert barn er spesifisert).

I intervjuet ble det ikke utover alder, spurt etter opplysninger om fosterbarna. Gjennom intervjuene kom det fram at flere av fosterbarna hadde store omsorgsbehov og noen av barna hadde nedsatt funksjonsevne. Dette nevnes fordi det i forskningen om slektsfosterbarn fra Norden blir beskrevet at slektsfosterbarn har færre problem enn andre fosterbarn (Knudsen & Egelund, 2011;99-106, Egelund mfl., 2009: 61; Havik, 2007; Backe-Hansen mfl., 2010:20).

På intervjutidspunktet hadde litt under halvparten av informantene hjemmeboende barn, enten barn yngre enn fosterbarnet, jevnaldrende eller eldre. Flere har voksne barn som har flyttet ut, eller holder på å flytte ut.

Analysmodellen

Prosjektleder har gått gjennom den transkriberte teksten og referatene fra alle intervjuene. Slektsfosterforeldrenes fortellinger er samlet i fire hovedkategorier; opplevelser av å være slektsfosterforeldre, opplevelser av de ulike formene for opplæring og veiledning, opplevelser av oppfølgingen fra kommunen og deres forslag til hvordan dette bør være. Hovedvekten er lagt på kategori to. Resultatene er knyttet opp mot nordisk og internasjonal forskning om slektsfosterhjem.

Metodiske begrensninger og undersøkelsens troverdighet

Dette er en undersøkelse med et forholdsvis lite utvalg og er derfor ikke et representativt utvalg for alle slektsfosterforeldre i Norden. I noen av landene er det en geografisk spredning blant informantene, i andre ikke. Et par av prosjektmedarbeiderne er selv ansatt i feltet som undersøkes, noe som kan ha påvirket informantene i sine fortellinger. Rekrutteringen av informanter kan også ha betydning.

På den annen side er det et bredt intervjumateriale fra 52 slektsfosterhjem som inneholder store variasjoner i erfaringer, samt mange felles utfordringer og behov. Resultatene fra intervjuene er presentert for både prosjektmedarbeiderne og referansegruppen som til sammen har et bredt kjennskap til slektsfosterfamilier i sine land, og som bekrefter at resultatene er gjenkjennelige.

Intervjumaterialet er også sett på opp mot kartleggingen i rapportens første del og andre undersøkelser om slektsfosterhjem. Rapporten som helhet gir et bredt bilde av dagens slektsfosterforeldre erfaringer, utfordringer og behov i de nordiske land, og gir et godt utgangspunkt for videreutvikling av opplærings-, veilednings- og oppfølgingstiltak innen slektsfosterhjemsomsorgen.

2.2 Opplevelser av å være slektsfosterforeldre – utfordringer

I denne undersøkelsen har et utvalg slektsfosterforeldre fortalt om sine opplevelser som slektsfosterforeldre, om utfordringer de møter i sin hverdag og hvilke behov de har for opplæring, veiledning og oppfølging. Noen har fått mye hjelp og flere tilbud om opplæring og veiledning, andre har fått delvis hjelp, mens andre igjen opplever at de har fått svært mangelfull hjelp. Utfordringene slektsfosterforeldre opplever er felles på tvers av landegrensene. I denne undersøkelsen finner vi ikke utfordringer som er spesifikke for det enkelte land.

«Å være fostermor til sitt eget barnebarn er noe helt annet enn å være fostermor til et fremmed barn. Det er mye vanskeligheter å være fostermamma til ditt barnebarn. All skyld, skam og merkelige følelser er der hele tiden og man blir hele tiden minnet om at ens eget barn ikke klarte å være foreldre».

Når slektsfosterforeldre forteller om utfordringer og udekkede behov for opplæring og oppfølging, nevner de også den kjærlighet de har til barna og den gleden barna gir dem. Flere forteller at hvis de hadde stått over valget om å bli slektsfosterforeldre for barnet igjen på nytt vil de uten tvil sagt ja.

«Vi har ju blivit familjehemsföräldrar av kärlek til våre barnbarn».

Prosessen fram mot godkjenningen som slektsfosterforeldre

De fleste slektsfosterforeldrene som er intervjuet kjente barnet godt da beslutningen om fosterhjemsplassering ble tatt. For flere hadde barnet allerede bodd hos dem i perioder, enten alene eller sammen med en av sine foreldre. Dette hadde vært enten som en privat avtale med foreldrene eller som beredskapshjem (jourhem, midlertidig plassering avtalt med barnevernet). Et par av informantene hadde selv sendt en bekymringsmelding til barnevernet forut for plasseringen.

Grunnen til at det akkurat var blitt dem som ble slektsfosterforeldre for barnet varierte. Flere hadde selv tatt initiativ til plasseringen, andre var blitt spurt av barnet, foreldrene, andre i familien eller av barnevernet. Forut for beslutningen hadde flere av informantene deltatt på møter med barnevernet sammen med andre familiemedlemmer, mens andre igjen hadde hatt samtaler og drøftinger innad i familien. Et par fostermødre sa at de ene og alene hadde tatt beslutningen, ellers ville det ikke blitt noe av.

Av informantene fra Danmark, Norge og Sverige hvor *familieråd* brukes som metode for rekruttering av fosterhjem fra barnet slekt, var det bare et par av informantene i Danmark som fortalte at det hadde vært *familieråd* forut for plasseringen.

Tre av informantene fortalte at de først ikke var blitt godkjent som slektsfosterforeldre av barnevernet til det aktuelle barnet, og at de opplevde en lang og vond prosess med myndighetene. To av dem hadde kontaktet politikere og media i denne prosessen.

Et fåtall av informantene hadde erfaring fra å være fosterforeldre før de ble slektsfosterforeldre. Flere forteller at de aldri ville ha blitt ordinære fosterforeldre. De sa ja til å være å være slektsfosterforeldre ut fra kjennskapet og kjærligheten til det aktuelle barnet, og redselen for at barnet skulle plasseres ut av familien til en «fremmed familie».

«Det var barnas velferd som vi tenkte på, vi kunne heller ikke tenke oss at de ble plassert hos noen de ikke kjente».

Forhold knyttet til dem selv: Opplevelser av skam, sårbarhet, rolle

Flere av informantene, spesielt de som er besteforeldre til sine fosterbarn, forteller om skyld og skamfølelser for om de har gjort noe feil da de oppdro sine egne barn. De forteller om en stadig sorg over at det ikke har gått bra med deres egne barn, enten det skyldes rus, umodenhet eller kriminelle handlinger. En slektsfostermor forteller at hun hele tiden ser trekk av sitt eget barn i fosterbarnets, og det blir en stadig påminnelse om at hennes eget barn ikke klarte å være foreldre.

«Skam över att man gjort något fel då man uppfostrat sin egen dotter. Min man vill inte tala om det här alls. Inte inför andra släktingar, inte inför andra bekanta. Han vill mest vara för sig själv. Men jag vet att han är mycket bedrövad och han skulle inte vilja att det var så här – även om han var mycket för att flickan skulle flytta till oss och han tycker mycket om flickan».

«Den belastningen det er, det å ikke få det biologiske barnet på rett kjøp, da. Og det som blir... den sårheten og det som er mest slitsomt å ha det barnet som ikke kan ta seg av barnet sitt, rett og slett».

En del slektsfosterforeldrene forteller om hvor sårbare de er i den situasjonen de har kommet i. De er usikre på hva det innebærer å være slektsfosterforeldre og mangler informasjon om hva de kan forvente av støtte og hjelp. Det er vanskelig å be om hjelp og støtte, noen fordi de er redd for at det skal føre til konflikter. Og andre igjen, hvis de ber om for mye, vil da barnevernet tolke det som om de ikke klarer oppgaven som slektsfosterforeldre.

Et par snakker om sårbarhet og usikkerhet knyttet til uvissheten om barnet skal vokse opp hos dem, om foreldrene vil komme og hente barnet eller at barnevernet vil plasseres barnet hos andre. Andre som har barna midlertidig plassert hos seg, forteller hvor viktig det er å få trygghet og visshet om at barnet skal få vokse opp hos dem.

Et par forteller om bekymring for hva som vil skje med barnet hvis de faller bort eller om de ikke vil være i stand til å ta vare på barnet til det kan klare seg selv. Dette er beste-foreldre og knyttet til egen alder og bekymring for egen helse.

«Det som mest av allt behövs är ASLAK rehabilitering, för jag måste hålla mig själv i form tills jag är 72 år. 72 år är jag då den yngsta har fyllt 18 år».

Flere av slektsfosterforeldrene forteller om utfordringene de har hatt med endringer i familierollene og det å stå i dobbeltroller. Det å være både mormor og fostermor for barnet, og det å klare å være fortsatt mamma til sitt eget barn samtidig som det skal være mamma på heltid for barnebarnet. Eller det å være storesøster og så mamma for et søskens barn. Flere forteller at de har måttet nedtone kontakten og hjelpen de tidligere hadde hatt til fosterbarnets foreldre, eller helt kuttet kontakten med barnets foreldre. Dette fordi det er umulig å inneha begge roller og for helt og holdent kunne ha fokus på fosterbarnet. Noen beskriver at ut fra alle disse følelsene kan være vanskelig å sette grenser for slektsfosterbarnet, samtidig som det er det beste for barnet. Noen forteller at de savner å bare være mormor eller farmor.

«Det har vært svært vanskelig for meg å måtte velge mellom barnet mitt og barnebarnet».

«Vi skulle ha behövt hjälp med dilemman; att hålla dörren öppen för ditt eget barn men samtidigt hjälpa det placerade barnet att knyta an till fosterfamiljen».

«Jag har satt upp en lapp på telefonen, att min syster är MORMOR. Hon har endast en roll och det är att vara mormor till pojkarna. Jag har förlorat min syster».

Det er mange sammensatte følelser for slektsfosterforeldre som også kommer fram i nordisk og internasjonal forskning (Backe-Hansen mfl., 2010:23; EU slektsfosterhjemsprosjekt, 2010; Knudsen og Egelund, 2011:140; Servicestyrelsen, 2011a: 35).

Forskning viser at som gruppe er slektsfosterforeldre dårligere stilt sosialt enn andre fosterforeldre. De har dårligere økonomi, lavere utdanning, dårligere helse og er

oftere enslige (Egelund mfl., 2009; Holtan, 2002; Holtan & Thørnblad, 2009; Knudsen & Egelund, 2011:114). I denne undersøkelsen er det ikke systematisk undersøkt disse faktorer. Det som kommer fram i informantenes fortellinger er at flere har utdanning innen helsefag, lærere, sosialpedagog eller psykolog. Noen av slektsfosterforeldrene i denne undersøkelsen er enslige, men vi kan ikke se noen markerte forskjeller på utfordringer sammenlignet med de som lever i parforhold.

Forhold knyttet til barnets foreldre og resten av familien

Blant informantene varierte det om fosterbarnets foreldre og øvrig familie var enig i plasseringen hos de aktuelle familiemedlemmene eller om det var store uenigheter og konflikter om dette. Dette kunne være mellom mors- og farsfamilien eller innad i den ene familien. Også etter plasseringen har flere opplevd konflikter og uoverensstemmelser med familien.

Det har vært situasjoner hvor de har opplevd at hele familien «rakner», og savnet en kompetent fagperson som kunne veilede enten dem eller hele den utvidede familien. Andre forteller at de har følt seg veldig alene og ønsket de hadde fått hjelp til å forebygge og takle familiekonflikter, samt hjelp til å sette grenser overfor barnets foreldre eller andre i familien.

Flere forteller om utfordringen med at andre i familien blander seg borti barnevernsaken, blander barna inn i konfliktene, og en er redd for at en av foreldrene bare skal komme og ta barnet fra dem. Som en nevner, det er tungt å høre alle de stygge tingene som blir sagt om dem.

«Det er næsten altid er et dilemma ved at være slægtsfosterfamilie. Dette gør sig især gældende, når barnets biologiske familie ikke er enig i myndighedernes beslutning om at barnet skal anbringes i fosterfamilie. Det er derfor vigtigt at slægtsfosterfamilier bliver grundigt forberedt på, at disse konflikter kan opstå og hvilke konsekvenser det kan have for resten af familien, som også bliver inddrager og påvirket, når der opstår problemer».

«Jag var inte förberedd för hur svårt det skulle bli att komma överrens med «barnas mamma», og det å «miste» min egen søster».

Flere av informantene trekker fram at det er vondt å se at ikke barnets foreldre har og får mer hjelp av barnevernet og andre hjelpeinstanser. Det blir spesielt vanskelig når de innser at de selv ved å bli slektsfosterforeldre må sette grenser overfor foreldrene. De må ha all sin fokus på barnet og kan ikke lenger kan være foreldrenes støttespiller.

«Som farföräldrar till de placerade barnen känner vi att pappor inte blir tagna på allvar. Vår son har inte fått mycket stöd för att han skulle kunna få vården om barnen... Allt kretsar kring kvinnorna. Ingen ringer någonsin i barnens ärenden till varken min man eller till vår son. Detta gäller sjukvården, skolan och barnskyddet».

Mange opplever store utfordringer med samværene barna har med sine foreldre og andre familiemedlemmer. Det er utfordringer knyttet til planleggingen og tilretteleggingen, til at barnet ikke vil, og til at foreldre ikke møter opp til samværsavtalene.

Forskningen viser at det kan være komplekse familierelasjoner, og de følelsesmessige konflikter kan være større og alvorligere hos slektsfosterfamilien enn hos tradisjonelle fosterhjem. De følelsesmessige relasjonene mellom slektsfosterforeldre og foreldre kan skape konflikter og splid, som i ytterste konsekvens kan bety at plasseringen mislykkes og barnet må flytte. Og barnet kan risikere et omfattende tap av personer de har hatt nære relasjoner til (Backe-Hansen mfl., 2010; Egelund mfl., 2009:62, Holtan, 2002, 2004,2008; Knudsen, 2009; Knudsen & Egelund, 2011; Mehlbye mfl., 2011).

Når det gjelder samvær bekreftes det i forskningen at slektsfosterforeldre kan oppleve utfordringer med barns samvær med foreldre og øvrige familiemedlemmer, og de opplever at det kan være vanskeligere å sette grenser overfor foreldre og andre familie-medlemmer (op.cit.). Samvær kan gi grobunn for konflikt og splid som kan føre til at fosterbarnet kan komme opp i lojalitetskonflikter (Egelund mfl., 2009; Mehlbye mfl., 2011;47). På den annen side er nettopp det felles nettverket og de nære relasjoner som gjør at slektsplasseringer kan gi gevinst for barnet (op.cit.). Mange slektsfosterbarn har hyppigere kontakt med foreldrene sine, og de beholder oftere kontakt med den utvidede slekt (Egelund mfl., 2010). I en norsk kartlegging av fosterforeldres erfaringer, kommer det fram at slektsfosterforeldre mener sjeldnere enn andre fosterforeldre at samvær er en belastning for dem (Havik, 2007:158). Forskning som baserer seg på slektsfosterbarns egne fortellinger bekrefter nettopp dette (Egelund, mfl. 2010; Holtan, 2002; Knudsen & Egelund 2011; Thørnblad, 2012a).

Det er flere i denne undersøkelsen som har erfaringer med godt samarbeid innad i familien og gode samvær for barna, med eller uten bistand fra barnevernet.

Forhold knyttet til barnet

Flere av informantene har slektsfosterbarn med store behov, og savner mer hjelp og støtte til barnet både hjemme, i fritiden og på skolen. Et par peker på at det er vanskelig å forstå hvordan barnet har det, dets reaksjoner og atferd. De savnet at barnet ble utredet, at de fikk mer informasjon om mulige behandlingstiltak og at det var mer samarbeid om hva som best kunne gjøres for barnet. En slektsfosterforelder som er enslig kvinne, savnet at barnet fikk en mannlig støttekontakt som han kunne gjøre «gutteaktiviteter» med.

«Min mand har selv været plejebarn, så han kan ikke sætte grænser, og jeg er måske bedre til at sætte grænser. Han får ondt af drengen, og det medfører uoverensstemmelser».

Slektsfosterforeldrenes utfordringer knyttet til barna er gjenkjennelig også for ordinære fosterforeldre. I en kartleggingsstudie i Norge kom det fram at det fosterforeldre først og fremst ønsker hjelp til er å takle barnets atferd og reaksjoner (Havik, 2007:158).

2.3 Opplevelser av de ulike formene for opplæring og veiledning

Tilbud om opplæring og veiledning

Blant informantene finnes erfaringer både fra slektsfosterforeldre som har fått flere tilbud om opplærings- og veiledningstiltak, og de som bare har fått et fåtall av tilbud. De fleste av slektsfosterforeldrene i utvalget fra Danmark, Norge og Sverige hadde fått tilbud om å gå på særskilte grunnopplæringskurs for slekts- og nettverksfosterfamilier. Et par av informantene fra Danmark, Finland, Færøyene og Grønland hadde fått tilbud om grunnopplæring sammen med ordinære fosterforeldre.

De fleste slektsfosterforeldrene hadde fått dette tilbudet etter at barnet flyttet inn til dem. Ut fra deres vurderinger skyltes det at det ikke hadde vært tid til grunnopplæring i forkant, fordi plasseringen skjedde akutt eller veldig raskt, eller fordi plasseringen bare skulle være midlertidig. Noen fortalte at det hadde tatt lang tid før den endelige godkjenningen av dem som slektsfosterforeldre var i orden, og de fikk ikke noe tilbud før det.

Etter plassering har de fleste slektsfosterforeldrene fått tilbud om opplæring sammen med ordinære fosterforeldre, enten helgekurs, fagdager eller forelesninger. Et fåtall av informantene fra Danmark, Finland og Norge har fått opplæringstilbud spesifikt for slektsfosterhjem.

De fleste slektsfosterforeldrene, men ikke alle, har fått tilbud om veiledning, enten individuelt eller i gruppe, eller begge deler. Noen av informantene opplever at de får veiledning gjennom den oppfølging de får fra barneverntjenesten. Bare et fåtall av de som har deltatt i gruppeveiledning har deltatt i grupper bare med andre slektsfosterforeldre. Hyppigheten av veiledning varierer fra ved behov, en gang i måneden til en gang i året.

I alle land er det et par av informantene som får veiledning eller støttesamtaler med psykolog knyttet til slektsfosterbarnets behandling av barne- og ungdomspsykiatrien eller privatpraktiserende psykolog. For andre har tilbudet om veiledning fra psykolog kommet i perioder hvor fosterforeldre har opplevd så store utfordringer med fosterbarnet at de har bedt om hjelp.

Både i gruppeveiledningen og i den individuelle veiledning er det først og fremst forhold rundt barnet som tas opp. Blant annet det å snakke med fosterbarnet og tolke dets signaler, om barnets reaksjoner rundt samvær, om barnets utfordringer og barnets tilknytning til slektsfosterfamilien. Fosterforeldrerollen og forholdet til barnets foreldre og øvrig familie er også temaer i veiledningen.

Veiledningen har for noen vært avgjørende for å fortsette som slektsfosterforeldre i perioder hvor de har vurdert å gi opp.

Som nevnt i innledningen viser nordisk og internasjonal forskning at slektsfosterforeldre får mindre opplæring og veiledning enn andre fosterforeldre (Backe-Hansen mfl., 2010; Knudsen & Egelund, 2011; Mehlbye mfl., 2011; Winokur mfl., 2009). For noen av slektsfosterforeldrene i denne undersøkelsen kan det se ut som dette bildet har endret seg.

Tilfredshet med strukturen på opplæringen og veiledningen

Informantene som hadde deltatt i ulike opplærings- og veiledningstiltak ble bedt om å utdype sine erfaringer og si noe om hvilken betydning den hadde for hverdagen som slektsfosterforeldre. Generelt ble det for opplæringstilbudene i alle land uttrykt stor tilfredshet. De fleste sier de er veldig fornøyd, alt var bra, det var ikke noe som var irrelevant.

«Helt fantastisk. Jag längtade dit varje vecka».

Når det gjelder tilbakemeldingene på hvorfor opplæringen er så bra nevner flere strukturen med informasjon, erfaringsutveksling, diskusjoner og gruppeøvelser med rom for refleksjon. Et par fremhever dyktige kursledere. Metoder som nettverkskart og livshistorie som ble brukt under opplæringen ble trukket fram som positive og nyttige. Noen forteller at de i utgangspunktet tenkte at de ikke hadde behov for opplæring enten fordi de hadde erfaring med å oppdra og gi omsorg for egne barn, eller fordi de var utdannet lærere eller tilsvarende. Men de hadde fort opplevd at dette var verdifullt.

Det som gjør veiledningen bra er at de opplever å få kunnskap, gode og konkrete råd, og det gir rom for egen refleksjon. En del påpeker at det oppleves godt å kunne sitte fritt og drøfte uten barnet tilstede. Flere trekker fram verdien av å ha en som de stoler på hvor de kan blåse ut frustrasjoner og å kunne lesse av seg problemer og tanker. En fortalte at veiledningen kompenserte for manglende oppfølging fra barnevernet og en annen brukte veiledningen til å bearbeide frustrasjon over dårlig samarbeid med kommunen.

Nytte av opplæringen og veiledningen

Å utveksle erfaringer med andre i samme situasjon som en selv

Den viktigste nytten og det mest betydningsfulle av opplæringen og gruppeveiledningen er det å ha mulighet til å utveksle erfaringer med likesinnede. Dette gjelder spesielt tiltak hvor en bare er sammen med andre slektsfosterforeldre, men også i noen tilfelle der en er sammen med andre fosterforeldre. De besteforeldre fra Sverige som har gått i egne grupper sammen med andre besteforeldre trekker fram hvor positivt det har vært og kunne være sammen med andre som er fosterforeldre for sine barnebarn.

Det å være sammen med likesinnede er en verdi i seg selv. Både å høre om andres erfaringer og kunne snakke om sin egen situasjon, og føle at en blir lyttet til av noen som forstår. Mange forteller at ved å høre hvordan andre har løst utfordringer i hverdagen har ført til konkrete handlinger etterpå. Ved å oppleve at andre har samme følelser og frustrasjoner har hjulpet dem til å normalisere egen situasjon og en har ikke lenger følt seg så alene.

«Jag har varit på veckoslutskurs för mor- och farföräldrar. Det varjättebra. Det kändes så skönt att vi alla var i samma båt. För en gångs skull kunde man tala om det här med någon».

«Det viktigste er å føle at en ikke er alene».

Noen trekker frem den sosiale verdien opplæringen og gruppeveiledningen har hatt, og det betyr noe ekstra fordi de hadde opplevd å miste kontakt med venner da de ble slektsfosterforeldre. Mange forteller at de på samlingene etablerte nettverk med andre i samme situasjon, som de fortsetter å holde kontakten med, og noen har planer om det. *«Vi har pratet om å samles vi som har gått der, men du vet jo at tiden flyr og hverdagen er travel, så det spørs om vi får det til».*

Av de slektsfosterforeldre som hadde gått på opplæring og veiledning med ordinære fosterforeldre hadde noen hatt utbytte av det og andre ikke. De siste opplevde ikke kurset som relevant, blant annet hadde de opplevd det frustrerende å høre på alt snakket om økonomi og forhold som handlet om å få et barn de ikke kjente inn i familien.

«Jag gick PRIDE-utbildning men kände inte att jag hörde till gruppen. Men jag tänkte hela tiden att det kommer inte att vara så för mig, för jag känner ju de här människorna... Jag kunde inte tillgodogöra mig PRIDE-utbildningen».

Forhold knyttet til dem selv

En del slektsfosterforeldre forteller at gjennom opplæringen og veiledningen har de fått hjelp til å kjenne på egne følelser ved det å være slektsfosterforeldre. De har opplevd å få anerkjennelse og aksept både på valget om å bli slektsfosterforeldre, og ikke minst at det kan være vanskelig. Og noen fikk også bekreftelse at det var mange fordeler for barn å bli plassert hos slekt. Videre ble det av noen, spesielt fra besteforeldre, trukket fram at kurset hjalp dem i egen sorgbearbeidelse.

Slektsfosterforeldrene sier at det å få kunnskap og ikke minst få bekreftelse på at det arbeidet de gjør med sitt fosterbarn reduserer følelsen av sårbarhet og usikkerhet. Mange fremhever som det viktigste ved veiledningen er å få en stadfestelse på at det de gjør er riktig, og ikke minst en anerkjennelse. Dette bidrar til en stor trygghet i fosterforeldrerollen.

Noe av det mest nyttige ved grunnopplæringen var å få en innføring i lovgivningen og barnevernssystemet; det å få en grundig innføring i oppdragsavtalen, hvilket ansvar og forpliktelser de har, hvilke rettigheter de har som fosterforeldrene, hva slags støtte de har rett på, og praktiske spørsmål. Noen har fått konkrete råd vedrørende samarbeid med kommunen.

«Etter at vi var på PRIDE kurs, visste vi at vi kunne be barnevernet om veiledning og støtte».

For et slektsfosterforeldrepar betydde veiledningen en avlastning på parforholdet. Før veiledningstilbudet brukte de all tid de hadde sammen til å snakke om fosterbarnet, nå kunne de snakke om andre ting, noe som var godt for deres parforhold.

En av informantene forteller at hun hadde gått på opplæringen sammen med ektefellen, noe som hadde vært svært nyttig. I utgangspunktet hadde de vært uenig om hvordan de skulle møte fosterbarnet og reagere på atferden. Ved å være sammen på kurs førte til at de fant felles løsninger og fikk en mer fellesskapfølelse om det å være fosterforeldre.

Et eksempel for å belyse veiledningens betydning er et slektsfosterforeldrepar som forteller at konsulenten kommer regelmessig, og har samtaler både med slektsfosterforeldrene alene og med dem sammen med fosterbarnet. De har opplevd dager som føles tunge, og har kunnet dele bekymringer og ansvar om slektsfosterbarnet med konsulenten. De opplever fellessamtalene med barnet hvor de sammen med konsulenten har kunnet ta opp det som oppleves som vanskelig, som svært nyttig for hele familien. Veiledningen har bidratt til hvordan de kan løse ting hjemme. En annen nytteverdi har vært at de har følt en trygghet i at konsulenten også kjenner barnet og dets ønsker, som har hjulpet dem med angsten for hva som vil skje med barnet hvis det skjer dem noe.

Flere har opplevd at opplæringen hjalp dem i dobbeltrollen, både til å forstå endringene i rollene og få konkret hjelp til å takle dobbeltrollen.

I tillegg til bedre forståelse, å bli bedre i stand til å reflektere, trakk noen fram at opplæringen hadde satt i gang noen tanker, ført til at de hadde kjent på noen følelser og gitt inspirasjon.

Forhold knyttet til barnets foreldre og øvrige familie

Det viktigste med grunnopplæringen var for en av informantene at hun hadde klart å akseptere at fosterbarnets foreldre hadde det vanskelig. Både opplæringen og veiledningen bidro til å kunne forholde seg til relasjoner i familien, både til å reflektere over relasjoner og til å sette grenser. Ut fra dette opplevde de å være bedre rustet til å samarbeide med foreldre og øvrig familie

Flere har opplevd at de har fått hjelp til planleggingen og tilretteleggingen av samvær, samt at de hadde lært å observere barnets reaksjoner ved samvær.

En forteller at de ikke hadde veiledning, men fosterbarnets mor hadde det. Dette var en som hjalp moren i samarbeidet med og tilretteleggingen av samvær, og som også jobbet mye med mors innstilling til plasseringen.

«Det var helt uvurderlig den hjelpen vi fikk gjennom mors veileder – en sånn person burde være med i settingen når en blir fosterforeldre».

Forhold knyttet til barnet

Opplæringen og veiledningen har bidratt til at informantene har fått større forståelse for fosterbarnets situasjon, og innsikt i slektsfosterbarnets reaksjoner og opplevelser av seg selv. Noen sier opplæringen ga dem større forståelse for at fosterbarnet ikke alltid reagerer som andre barn. Denne forståelsen hjalp dem til å reflektere over hvorfor fosterbarnet reagerer som det gjør og hva som ligger bak uønsket atferd.

«Jeg fikk en annen måte å tenke på. Og viktig kunnskap om fosterbarn om hva de har med seg i bagasjen».

I tillegg til forståelsen opplevde flere av slektsfosterforeldrene at fikk de konkrete verktøy i hverdagen om hvordan de skulle håndtere barnets atferd og følelser. For eksempel tenåringsatferd og hjelp til barnet i sorgbearbeidelsen etter adskillelsen fra foreldrene.

En fostermor fortalte at hun hadde fått hjelp til å forstå og akseptere endringen i rollen hun hadde til fosterbarnets foreldre. Dette hjalp henne til å kunne snakke åpent med fosterbarnet om dette, og hun så at dette hadde en positiv betydning for fosterbarnet.

«Jeg husker at på kurset snakket de om at fosterbarna ofte sjekket utholdenheten til fosterforeldrene, hvor mye toleranse de hadde og om fosterforeldrene ville gi opp, det hjalp å tenke på det når barnas oppførsel var vanskelig».

En fortalte at de hadde vært på en kurshelg om fosterbarn og tilknytning. *«Veldig dyktig foreleser, han var utrolig dyktig, engasjerende, jeg tror det er noe av det beste kurset jeg noen gang har vært på – og jeg har vært på mange kurs. Det var så gjenkjennende, ja det traff, han viste videoer av situasjoner med barn – ja det var helt utrolig. Helt greit da å være på kurs med andre fosterforeldre. Det handlet jo om fosterbarnet mitt, det var jo om barnets tilknytning, ikke det å være i slekt».*

Grunner for ikke å ta i mot tilbud om opplæring og veiledning

Flere av informantene har fått tilbud om opplæring og veiledning som de ikke har tatt i mot.

Et fåtall hadde fått tilbud om grunnopplæring, men ikke tatt imot. Noen hadde meldt seg på kurs, men måtte trekke seg pga sykdom eller dødsfall i familien. For andre falt de aktuelle kursdagene på allerede planlagte arrangement eller ferie. Slektsfosterforeldrene i Norge fortalte at når de hadde meldt avbud måtte de vente i hvert fall et år til neste gang de fikk tilbud, fordi opplæringskurset PRIDE slekt & nettverk bare ble holdt en gang i året i fylket der de bor.

Hovedgrunnen til at enkelte av slektsfosterforeldrene har sagt nei til tilbud om grunnopplæring, videreopplæring og veiledning er mangel på tid. Blant annet fordi det å dra på kurs og veiledning innebærer for mange av informantene lang reisevei. Prioritering av tiden er en stor utfordring når en blir slektsfosterforeldre, og en får ikke tid til alt.

«Det blir så mycket jobb att få allt att passa».

Direkte gjøremål med barna prioriteres. Det å få omsorgen for et barn som ofte har spesielle behov, innebærer at tid går med til barnet, det praktiske med barn i huset, oppfølging av samvær, terapi, møter med barneverntjenesten og skole. I tillegg forteller mange at de ikke syntes det har vært forsvarlig å reise bort fra barnet, spesielt ikke de som har omsorgen for de minste barna, og i tiden rett etter at barnet har flyttet til dem. Flere opplever at de ikke har noen som kan passe barnet. Noen sier de ikke kan overlate barna til «vanlig barnevakt».

For andre som ikke hadde tatt i mot tilbudet skyldtes det at det var vanskelig å få til på grunn av jobb. Et par nevner at de eller ektefellen reiser mye i jobben eller er pendlere. Noen har hjemmeboende barn som skal ha oppfølging.

En av informantene hadde sagt nei til tilbudet fordi hun var mamma til flere barn som nå var voksne, og ut fra det følte hun ikke noe behov for opplæring.

For et par andre var det ektefellen, mannen som ikke ønsket å gå kurs og fostermor ønsket ikke å gå alene. En sier at ut fra det spesielle fosterbarnet har vært utsatt for, ønsker hun ikke å være med i veiledningsgruppe. En annen igjen sier hun ikke føler seg tilpass i en gruppe.

Andre har sagt at tilbudene ikke har vært relevante, enten fordi de bare retter seg mot små barn eller mot tenåringsbarn.

Flere av informantene opplever at de får veiledning gjennom den oppfølging de får av barneverntjenesten, og at de ikke har behov for mer veiledning. En sier hun fikk god hjelp i starten, men nå ikke lenger føler behov fordi hverdagen er stabil.

«God kontakt med sosialarbeideren gjør at man ikke kjenner at man behøver veiledning».

Behovet for opplæring og veiledning er der

Flere peker på at tilbudene har kommet alt for sent. De må komme i rett tid, dvs. når behovet er der. Noen forteller at de fikk gå på grunnopplæringskurs først opptil fem år etter at de var blitt godkjent som fosterforeldre, og de opplevde at det var for lenge å vente fordi det var i starten av plasseringen de hadde hatt mest behov for den informasjon som blir gitt på grunnopplæringskurset.

De fleste av de som ikke hadde fått tilbud sier de ville gjerne ville ha gått på dette hvis de hadde fått tilbud.

«Det kunne være riktig godt at have noget supervisjon. Fordi der sker jo hele tiden noget med barnet, vi skal ikke «lege» psykologer for barnet, han skal have støtte og trygge rammer. Hvordan kan vi hjelpe barnet til å komme videre?»

Flere av informantene som ikke har fått noe tilbud om opplæring eller ikke noe tilbud utover grunnopplæringen, sier de har savnet dette. En av informantene som bare har gått på grunnkurs sier:

«I dag er det andre problem som vi møter en vi gjorde i begynnelsen. Barna har for eksempel begynt å spekulere om hvorfor de er hos oss men ikke foreldrene, det hadde vært fint å få veiledning om hvordan vi forklarer det til dem».

Et par av informantene som hadde erfaring fra både å være beredskapshjemsforeldre og slektsfosterforeldre kommenterte dette spesifikt, hvor forskjellige dette var. Som slektsfosterforeldre får de tilbud om både opplæring og oppfølging, mens ved den akutte plasseringen og som beredskapshjem var de helt alene. Og da – «når alt var snudd på hodet», da var behovet størst.

2.4 Opplevelser av oppfølgingen fra kommunen

Når slektsfosterforeldrene i dette utvalget forteller om sine erfaringer med den oppfølging de får av barneverntjenesten (kommunen) handler dette om alt fra rammebetingelser, praktisk hjelp, tilsyn og kontroll med fosterbarnets utvikling, handlingsplan, samtaler med barnet, tilrettelegging av samvær, koordinering av hjelp til barnet og

samarbeidsmøter med foreldre, skole og hjelpeinstanser. Og ikke minst råd, veiledning og støtte til dem som slektsfosterforeldre. Kontakten med barneverntjenestene skjer ved telefonkontakt, e-post, møter og besøk i fosterhjemmet; det kan være fra en til seks ganger i året.

Det er store variasjoner blant informantenes erfaringer med oppfølgingen fra kommunen. Noen får all den oppfølging og støtte de har behov for, andre delvis, mens noen opplever at de overhodet ikke får noe hjelp og støtte. Med et så lite utvalg i hvert av de syv nordiske land skal en være forsiktig med å hevde at det finnes nasjonale trekk ved oppfølgingen av slektsfosterhjemmene i disse landene. Variasjonene finnes også blant informantene i de enkelte land.

Positive erfaringer med oppfølgingen

Flere av de som er fornøyd med oppfølgingen trekker frem betydningen av å ha samme saksbehandler over tid som kjenner dem og barnet, og ikke minst føle at de har god kontakt. Det gjelder spesielt for samtaler barnevernet har med barnet.

«Vi hadde samme saksbehandler over tid som hadde blitt godt kjent med oss og fosterbarnet, hun kom ofte på besøk, det var ikke noe problem å snakke med henne».

Andre forteller at det er av stor betydning når saksbehandler oppleves som faglig kompetent, viser interesse og engasjement, møter slektsfosterfamilien positivt, og ikke minst at saksbehandler er tilgjengelig ved behov. Hvis ikke saksbehandler er tilstede har noen erfaringer med at de alltid blir ringt opp igjen eller får beskjed om andre kontaktpersoner hvis saksbehandler har et lenger fravær. Slektsfosterforeldre opplever at det bare er å ringe når de trenger det og de opplever å få hjelpen de trenger. De uttrykker at det innebærer en trygghet å vite at de kan spørre om hva som helst og å vite at de vil få hjelp hvis de ber om det.

«Vi trenger ikke så mye møter, så lenge vi vet at vi kan få tak i han og at ting fungerer».

En ting er den konkrete hjelpen, den økonomiske støtte og ivaretagelsen av deres fosterbarns rettssikkerhet og behandlingsbehov, men for veldig mange er den også den støtte de føler de får betydningsfull. Det å oppleve å ha noen å snakke med om fosterbarnet, noe som en ikke alltid kan gjøre med egen familie og nettverk. Slektsfosterforeldrene forteller at de bruker saksbehandler for å få konkrete råd, som sparringsparter og til å blåse ut når utfordringene har vært store. Som en av informantene sier; god oppfølging innebærer også å sette en refleksjonsprosess i gang hos oss. Noen av informantene opplever at saksbehandler har tillit til dem og at det gir en trygghetsfølelse, likeledes det å få anerkjennelse på det de gjør.

«Kurs er vel og bra, men å ha en person en kan snakke med er viktigst».

Videre er opplevelsen av at barneverntjenesten gir god informasjon og hele tiden er på tilbudssiden også av stor betydning.

Spesielt hjelp til kontakten med foreldrene og samværene blir trukket fram som en uvurderlig støtte. Det at barnevernet er en buffer mellom slektsfosterforeldrene og fosterbarnets foreldre, og det å få hjelp til å sette grenser overfor foreldre. For slektsfosterforeldre er ikke dette lett når barnets foreldre enten er ens egne barn eller annen nær slektning.

Erfaringer med manglende oppfølging og støtte

Informantene som har erfaringer med manglende oppfølging og støtte savner nettopp de forhold som er skissert over.

«Socialarbeaternas roll är helt osynlig. De vet inget om familjevård och de är aldrig i kontakt».

Det handler om ikke å vite om du som slektsfosterforeldre eller fosterbarnet har en saksbehandler, det aldri å høre noe fra barnevernet og aldri vite hvem en kan ringe til. At det alltid er de som slektsfosterforeldre som er den som tar kontakt, men hvor vanskelig det er å få tak i noen. Og hvor lite verdt en føler seg når en ber om at saksbehandler skal ringe tilbake, og de «aldri» gjør det. Det er slitsomt med stadig saksbehandlerskifte eller stadig ulike vikarer. En har hatt fem saksbehandlere på de fire år de har vært slektsfosterforeldre.

«Det er veldig vanskelig når du må bli kjent med ny person hver gang de (barnevernet) kommer på besøk, jeg tror heller ikke barna har noe nytte av det, de er så unge og de forstår ikke hvorfor disse damene er på besøk».

«Det skulle kännas skönt om socialarbetarna ibland ringde mig för att höra hur vi har det och hur jag mår. Alltså ringde utan att jag först ringt».

«Jeg har på følelsen at jeg forstyrrer henne når jeg ringer henne».

«Inte trodde jag att jag skulle bli lämnad så här ensam».

Flere opplever at «alt er overlatt til oss», både det å ordne samvær, skoletilbud og nødvendig hjelp til barnet.

Spesielt dette med økonomiske ytelser trekkes frem av flere informanter. Det oppleves vanskelig å spørre om dekning til utgifter som gjelder et barn i egen slekt, spesielt til eget barnebarn. Mange føler seg ydmyket når de ber om penger og sier en burde unngå uverdige diskusjoner om behovet er reelt. En av informantene fortalte hun måtte slutte å jobbe for å kunne i vareta slektsfosterbarnet på heltid, og står uten inntekt. En annen foreslår at det bør gjøres et eget prosjekt på dette med økonomi.

«Jag skulle aldrig ha trott att jag skulle bli stämplad som så hopplös, girig och elak. Jag har ju blivit fostermamma av kärlek till mitt barnbarn och för att jag ville rädda barnbarnet. Det är svårt att se sig själv som en satkärring som bara vill ha pengar».

Mange forteller at de føler seg helt alene med ansvaret for slektsfosterbarnet og savner støtte og faglig råd når det gjelder barnets utvikling. Andre opplever at saksbehandler har for lite kompetanse, både når det gjelder det å være slektsfosterhjem og om barn med diagnoser/atferdsproblemer, eller at de neglisjerte slektsfosterforeldrenes opplevelser av barnets problemer. Dette gjaldt spesielt for de som hadde en helt nyutdannet saksbehandler. Noen forteller at den ansatte fra barnevernet aldri har møtt barnet, og at de derfor føler at det vanskelig å ta imot veiledningen om barnet.

Videre pekes det på hvor slitsomt det er at ting tar for lang tid og er for byråkratisk. Det oppleves at det er mye rot og saksbehandlere som ikke følger opp avtaler. Av konkrete eksempler nevnes godkjenningsprosessen, svar på søknader om økonomisk støtte, og avklaring på om de skal være midlertidig eller permanent fosterhjem.

«Jeg tenker, at etter at kommunen ble storkommune, så har de fått det så travelt, at de ikke har tid til oss og at de tenker, at hvis jeg ikke henvender mig, så er der ingen problemer».

Videre handler det om mangel på informasjon både i starten og underveis, hva slags hjelp kan vi få. Det er ikke alltid lett å spørre når en ikke vet hva en har rett til.

«I starten vet man ikke, hva man har bruk for, og det bør saksbehandler være oppmerksom på».

2.5 Slektsfosterforeldrenes forslag til oppfølging, opplæring og andre støttetiltak

Slektsfosterforeldrene i denne undersøkelsen har ut fra sine erfaringer kommet med en rekke forslag til hvordan slektsfosterhjemsomsorgen kan forbedres, både konkrete tiltak og forhold som må vektlegges i den hjelp og støtte slektsfosterforeldre har behov for.

Forslagene fra slektsfosterforeldrene presenteres skjematisk som en veiledning og sjekkliste i det daglige for barnevernsarbeidere som følger opp slektsfosterhjem, som grunnlag for endringer av rutiner og som forslag til videreutvikling av tiltak spesifikt for slektsfosterfamilier.

«De må gi fosterforeldrene god støtte hvis de vil ha gode fosterforeldre».

Oppfølgingen fra kommunen

Tiltakene – samarbeidet barnevernsarbeideren og slektsfosterfamilien

- Slektsfosterfamilien skal ha tett og regelmessig kontakt med barnevernet i kommunen.
- Slektsfosterfamilien må ha en fast kontaktperson/saksbehandler som skal være deres bindeledd/koordinator og som sikrer at barnet og slektsfosterhjemmet får de tilbud de har behov for.
- Kontaktpersonen/saksbehandleren må være stabil over flere år (unngå stadig saksbehandlerskifte).
- Kontaktpersonen/saksbehandleren må være tilgjengelig ved behov. Det bør utarbeides et godt system for hvordan slektsfosterfamilien kan komme i kontakt med saksbehandleren utenom faste møter.
- Det er viktig for slektsfosterforeldre å ha noen å ringe til, både for å ha en sparringspartner eller bare ha et rom «hvor man kan lesse av».
- Viktige faktorer som fører til godt samarbeid er at barnevernsarbeideren viser interesse for slektsfosterforeldrenes oppgave og ikke minst for barnet som bor hos dem, og har tilstrekkelig kompetanse om fosterbarn og slektsfosterhjem.

- Barnevernsarbeideren må gi støtte til slektsfosterfamilien fra «dag 1», og gjennom hele plasseringen. Dette innebærer også å lytte og se slektsfosterforeldres kvaliteter, og ikke minst stadig gi dem anerkjennelse på det de gjør.
- Hvis slektsfosterfamilien har andre hjemmeboende barn i familien er det viktig at det også vurderes om de har behov for støtte eller informasjon.
- Oppdragsavtalen (kontrakten), med klargjøring av den økonomiske støtte til slektsfosterforeldre, må gjennomgås grundig (kanskje med en jurist tilstede).
- Behov for avlastning og mulighet for noe ferie uten barn må vurderes på lik måte som for andre fosterforeldre som har ansvar for barn med store omsorgs- og oppfølgingsbehov.
- Det bør være ansvarsgruppemøter om barnet med slektsfosterforeldre, barnevernet, eventuelt skolen, psykolog og andre hjelpeinstanser barnet har kontakt med. Dette gjelder spesielt hvis barnet har funksjonsnedsettelse eller har behov for hjelp fra flere instanser. Slektsfosterforeldre ønsker hjelp fra barnevernet til et godt samarbeid med alle de ulike instanser de skal ha kontakt med. I noen tilfelle vil dette også innebære at barnevernet deltar på møter med barnets skole.
- Behov for praktisk hjelp til slektsfosterhjemmet bør alltid vurderes. F.eks. for å få frigjort tid til å ta i mot tilbud om opplæring og veiledning.

«Det skulle vara skönt med någon som tvättar fönster, det skulle hjälpa mig att inte vara så stressad i vardagen».

Om oppfølgingen av barnet

- Slektsfosterbarnet bør utredes for å finne ut hvilke behov det har, og hvilken type hjelp, eventuelt behandling det trenger.
- Alle slektsfosterbarn, som andre fosterbarn, må ha en målrettet omsorgsplan med regelmessig oppfølging. I dette bør også skolen trekkes inn. Det må også vurderes om barnets omsorgsplan kan gjøres kjent for øvrig familie som barnet har kontakt med.
- Barnet må sikres informasjon, og det må vurderes på hvilken måte og av hvem dette gjøres til beste for det aktuelle barnet, slektsfosterforeldrene eller barneverntjenesten. Slektsforbindelsen kan gjøre det vanskelig for fosterforeldrene å snakke om disse tingene med barna. Barna er ofte usikre og ofte er de i lojalitetskrise mellom slektsfosterforeldrene og foreldre.
- Slektsfosterforeldre må være sikre på at barnets rettssikkerhet ivaretas, og at barnet får tilstrekkelig hjelp (psykolog).
- Slektsfosterbarnet må få hjelp til å ha kontakt med søsken de ikke bor sammen med.
- Noen slektsfosterbarn har behov for en støttekontakt. For eksempel en mannlig støttekontakt hvis slektsfostermor er enslig, og kanskje litt oppi årene.
- Det må vies ekstra oppmerksomhet overfor barna når de kommer i tenårene. Dette fordi det kan være besteforeldre som begynner å bli eldre og som kanskje bekymrer seg mye for barnas utvikling. Og i familier hvor rus var grunnen til plassering kan det være store bekymringer for at barna skal begynne å ruse seg, som igjen kan gjøre utslag i for strenge grenser overfor barnet.

Om oppfølgingen av barnet, foreldre og samværene

- Fosterbarnas foreldre må sikres hjelp og støtte fra det offentlige også etter at barnet er plassert i slektsfosterhjem. En bør rette mer fokus på at også far til barna tilbys hjelp og støtte.
- Barnevernet bør kunne tilby oppfølgingsmøter sammen med foreldrene og slektsfosterforeldrene. Slektsfosterforeldre kan ha behov for hjelp til forholdet med foreldrene, spesielt hvis foreldrene er psykisk syke eller har en rusproblematikk. Blant annet hjelp og støtte til hvordan de kan sette grenser overfor foreldrene for å skjerme barnet og slektsfosterfamilien.
- Barnevernet må ha hovedansvaret for oppfølging og evaluering av samværene. Dette innebærer at hvis det er restriksjoner i samværet må de informere foreldrene om det og ikke la dette bli slektsfosterforeldrenes oppgave.
- Det bør alltid vurderes at foreldrene har med en person som kan hjelpe til med å få samværene bedre, som er der ved avlevering og henting av fosterbarnet (tilsyn).

«Det har stor betydning, at det er myndighetene der laver aftaler for samværet og at der også er tèt oppfølging på, at samværet og aftalerne er således, at de er til barnets beste. Det kan være vanskelig og skabe mange konflikter, hvis det er fosterfamilien selv der skal være budbringer til forældrene. Derfor er det vigtigt, at dette er myndighedernes opgave».

Om samarbeid barnevernet, slektsfosterforeldrene og barnets øvrige familier

- Barnevernet bør holde samarbeidsmøte med foreldre, slektsfosterforeldre og øvrig familie i starten av hver plassering med informasjon om formål med plassering, barnets handlingsplan og barnevernets oppfølging, og om eventuelt videre samarbeid med øvrig familie.
- Det bør være tilbud om familieråd, spesielt for å få til gode samvær med foreldre og samarbeid med hele familien (forebygge og løse konflikter), eventuelt andre familie eller nettverksmøter.
- Barnevernet bør tilby årlig oppfølgingsmøte med slektsfosterforeldrene og øvrig familie som barnet har kontakt med. Formålet med dette er å gi øvrig familie informasjon som kan gjøre det lettere for familien å forstå barnet og lettere å respektere slektsfosterhjemmets handlinger. Noen slektsfosterforeldre mener det er viktig at denne informasjonen kommer direkte fra barnevernet og ikke fra dem. I de tilfeller der slektsfosterforeldre opplever press fra familien på grenser som settes, vil det kunne være en fordel at det er barnevernet, en autoritet, som informerer familiemedlemmene om samværsavtale og eventuelle andre forhold i barnets handlingsplan som slektsfosterforeldre må forholde seg til.
- Alternativt til møter er at det utarbeides skriftlig informasjon til øvrig familie som barnet har kontakt med om hvordan barnevernet jobber og om oppfølgingen av barnet og slektsfosterfamilien, og om hvilke forpliktelser slektsfosterfamilien har.

Opplæring, veiledning og andre støttetiltak

Informasjonsbehov

Flere av slektsfosterforeldrene i denne undersøkelsen har opplevd manglende informasjon både før de ble godkjent som fosterforeldre og underveis. Spesielt viktig er det at slektsfosterforeldre sikres en god informasjon forut for beslutningen om de skal være slektsfosterforeldre eller ikke. Informasjon gis i dag gjennom opplæring, veiledning eller av den i kommunen som har ansvaret for rekrutteringen og oppfølging av slektsfosterfamilien.

- Om slektsfosterforeldres rettigheter og rammevilkår som lønn/godtgjøring/utgiftsdekning, permisjon, avlastning. Det å få vite tidlig hva en har rett på, så en unngår i starten av plasseringen å bruke tid og krefter på å innhente all informasjon selv.
- Om slektsfosterbarnets rettigheter.
- Om slektsfosterbarnet; helse, eventuelle utredninger av barnet, skole, om barnets tidligere opplevelser. Om det er noen spesielle hensyn slektsfosterforeldre skal ta til barnet.
- Informasjon til alle barnets familiemedlemmer og nære omgangskrets som har kontakt med barnet om hva det innebærer at en i familien blir slektsfosterforeldre og om barnevernets rolle.
- Informasjon om hva en som slektsfosterforeldre kan forvente når barnet flytter inni familien og om situasjoner en kan forvente en kan komme til å oppleve. For eksempel om hvordan foreldrene kan reagere mot slektsfosterforeldrene når barna blir tatt ifra dem, og om ulike måter de som slektsfosterforeldre kan takle det og hjelpe barnet.
- Det bør utarbeides skriftlig informasjon til slektsfosterforeldre, brosjyre eller håndbok med denne informasjonen som kan leses i fred og ro både forut for plasseringen og underveis.
- Filmer/DVD bør utarbeides med blant annet eksempler på situasjoner som kan oppstå i en slektsfosterfamilie og om hvordan disse kan løses.

Et differensiert tilbud av opplæring og veiledning

Slektsfosterforeldre er opptatt av at opplærings- og veiledningstilbud må være relevante og tilbys til rett tid. En bør ha differensierte tilbud på temaer ut fra barnets problematikk, type plassering, kortvarig eller permanent, og alder på barna. Det bør sikres at det både er grunn- og videreopplæringstiltak (etterutdannelse). Tilbud om veiledning må være et stående tilbud så lenge en er slektsfosterforeldre, og spesielt hvis det oppstår kriser.

Veileder må kunne delta i de samarbeidsmøter slektsfosterforeldrene har med barnevernet.

Tilbud om samlinger med andre slektsfosterforeldre

Mye læring skjer gjennom andre som er i samme situasjon som en selv. Det bør derfor være tilbud om samlinger med andre fosterforeldre spesielt i begynnelsen av plasseringen, men også underveis. For mange er det viktigste å treffe andre besteforeldre som er fosterforeldre til sine barnebarn, for andre bare det å treffe andre slektsfosterforeldre. Noen ønsker å være sammen med de som har fosterbarn på egen alder som dem selv, eller andre hvor rus er en del av årsaken til plasseringen.

Det bør også være tilbud om familiesamlinger for hele familien og egne samlinger for fosterforeldrenes egne barn.

Temaer for veilednings- og opplæringstiltak (kurs, seminar og fagdager)

- Allment om det å være fosterforeldre – konkrete råd og tips på hvordan man håndterer vanskelige situasjoner.
- Samarbeid med foreldrene og slektsfosterforeldre.
- Samarbeid med øvrige familie, konfliktløsning (kommunikasjon med familien, det å sette grenser for å skjerme barnet).
- Om å takle egne følelser som skyldfølelse og sorg, det å velge å hjelpe barnebarnet framfor sine egne barn, redselen for at slektsfosterbarnet må flytte fra dem. Og redsel for egen helse og helbred, at de ikke klarer å følge opp barna til de er voksne.
- Egen PRIDE-opplæring for de fosterforeldre som er besteforeldre til sine fosterbarn; arrangeres med en gang det er aktuelt med plassering.
- Eget kurs for besteforeldre; hjelp til forholdet til ens egne barn.
- Fosterbarns samvær og kontakt med foreldrene og øvrig familie. Barns reaksjoner før og etter samvær. Hvordan takle barn som lukker av og ikke vil fortelle noe. Verktøy for planlegging og gjennomføring av samvær, Hva slektsfosterforeldre kan gjøre hvis ikke barnet vil treffe foreldrene eller hvis foreldrene stadig uteblir fra samvær og kontakt med barnet.
- Forståelse av fosterbarnets atferd, signaler og reaksjoner.
- Om å snakke med fosterbarnet om plasseringen og om foreldrenes problemer.
- Når fosterbarnet blir tenåring.
- Om fosterbarn og skole – samarbeid.
- Om ADHD og andre diagnoser.
- Avslutning av plasseringen – hvilken støtte kan fosterbarnet få – ettervern.

Opplæring av barnevernsarbeider i slektsfosterhjem

- Alle som jobber med oppfølging av slektsfosterhjem må tilegne seg kompetanse i hva det vil si å være slektsfosterfamilie. Dette går både på forståelsen av deres situasjon, konfliktløsning og det å formidle intensjonen med de beslutninger som tas. Ved kurs bør slektsfosterforeldre benyttes som forelesere.

Rådgivningstjeneste – «hot line»

- Det anbefales at det opprettes en hjelpetelefon med fagpersoner med kompetanse på slektsfosterhjem hvor slektsfosterforeldre og andre i familien kan få drøftet sine utfordringer og eventuelle frustrasjoner. I noen tilfelle vil det være lettere å snakke med en nøytral fagperson, ikke barnevernkonsulenten som har ansvaret for oppfølgingen.

Del 3: Oppsummering, konklusjoner og anbefalinger

3.1 Oppsummering

Slekts- og nettverksfosterhjem i de nordiske land som er godkjent av myndighetene skal likestilles ordinære fosterforeldre når det gjelder opplæring og veiledning. Dette er nedfelt i lovverk og retningslinjer.

I denne rapporten har vi sett at det i Danmark, Finland, Norge og Sverige er utviklet egne grunnopplæringskurs for slektsfosterhjem. I Danmark, Finland og Norge finnes videreopplæringskurs for slektsfosterhjem. I Finland og Danmark er opplæringen obligatorisk. På Island er grunnopplæringen obligatorisk for ordinære fosterforeldre, men ikke for slektsfosterforeldre.

Ingen av landene har spesifikke veiledningsprogrammer for slektsfosterforeldre. I deler av Danmark, Norge og Sverige tilbys slektsfosterforeldre deltakelse i egne veilednings- og nettverksgrupper.

I Danmark og Finland er det utarbeidet spesifikt veilednings- og opplæringsmateriale for barnevernsarbeidere som jobber med rekruttering og oppfølging av slektsfosterhjem, og det holdes opplæringskurs for barnevernsarbeidere. I Sverige har Ewa Näslund og Hans Bäckström i mange år undervist sosialarbeidere om plassering hos slekt og nettverk.

I Finland har organisasjonen Pesäpuu utarbeidet en håndbok for de som vurderer å bli slektsfosterfamilier, og det finnes samlet informasjon om slektsplasseringer på egne websider. I Sverige har Organisasjonen Mentor utarbeidet en egen håndbok for slektsfosterforeldre.

På Færøyene, Grønland og Island finnes pr. d.d. ikke noen spesifikke tiltak overfor slektsfosterhjem, men dette er under vurdering.

Gjennom intervjuundersøkelse med 58 slektsfosterforeldre har vi hørt om deres utfordringer i hverdagen knyttet til fosterhjemsoppgaven, noen er de samme som andre fosterforeldre og andre knyttet til nettopp det å være i slekt med barnet. Noen av slektsfosterforeldrene har opplevd å få god og tilstrekkelig hjelp til disse utfordringer gjennom opplæring, veiledning og oppfølgingen fra kommunen, mens andre igjen ikke har opplevd dette. Det er ikke alle kommuner som klarer å følge opp lovpålagte oppgaver innen fosterhjemsomsorgen. Her er det store variasjoner, og det på tvers av landene.

De slektsfosterforeldrene som har gjennomført grunnopplæring og annen opplæring, enten sammen med ordinære fosterforeldre eller spesifikt for slektsfosterforeldre vurderer opplæringstiltakene som svært gode. For de fleste slektsfosterforeldre har opplæringen ført til at de er blitt tryggere i fosterforeldrerollen og de opplever at de har blitt bedre i stand til å hjelpe barnet. Den samme nytten oppleves med de ulike veiledningstiltakene, både i gruppe og individuelt. Noe av det mest nyttige ved å delta i opplæring og gruppeveiledning er å treffe andre fosterforeldre, spesielt andre slektsfosterforeldre.

De fleste av slektsfosterforeldrene i denne undersøkelsen har fått tilbud om opplæring og veiledning som de ikke har tatt i mot. Hovedgrunnen til dette er mangel på tid, og at de ikke har noen som kan passe barnet mens de er borte. Andre grunner til at de har sagt nei, er at tilbudet har kommet for sent eller ikke opplevdes som relevant ut fra den situasjon de var i.

Slektsfosterforeldrene sier det er behov for opplæring og veiledning, og fortrinnsvis tilbud sammen med andre slektsfosterforeldre. Men opplæring på spesifikke temaer trenger ikke nødvendigvis å være sammen med andre slektsfosterforeldre. Slektsfosterforeldrene har kommet med en rekke forslag til opplæring, veiledningstiltak, oppfølging som er presentert i kapittel 2.5.

Erfaringene fra intervjuundersøkelsen er gjenkjennelig for prosjektmedarbeiderne og NOFCAs medlemmer (referansegruppen) som alle har et bredt kjennskap til fosterhjemsomsorgen i sine respektive land.

3.2 Konklusjoner og anbefalinger

Lovverk og praksis

NOFCA mener at alle land må sørge for at slektsfosterfamilier får de samme tilbud som ordinære fosterfamilier, også når det gjelder økonomisk godtgjøring og forsterknings-tiltak. I tillegg må de få tilbud som ivaretar de spesielle utfordringer det er å være slektsfosterhjem.

Private plasseringer

I noen av landene finnes det barn og unge som blir plassert hos slekt og nettverk etter en privat avtale med foreldrene uten at det inngås en formell avtale om fosterhjem med myndighetene. Denne gruppe slektsfosterhjem får ikke tilbud om noe oppfølging, opplæring eller veiledning fra det offentlige. De land som har denne ordningen bør vurdere om ikke denne gruppen også bør få tilgang på de tilbud godkjente slektsfosterhjem får.

Samarbeid i Norden om et nordisk nettverk for slektsfosterhjemsomsorgen

De nordiske land er såpass like i lovverk når det gjelder fosterhjemsomsorgen og organisering av barnevernet, at det bør legges bedre til rette for i å dra nytte av hverandres forskning, tiltak og erfaringer rundt slektsfosterhjemsomsorgen.

NOFCA vil anbefale at det fra myndighetenes side etableres et nordisk nettverk for slektsfosterhjemsomsorgen. Dette for å få samlet all den kunnskap om slektsfosterhjem som finnes i Norden og gjøre den mer tilgjengelig for alle som jobber med slektsfosterhjem. Nettverket bør etablere en webside med oversikt over alle opplærings-, veilednings- og oppfølgingstiltak som finnes innen slektsfosterhjem, eventuelle evalueringer av tiltakene, forskning, litteratur, håndbøker/veiledninger og eventuelle konferanser. I tillegg kan websiden romme et diskusjonsforum for fagfolk som jobber med slektsfosterhjem. Noe tilsvarende drives av organisasjonen Grandparents Plus i England og Wales (www.grandparentsplus.org.uk).

Forsknings- og utviklingsarbeid innen slektsfosterhjemsomsorgen

Det er behov for mer forskning innen slektsfosterhjemsomsorgen i Norden, spesielt på oppfølgingen av slektsfosterforeldrenes og hvilke tilnæringsmåter som virker (Backe-Hansen mfl., 2010:70; Thørnblad, 2012). Når det gjelder virkningen av veiledning generelt for fosterforeldre bør en også se på effekten knyttet til barnets fungering i fosterhjemmet (Backe-Hansen mfl., 2010:70).

Det finnes tiltak overfor slektsfosterhjemmene som ikke er kartlagt i dette prosjektet, blant annet fordi det gjøres i de enkelte kommuner og erfaringene ikke er dokumentert. Hvert land bør se nærmere på hvordan de ulike erfaringene kan samles, og at tiltak som fungerer bra kan videreutvikles for å komme flere slektsfosterhjem til gode.

Andre forhold som ikke omhandles spesifikt i denne rapporten som det bør ses nærmere på gjennom forsknings- og utviklingsarbeid er; støttetiltak for hele slektsfosterfamilien, erfaringene fra de slektsfosterforeldre som ikke er i direkte slekt med fosterbarnet (dvs. gift/samboer med den som har slektsforholdet til barnet), barnevernets tilnærming til fedre, samt tilbud og behov for opplæring, veiledning og oppfølging for de som er nettverksfosterfamilier utenfor familien.

Informasjon til slektsfosterhjem

Slektninger og andre i barnets nettverk som ønsker å bli fosterforeldre må sikres god informasjon i rekrutterings- og utredningsfasen om hva det vil innebære for dem å bli en fosterfamilie, og hva de kan forvente å få av støtte fra det offentlige. God informasjon er vesentlig for å gi familien mulighet til å vurdere nøye om de skal si ja til å bli fosterforeldre for det aktuelle barnet. Videre må det sikres at slektsfosterfamiliene får informasjon forut for inngåelse av avtale om å bli fosterforeldre, og så lenge plasseringen varer.

Slektsfosterforeldre får informasjon gjennom opplæring, veiledning og samtaler med barnevernet. Noen slektsfosterforeldre får ikke deltatt i grunnopplæring før barnet flytter inn, og da må det tilrettelegges spesielt for at de så raskt som mulig får tilstrekkelig informasjon. I deler av Danmark, Norge og Sverige benyttes i varierende grad familieråd som metode ved rekruttering av slekt og nettverk som fosterforeldre. Denne metode anbefales innført og videreutviklet i alle land.

NOFCA anbefaler at det i de land hvor dette ikke allerede foreligger, utarbeides skriftlig informasjonsmateriale spesielt for slektsfosterforeldre som håndbøker, retningslinjer, dvd, og websider.

Oppfølging av slektsfosterhjem – kompetanse

Forskning viser at kompleksiteten i slektsfosterhjem indikerer at de bør ha mer støtte og oppfølging enn andre fosterhjem (Burgess mfl., 2010 referert i Thørnblad, 2012a:54; Servicestyrelsen, 2011a:36).

Det er viktig at slektsfosterhjem får tett og jevnlig oppfølging fra barneverntjenesten, både oppfølging av fosterhjemsavtalen, barnets handlings- og samværsplan, samt tilgang på nødvendig hjelp- og støttetiltak. Spesielt viktig er dette i oppstarten av plasseringen.

Støtten skal tilpasses den enkelte families og barnets behov. I oppfølgingen må det legges vekt på at denne oppfølgingen rommer de spesielle utfordringer det er å være slektsfosterforeldre. Videre bør det tilrettelegges for at slektsfosterforeldrene får samme saksbehandler over tid, og at det er gode rutiner for tilgjengelighet til barnevernet når slektsfosterforeldre har behov for kontakt.

Oppfølgingen må ha fokus på et utvidet samarbeid med hele familien, blant annet fordi familierelasjoner kan være konfliktfylte. NOFCA anbefaler at som en del av oppfølgingen skal barnevernet tilby nettverksmøter med slektsfosterforeldrene, foreldrene og øvrig familie som barnet skal ha kontakt med. Det kan forebygge eventuelle familiekonflikter som kan gå utover barnet og stabiliteten av plasseringen.

Oppfølging av slektsfosterhjem kan ta tid, og det må sikres at den enkelte kommune har ansatte med god kompetanse og tid til dette arbeidet.

NOFCA anbefaler at det i alle land utarbeides egne opplæringstiltak for de fagfolk som jobber med oppfølging av slektsfosterhjemmene, eventuelt at det utarbeides utførlige retningslinjer og veiledninger for dette arbeidet.

Opplærings- og veiledningstiltak

Målrrettede opplærings- og veiledningstiltak for slektsfosterforeldrene

I de største landene finnes egne opplæringstiltak for slektsfosterfamilier, spesielt grunnopplæringskurs. Færøyene, Grønland og Island bør vurdere om noen av disse opplæringstiltak kan tas i bruk i sine land.

NOFCA mener at er behov for ytterligere utvikling av målrrettede opplærings- og veiledningstiltak for slektsfosterforeldrene. Opplæringen til slektsfosterforeldre må ses på som en kontinuerlig prosess med ulike moduler fra rekruttering til utflytting, inkludert ettervernet.

Temaer som er aktuelle i opplæringsmodulene:

- Fokus på barnets utviklingspotensiale.
- Slektsfosterfamiliens mentaliseringsevne.
- Støtte til samvær (foreldre og øvrig families fokus på samværet).
- Støtte og hjelp til barnet.
- Barnevernstiltak også etter fylte 18 år (ettervern).
- Om slektsfosterforeldrerollen.
- Å snakke med fosterbarna om plasseringen.
- Samarbeid og konflikthåndtering.

Et differensiert tilbud

Selv om slektsfosterforeldre har en del felles utfordringer, har de også forskjellig behov for opplæring og veiledning. Dette kan være knyttet til barnets alder, eventuelle problematikk, årsaken til plasseringen og familiesituasjonen. Slektsfosterforeldrene er opptatt at opplæringstilbudene må være relevante og komme i rett tid.

For å imøtekomme disse ulike behovene forutsetter det at det finnes differensierte opplærings- og veiledningstiltak som tilbys jevnlig. Noe som kan by på utfordringer i de minste land med få slektsplasseringer, og de land hvor det er den enkelte kommune eller fylke som arrangerer opplæringstiltakene.

NOFCA anbefaler at kommuner og fylker samarbeider om opplærings- og veiledningstilbud som gjør det er mulig for slektsfosterforeldre å delta på kurs og seminarer selv om de ikke tilhører den kommune eller fylke som arrangerer tiltaket.

Plan for opplæring og veiledning for den enkelte slektsfosterfamilie

Som en del av kommunens ansvar for oppfølgingen av slektsfosterfamilien og fosterhjemsavtalen, bør kommunen ha ansvar for at det utarbeides en årlig plan for opplæring og veiledning for den enkelte slektsfosterfamilien ut fra barnets og familiens behov. Og at planen inneholder på hvilken måte dette kan dekkes ut

Evaluering av opplærings- og veiledningstiltakene

For å sikre at opplærings- og veiledningstiltakene som benyttes i hvert land er relevante, bør de som utvikler og arrangerer de ulike tiltak sikre at tiltakene blir regelmessig evaluert og eventuelt revidert.

Obligatorisk opplæring

I Finland og Danmark er det nylig innført at opplæringen skal være obligatorisk for fosterforeldre, også slektsfosterforeldre. Det er ikke samlet noen erfaringer med dette ennå, eller sett hvordan dette kan slå ut for fosterforeldrene.

NOFCA anbefaler at det i de andre land vurderes opplæringen må være obligatorisk for slektsfosterfamilier for å sikre at familiene har tilstrekkelig kunnskap og ferdigheter for å ta seg av barnet. Det bør ses i sammenheng med de samlede oppfølgingstiltak til slektsfosterfamilien.

En forutsetning for at opplæring skal være obligatorisk er at det finnes et differensiert tilbud av relevante opplæringstiltak, samt at det tilrettelegges for at slektsfosterforeldre kan delta på tiltak utenfor hjemmet.

Å treffe andre slektsfosterforeldre

De aller fleste slektsfosterforeldre i intervjuundersøkelsen understreker betydningen av å treffe andre fosterforeldre i samme situasjon som dem selv og spesielt andre slektsfosterforeldre. Dette kan sikres gjennom opplærings, gruppeveiledning eller nettverksgrupper. Selv om det på små steder vil innebære noen utfordringer vil det være en fordel å sette sammen nettverksgrupper med slektsfosterforeldre ut fra deres situasjon (besteforeldre, rusproblematikk, barnets alder).

Tilrettelegging for deltakelse på kurs og veiledning

Vi har gjennom denne undersøkelsen sett noen utfordringer som må løses for at alle slektsfosterforeldre kan reise og delta på de ulike opplærings- og oppfølgingstiltak.

For å bedre tilrettelegge for at slektsfosterforeldre kan delta i opplærings- og veiledningstiltak anbefaler NOFCA:

- Helgekurs hvor hele slektsfosterfamilien kan delta, noe som også er et viktig oppfølgingstiltak rettet mot hele fosterfamilien. Fosterbarn og egne barn tilbys egne aktiviteter og samlinger mens slektsfosterforeldre får opplæring.
- Støttekontakt eller besøkshjem (avlastning) for fosterbarnet hvor barnet kan være, blant annet når slektsfosterforeldre reiser bort for å delta i opplæring og veiledning. Dette kan være andre slektninger eller nære nettverkspersoner.
- Økonomisk støtte ved deltakelse på kurs. For eksempel at slektsfosterforeldre søker permisjon fra sine jobber og får dekket tapt arbeidsgodtgjørelse og reiseutgifter fra kommunen.
- Tilbud om praktisk hjelp i hjemmet for å frigjøre tid.
- Veiledning hjemme hos slektsfosterfamilien (for å unngå reisevei).
- Opplærings- og veiledningstiltak gjennom de nye medier. I Deloittes analyse fra Grønland anbefales det «online» opplæring noe som allerede er tatt i bruk i Storbritannia (Departementet for familie, Kultur, Kirke og Ligestilling, Regjeringen på Grønland, 2012; the fostering network).



Referanser

Ankestyrelsen (2011). *Anbringelsestatistikk. Årsstatistikk 2011*. Punkt 3.1.3. www.ast.dk

Backe-Hansen, E., Egelund, T. og Havik, T. (2010). *Barn og unge i fosterhjem – en kunnskaps-status*. Fosterhjem for barns behov, nettdokument, NOVA. www.nova.no/fosterhjem

Backe-Hansen, E. (2010). *Fosterhjem for barns behov*. Prosjektbeskrivelse. NOVA, Fafo RKBV Vest. www.nova.no/fosterhjem

Barnaverndarstofa (statlig barnevernkontor) på Island: www.bvs.is

Barnaverndarstofa (2011). Årsrapport, side 134 «Barni ráðstafað (varanlega/tímabundið/i styrkt fóstur) til skyldmenna» www.bvs.is/files/file1000.pdf

Barnaverndarstofa Føroya, (interkommunalt barnevernkontor): www.bvs.fo

Barne- og familiedepartementet (BLD) (2003). *Forskrift om fosterhjem av 18. desember 2003*, med hjemmel i lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 4 22 tredje ledd. www.lovdatab.no

Barne- og familiedepartementet (2004). *Retningslinjer for fosterhjem. Retningslinjer av 15. juli 2004 til lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100*. www.regjeringen.no/bld

Barne- og likestillingsdepartementet (BLD)(2006). *Rutinehåndbok for kommunenes arbeid med fosterhjem*. www.regjeringen.no/bld

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) (2012). *Høringsnotat-forslag til endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) med tilhørende forskrifter*. www.regjeringen.no/bld

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) (2011). *Fosterhjems plassering i familie eller nært nettverk*. Brev til landets fylkesmenn og kommuner v/barnevernleder 24.02.11

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) (2010). *Fosterhjemsavtalen*. www.regjeringen.no/bld

Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) i Norge.

www.bufetat.no

www.barnevernet.no (i samarbeid med andre, blant annet BLD)

www.fosterhjem.no (i samarbeid med Barne- og familieetaten i Oslo)

Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) (2009): *Om familieråd som metode*.

www.bufetat.no/barnevern/familieraad

Barnskyddslagen 417, 2007, (revidert i 2011) Finland:

www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417

Børn & Familier, Forum for udvikling i socialt arbejde. www.boernogfamilier.dk

Børneværnsloven no. 80/2002, Island

<http://althingi.is/lagas/nuna/2002080.html> & www.bvs.is (med engelsk oversettelse)

Departementet for familie, Kultur, Kirke og Ligestilling, Regjeringen på Grønland (2012).

Analyse af plejefamilieområdet. Resume Deloitte Consulting A/S, juni 2012

http://dk.nanoq.gl/Emner/Landsstyre/Departementer/Departement_for_familie_kultur_kirke_ligestilling/Familie/Lovgivning.aspx

Egelund, T., Jakobsen, T.B. & Steen, L. (2010). «Det er jo min familie!» *Beretninger fra børn og unge i slægtspleje*. Rapport, 10:34 København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Egelund, T., Christensen, P.C., Jakobsen, T.B., Jensen T.G. & Olsen R.F. (2009). *Anbragte børn og unge. En forskningsoversigt*. Rapport 24:09. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

EU-projektet Anhörigvårdare (Kinship Carer Project) (2008–2010).

Resource and Training Pack. www.eukinshipcarers.eu - Mentor UK

- Guillèn-Grima, F, Lopez, D., Montoro, C. & Nùnez-Cordoba, J.(2009).

- *Glömda familjer- litteraturgjennomgang*

- *Glömda familjer – viktiga undersökningsresultat*

- *Glömda familjer – behovsanalys*

- *Utbildningspaket*

- *Utbildningsscenarier*

- *Understanding the need of kinship carers. An update to the Literature Review (2010)*

Fabu (Familieplejen for børn og unge, KFBU-familieplejen og Døgnplejeformidlingen for Børn og Unge i Nordsjælland): www.fabu.dk

Fabu (2012). *Fabus Cafègruppeforløp for netværksplejefamilier*. Brosjyre

FACO, Familjevårdens Centralorganisation, fosterhjemsforening, Sverige. www.faco.nu

Familjehemmens Riksförbund (FR), fosterhjemsforening, Sverige. www.familjehemmensriksforbund.se

Familjevårdarlagen, Finland (1.1.2012). [http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1992/19920312?search\[type\]=pika&search\[pika\]=familjev%C3%A5rd](http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1992/19920312?search[type]=pika&search[pika]=familjev%C3%A5rd) (18.07.12)

Folden, M.(2011). *Erfaringer og metoder i arbejdet med barnets nettverk*. Fabu (www.fabu.dk) og Servicestyrelsen

Graffmann, K. (2011). *Handbok för Släkting- och Familjehemsföräldrar*. Mentor, Sverige www.mentor.se

Havik, T. (2007). *Slik fosterforeldre ser det – II. Resultat fra en kartleggingsstudie i 2005*. Skriftserien 07:1. Bergen: Unifob helse, Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet

Havik, T. (2006). *Prosjektet Trygg base*, RKBV Vest: www.helse.uni.no

Havik, T., Jakobsen, R. og Moldestad, B. (2007). *Stolt av PRIDE. En evaluering av PRIDE-grunnopplæring*. Skriftserien 07:2. Bergen: Unifob helse, Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet

Holtan, A. (2002). *Barndom i fosterhjem i egen slekt*. Doktorgradsavhandling. Institutt for sosiologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø

Holtan, A. (2004). *Kan slektsfosterhjem sikre barnets tilhørighet? Fosterhjemskontakt*, nr. 7, side 18-23. Norsk Fosterhjemsforening. (Artikkelen er også publisert i Norsk Fosterhjemsforenings temahefte nr. 17, 2003)

Holtan, A. & Thørnblad, R. (2009). *Kinship foster parenting: gender, class and labour -force participation*. *European Journal of Social Work* 2009: Volume 12, 4: pages 465-478.

Institutt för Hälsa og välfärd, Finland (statistikk)(2010): www.thl.fi

Knudsen, L. (2009). *Børn og unge anbragt i slægten. En sammenligning af slægtsanbringelser og anbringelser i traditionel familiepleje*. Rapport, 09:26 København: SFI- Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Knudsen, L. & Egelund, T. (2011). *Effekter af slægtspleje. Slægtsanbragte børn og unges udvikling sammenlignet med plejebørn fra traditionelle plejefamilier*. Rapport nr 11:20 København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Koisti-Auer, A.L. (2007). *Sukulaissijaisvanhemmuuden profiili (Släktingfamiljehemmets profil)*. Lisensiaatintutkimus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, Tampereen Yliopisto.

Kollberg m fl.(ukjent dato). *Kurs för familjehem som har hand om en släktingsbarn*. Hefte

Kuntaliitto (Union for municipalities). *Instructions/guiding principles, how to work with children's net (relatives and others)* www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/lapset/lastensuojelu/laheisverkosto/Sivut/default.aspx

Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), 1990:52, Sverige

Lagtingslov om børneværn (børneværnsloven), Færøylene: www.bvs.fo (Barnaverndarstovans hjemmeside). Dansk oversettelse: www.bvs.fo/Admin/Public/DWSDownload.aspx?File=Files%2fFiler%2fLg.pdf

Landstingsforordning nr. 1 af 15. april 2003 om hjælp til børn og unge, Grønland http://dk.nanoq.gl/Emner/Landsstyre/Departementer/Departement_for_familie_kultur_kirke_ligestilling/Familie/Lovgivning.aspx

Linderot, S. (2006). *Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan. En studie kring familjehemsplaceringar – lagstiftning, attityder och händlågning inom socialtjänsten*. Socialhögskolan. Lund: Lunds Universitet

Lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven), Norge: www.lovdato.no

Lov om social service (Serviceloven/SL), Danmark www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=136390

LVU, lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, 1990:52 www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-199052-med-sarskilda-be_sfs-1990-52/?bet=1990:52

Mehlbye, J., Storgaard Bonfils, I. og Raft Andersen, K. (2011). *Netværksanbringelser. Praksis og erfaringer i de tre nordiske lande*. København AKF, Anvendt Kommunal Forskning. www.afk.dk

Norsk Fosterhjemsforening: www.fosterhjemsforening.no

Näslund, E. (2002). *Att familiehemsplacera et barn i släkten*. Undervisningsmanual for slægtsfamilieplejekurser. www.naslund.org

Olsen, S. A (2012). *Informasjon til NOFCAs slektsfosterhjemsprosjekt fra Andu Schiødt Olsen, konsulent i Departementet for familie, Kultur, Kirke og Ligestilling*. Regjeringen på Grønland 30. januar 2012

Perhehoitoliitto ry, Förbundet för Familjevård i Finland. www.perhehoitoliitto.fi

Pesäpuu, privat nasjonalt senter for ekspertise på barnevern, ansvar for PRIDE i Finland www.pesapuu.fi

PRIDE-programmet i USA: *Child Welfare League of America Child Welfare League of America (CWLA)* www.cwla.org

Schofield, G. & Beek, M. «Provide Secure Base» (Trygg base veiledning) University of East Anglia: www.uea.ac.uk/providingasecurebase

Regionalt Kunnskapssenter for barn og unge (RKBV Nord). Universitetet i Tromsø. *Familieråd i fosterhjemsarbeid*. http://uit.no/ansatte/organisasjon/artikkel?p_document_id=222413&p_dimension_id=154287&p_menu=28713

Sermersooq kommune (2012). *Informasjon til NOFCA fra familieplejekonsulent Torsid Mohr Jacobsen og saksbehandler Atanganana Hansen januar 2012*. www.sermersooq.gl/da

Servicestyrelsen i Danmark(2011a). *Inspirationsmateriale til arbejdet med netværksanbringelser*, 2. udgave. Utarbejdet av Signe Bresendorff og Mette Larsen, Center for Familiepleje Socialforvaltningen, Københavns kommune. www.servicestyrelsen.dk/born-og-unge/anbringelse/netvaerksanbringelse/inspirationsmateriale (18.07.12)

Servicestyrelsen (2011b). *KRITH grund- efteruddannelseskursus materiale for plejefamilier*. www.servicestyrelsen.dk/born-og-unge/barnets-reform/centrale-initiativer/plejefamilier-udviklingsprojekt/kursusmaterialer (18.07.12)

Servicestyrelsen(2011c). *Vejledning til undervisere. 2-dages efteruddannelseskursus for plejefamilier. Barnet i netværksplejefamilien – KRITH.* www.servicestyrelsen.dk/born-og-unge
Servicestyrelsen(2011d). *Arbejdshæfte. 2-dages efteruddannelseskursus for plejefamilier. Barnet i netværksplejefamilien – KRITH.* www.servicestyrelsen.dk/born-og-unge

Servicestyrelsen (2011e). *Håndbog om barnets reform.* www.socialstyrelsen.dk

Servicestyrelsen(2010). *Udvikling af kursusmateriale til plejefamilier.* Professionshøjskolen Metropol, Professionshøjskolen University College Nordjylland, UC Syddanmark, Professionshøjskolen UCC, SOSU greve, VIA University College, i samarbeid med Fabu. www.servicestyrelsen.dk/born-og-unge

Servicestyrelsen (2006). *Netværksanbringelse- en filmserie om fokuspunkter for sagsbehandlere.* Filmene er produsert av Viking media. Tilretteleggelse: Sten Rehder. www.servicestyrelsen.dk/born-og-unge/anbringelse/netvaerksanbringelse-film-om-netvaerksanbringelse

Sosiaaliporrtti: Nettside med informasjon om loven og annet for fagfolk som jobber med sosialt arbeid. Informasjon om slektsfosterhjems plasseringer og om metoden for å utrede og gi opplæring til slektsfosterforeldre (utarbeidet av Päsapuu). www.sosiaaliporrtti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/lapsilahtointyoskentely/sukulaissijaisvanhemmuus/

Socialministeriet (2011a). LBK nr. 904 af 18/08/2011. *Lovbekendtgørelse af lov om social service (Serviceloven)* www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=136390
Eller www.sm.dk/Lovstof/Regler-og-afgoerelser/Sider/Start.aspx?LawID=9.

Socialministeriet (2011b). *Vejledning om særlig støtte til børn, unge og deres familier.* Vejledning nr. 3 til serviceloven. www.ministerialtidende.dk/Forms/L0700.aspx?s19=11&s20=2011

Socialstyrelsen (2012). Program för trygg och säker vård i familjehem och vård eller boende. Redovisning av regeringsuppdrag. www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18781/2012-6-55.pdf

Socialtjänstlagen (SoL), 2001:453, Sverige. www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453/?bet=2001:453

Statistisk sentralbyrå (SSB) (2012). *Barnevernsstatistikken 2011.* www.ssb.no

The fostering network (Fosterhjemforening i Storbritannia): *Online training* www.fostering.net/training-and-events/online-training

Thørnblad, R. (2012a). *Slektsfosterhjem – offentlig tiltak i private hjem.* Dr. avhandling Universitetet i Tromsø, Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging

Winokur, M., Holtan, A. & Valentine, D. (2009). *Kinship care for the safety, permanency, and well-being of children removed from the home for maltreatment (Review).* The Cochrane Collaboration

Litteraturoversikt slektsfosterhjem fra de enkelte land

Danmark

Andersen, K., Fosvald, M. & Nielsen, H. (2006). *Manual til forundersøgelse af slægtsfamilier*

Breessendorff, S. & Larsen, M. (2008). *Vejledning om netværksanbringelse og -aflastning* Videnscenter for Familiepleje. København kommune

Egelund, T., Jakobsen, T.B. & Steen, L. (2010). «Det er jo min familie!» *Beretninger fra børn og unge i slægtspleje.* Rapport, 10:34 København: SFI- Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Egelund, T., Jakobsen, T.F, Hammen, I., Olsson, M. & Høst, A. (2010). *Sammenbrud i anbringelser af unge. Erfaringer, forklaringer og årsagerne bag.* Rapport 10.06: København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Egelund, T., Christensen, P.C., Jakobsen, T.B., Jensen T.G. & Olsen R.F. (2009). *Anbragte børn og unge. En forskningsoversigt.* Rapport 24:09. København: SFI- Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Egelund, T. (2006). *Sammenbrudd i anbringelser.* 06:01. København: Socialforskningsinstituttet

Egelund, T. & Hestbæk, A.-D. (2003). *Anbringelse av børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt.* Rapport 03:04. København: Socialforskningsinstituttet (SFI)

Fabus brosjyrer. www.fabu.dk

- *Fabus Cafègruppeforløp for netværksplejefamilier*
- *Grundkursus for slægts- og netværksplejefamilier, 2011*

Folden, M. (2011b). *Netværkspleje erfaringer.* Forelesning på SFI konference 2011 – Netværksanbringelser. Powerpoint presentasjon. www.sfi.dk/Default.aspx?ID=4792&Action=1&NewsId=2935&PID=9846

Folden, M. (2011a). *Anbringelse hos slægten. Workshop ved konference i Velje den 9. og 10. mai «Den gode anbringelse»* Powerpoint presentasjon - www.servicestyrelsen.dk

Folden, M.(2011). *Erfaringer og metoder i arbejdet med barnets netværk.* Fabu (www.fabu.dk) og Servicestyrelsen

Knudsen, L. & Egelund, T. (2011). *Effekter af slægtspleje. Slægtsanbragte børn og unges udvikling sammenlignet med plejebørn fra traditionelle plejefamilier.* Rapport nr 11:20 København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Knudsen, L.(2009). *Børn og unge anbragt i slægten. En sammenligning af slægtsanbringelser og anbringelser i traditionel familiepleje.* Rapport, 09:26 København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd



Lindemann, A. & Hestbæk, A-D. (2004). *Slægtsanbringelser. En pilotundersøgelse*. København: Socialforskningsinstituttet 04:21.

Mehlbye, J., Storgaard Bonfils, I. og Raft Andersen, K. (2011). *Netværksanbringelser. Praksis og erfaringer i de tre nordiske lande*. København AKF, Anvendt Kommunal Forskning. www.afk.dk

Mehlbye, J. (2005). *Slægtsanbringelse – det bedste for barnet? – En pilotundersøgelse*. København: AKF Forlaget.

Mortensen, B. (2004). *Slægstanbringelser – en mulig anbringelsesform*. KABU projektet, Socialministeriet.

Servicestyrelsen i Danmark (2011a). *Inspirationsmateriale til arbejdet med netværksanbringelser*. 2. udgave. Udarbejdet av Signe Bresendorff og Mette Larsen, Center for Familiepleje Socialforvaltningen, Københavns kommune. www.servicestyrelsen.dk/born-og-unge/anbringelse/netvaerksanbringelse/inspirationsmateriale (18.07.12)

Servicestyrelsen (2011c). *Vejledning til undervisere. 2-dages efteruddannelseskursus for plejefamilier. Barnet i netværksplejefamilien*. KRITH www.servicestyrelsen.dk/born-og-unge

Servicestyrelsen (2011d). *Arbejdshæfte. 2-dages efteruddannelseskursus for plejefamilier. Barnet i netværksplejefamilien*. KRITH www.servicestyrelsen.dk/born-og-unge

Servicestyrelsen (2011e). *Håndbog om barnets reform*. www.socialstyrelsen.dk

Servicestyrelsen (2006). *Netværksanbringelse – en filmserie om fokuspunkter for sagsbehandlere*. Filmene er produceret av Viking media. Tilretteleggelse: Sten Rehder. www.servicestyrelsen.dk/born-og-unge/anbringelse/netvaerksanbringelse/film-om-netvaerksanbringelse

Socialministeriet (2011a). *Vejledning om særlig støtte til børn, unge og deres familier*. Vejledning nr. 3 til serviceloven

Socialministeriet (20011b). LBK nr.904 af 18/08/2011. *Lovbekendtgørelse af lov om social service (Serviceloven)*: www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=136390

Finland

«Att bli fosterhjem»: *Nettside for rekruttering av fosterhjem i Finland*. Inneholder en egen side for slektninger som vurderer å bli slektsfosterforeldre. Informasjon om håndbok for slektsfosterforeldre. www.sijaisvanhemmaks.fi/sukulaissijaisvanhemmuus

Aho, M. (2003). *Isovanhemmat lastenlastensa sijaisvanhempina. (Mor och farföräldrar som fosterföräldrar till sina barnbarn)* Pro gradu – tutkielma. sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, Tampereen yliopisto

Arffman, t., Köngäs, H. Palo, L. & Polvinen, S. (2006). *Sijais- ja sukulaissijaisvanhempien kokemuksi sijaisvanhemmuudesta. (Foster och släktingfosterföräldrars erfarenhet av*

fosterhemsvård) Opinnäytetyö, Savonia ammattikokeakoulu.

Koisti-Auer, A.L. (2007). *Sukulaissijaisvanhemmuuden profiili (Släktingfamiljehemmets profiil)*. Lisensiaatintutkimus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, Tampereen Yliopisto. (Profile of Kinship Care, summary in english) Lisensavhandling gjennomført ved Universitetet i Tampere, på oppdrag av organisasjonen Pesäpuu.

Kuntaliitto (Union for municipalities). *Instructions/ guiding principles, how to work with children's net (relatives and others)*: www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/lapset/lastensuojelu/laheisverkosto/Sivut/default.aspx

Laisi, N. (2011). *Suvun sisällä sovittua - Sukulaissijoitukset aikuistuneiden lasten näkökulmasta. (Inom släkten överrenskomet- släktingplacering från nu vuxna barns synvinkel)*. Pro gradu – tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.

Laisi, N. (2004). *Sukulaista sijaisvanhempia – sosiaalityöntekijöiden näkökulmia sukulaissijoituksiin (Släktingar som fosterföräldrar – socialarbetarnas synvinkel på släktingplaceringar)* Sosiaalialan koulutusohjelma, Laurea-ammattikorkeakoulu.

Pesäpuu: Sukuperhe-projekti. *Prosjekt om slektsfosterhjemsplasseringer, metoder for utredning og godkjenning av slektsfosterforeldre. Opplæring av sosialarbeidere*. www.pesapuu.fi/toiminta/sijaisvanhempien-valmennus-ja-tuki/kehittaminen/

Pöntinen, J. (2005). «Mä oon ikionnellinen tästä lapsesta» – kertomuksia sukulaissijaisvanhemmuudesta («Jag är så överlycklig för det här barnet» – berättelser om fostervårdsplaceringar inom släkten). Pro gradu – tutkielma. Yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.

Sosiaaliportti: *Nettside med informasjon om loven og annet for fagfolk som jobber med sosialt arbeid. Informasjon om slektsfosterhjemsplasseringer og om metoden for å utrede og gi opplæring til slektsfosterforeldre* (utarbeidet av Pesäpuu). www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/lapsilahtointyoskentely/sukulaissijaisvanhemmuus/

Vuoristo, M. (2011). *Suku turvana vai sukupolvet ylittävänä riskien ketjuna? Haastattelututkimus sukulaissijaisvanhemmuudesta. Släkten som stöd eller som riskfaktor som överförs från generation till generation*. Pro gradu – tutkielma. Sosiaalietieteiden laitos, Turun yliopisto.

Grønland

Departementet for Familie, Kultur, Kirke og Ligestilling (2012). *Analyse af plejefamilieområdet i Grønland*. Deloitte Consulting

Island

Telefon undersökelse «Fosterbarnas holdning til sin egen fosterhjemsplassering» (IMG Gallup april-juni 2001)

Guðrún Kristinsdóttir (2001). *Young people's experience of long-term foster care*.

Norge

Backe-Hansen, E., Egelund, T. & Havik, T. (2010). *Barn og unge i fosterhjem en kunnskaps-status*. Fosterhjem for barns behov, nettdokument, NOVA. www.nova.no

Backe-Hansen, E. (2010). *Fosterhjem for barns behov*. Prosjektbeskrivelse. NOVA, Fafo RKBU Vest. www.nova.no/fosterhjem

Bunkholdt, V. (2011). *Slekts- og søskenplasseringer*. I Sundt (red.) *Fosterhjemshåndboka*. 6. utgave. Oslo: Kommuneforlaget

Havik, T. (2007). *Slik fosterforeldre ser det – II. Resultat fra en kartleggingsstudie i 2005*. Skriftserien 07:1. Bergen: Unifob helse, Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet

Holtan, A. (2008). *Family Types and Social Integration in Kinship Foster Care*. *Children and Youth Services Review*, no 30: 1022-1036.

Holtan, A. (2004). *Kan slektsfosterhjem sikre barnets tilhørighet?* *Fosterhjemskontakt*, nr. 7, side 18-23. Norsk Fosterhjemsforening. (Artikkelen er også publisert i Norsk Fosterhjemsforenings temahefte nr. 17, 2003)

Holtan, A. (2002). *Barndom i fosterhjem i egen slekt. Doktorgradsavhandling*. Institutt for sosiologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø

Holtan, A. & Thørnblad, R. (2009). *Kinship foster parenting: gender, class and labour-force participation*. *European Journal of Social Work* 2009: Volume 12, 4: pages 465-478.

Norsk Fosterhjemsforening (2004). *Slektsfosterhjem. Artikkelsamling*. Temahefte nr. 17. Oslo: Norsk Fosterhjemsforening

NOU 2012:5. *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

NOU 2000:12. *Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. Barne- og familiedepartementet

Regionalt Kunnskapscenter for barn og unge (RKBU Nord). Universitetet i Tromsø. *Familieråd i fosterhjemsarbeid*. http://uit.no/ansatte/organisasjon/artikkel?p_document_id=222413&p_dimension_id=154287&p_menu=28713

Thørnblad, R. (2012b). *Slektsfosterhjem – et offentlig tiltak i private hjem*. *Fosterhjemskontakt* nr. 4, side 15-18. Norsk Fosterhjemsforening

Thørnblad, R. (2012a). *Slektsfosterhjem – offentlig tiltak i private hjem*. Dr. avhandling Universitetet i Tromsø, Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging.

Thørnblad, R. (2009). *Slektsfosterhjem i offentlig barnevern*. *Tidsskriftet Norges Barnevern* 2009, nr. 4, side 220-235. Norsk Barnevernsamband. www.universitetsforlaget.no

Thørnblad, R. & Holtan, A. (2011). *Oppvekst i slektsfosterhjem: unge voksne fosterbarns familieførståelser*. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2011, nr. 1, side 49-67. NOVA & Fagbokforlaget.

Thørnblad, R. & Holtan, A. (in press). *Kinship Foster Children: Actors in their encounter with the Child Protection System*. *Quality Social Work*. Sage Publications (akseptert 30. august 2011)

Winokur, M., Holtan, A. & Valentine, D. (2009). *Kinship care for the safety, permanency, and well-being of children removed from the home for maltreatment (Review)*. The Cochrane Collaboration

Sverige

Graffmann, K. (2011). *Handbok för Släkting- och Familjehemsföräldrar*. Mentor, Sverige www.mentor.se

Hedin, L. (2012). *Foster youth's sense of belonging in kinship, network and traditional foster families. An interactive perspective on foster youth's everyday life*. *Örebro Studies in Social Work* 10, Örebro University

Kollberg m fl.(ukjent dato). *Kurs för familjehem som har hand om en släktingsbarn*. Hefte

Linderot, S. (2006). *Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan. En studie kring familjehemsplaceringar – lagstiftning, attityder och handläggning inom socialtjänsten*. Socialhögskolan. Lund: Lunds Universitet

Familjehemscenter. *Opplæringsmateriale for fosterhjem, blant grunnopplæringskurset Arena* (Lilled, mfl.). www.familjehemscenter.nu

Näslund, E. (2002). *Att familjehemsplacera et barn i slakten*. I Faureholm J. & Pedersen K. *Demokratisering af det sociale arbejde med familier*. Rapport fra Nordisk Konference om familierådslagning 15-16 mars 2002 i København, s. 32-40.

Näslund, E. *Undervisningsmanual for slægtsfamilieplejekurser*. www.naslund.org

Socialstyrelsen (2012). *Program för trygg och säker vård i familjehem och vård eller boende. Redovisning av regeringsuppdrag*. www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18781/2012-6-55.pdf

Terje, J. (2008). *Familjehemsplacerade barn 2007*. Länsstyrelsen i Skåne Län

Vinnerljung, B (1993). *Släktingplaceringar i fosterbarnsvården*. *Socionomen, Forsknings-supplement*, 3, side 3-10

Vedlegg:

Vedlegg 1.

Oversikt fra hvert land - lovverk, oppfølging, opplæring, veiledning

Danmark

5,6 millioner innbyggere (5 584 758 pr. mars 2012)

98 kommuner

5637 barn er plassert i fosterhjem, hvorav 409 barn i nettverk utenfor slekt og 305 barn hos slekt (Ankestyrelsen, 2010).

Lov om social service (Serviceloven, SL):

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=136390>

Socialministeriet: LBK nr.904 af 18/08/2011

Lovbekendtgørelse af lov om social service (Serviceloven):

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=136390>

Plassering i slekt

Ved et hvert tiltak etter Serviceloven skal kommunen vurdere hvordan barnets nettverk og slekt kan involveres (SL § 47). Kommunen skal ved valg av plassering, prioritere fosterhjem fremfor institusjon, og hvis barnet skal plasseres i fosterhjem vurdere muligheten for plassering hos slekt og nettverk. Det avgjørende er allikevel hensynet til barnets beste.

§ 68 b. *Kommunalbestyrelsen skal træffe afgørelse om valg af konkret anbringelsessted i overensstemmelse med handleplanen, jf. § 140...*

Stk. 2. *Ved valg af anbringelsessted skal kommunen vælge det anbringelsessted, som bedst kan imødekomme barnets eller den unges behov. Kommunen skal lægge vægt på anbringelsesstedets mulighed for at tilbyde nære og stabile voksenrelationer og herunder vurdere, om en anbringelse i en plejefamilie, jf. § 66, nr. 1-3, er mest hensigtsmæssig.*

En presiering av plassering i barnets nettverk står i punkt 474 og 475 i veiledningen til loven (Socialministeriet, 2011a).

Oppfølging – ansvarlig instans

I Danmark er det kommunen (sosialforvaltningen) som skal sikre at fosterfamilien får opplæring, veiledning og at det inngås en avtale med fosterforeldrene om arbeidsvilkårene (familieplejekontrakt) (SL § 142). Kommunen skal føre et faglig og pedagogisk tilsyn med fosterfamilien med minst to tilsyn i året (SL § 148, stk.1 og § 70 stk. 2).

Dette innebærer egne samtaler med fosterbarnet (Socialministeriet, 2011a:35; Servicestyrelsen, 2011e), og oppfølging av barnets Handleplan (SL §70 stk. 2. jf løbende tilsyn § 148, stk.1). Tilsynet utføres av saksbehandleren, en fosterhjems konsulent i kommunen eller en konsulent fra en privat fosterfamilieorganisasjon.

Oppfølgingen til nettverksfosterfamilier er den samme som for ordinære fosterfamilier. Men nettverksfosterfamiliene får ikke honorar (vederlag) på lik linje med andre fosterforeldre, kun utgiftsdekning (SL 142, stk.9, nr.1440 Lovbekentgjørelse 13/12/2006; Socialministeriet, 2011b punkt 476 og 477).

Opplærings- og veiledningstiltak– ansvarlig instans

Alle fosterforeldre har rett til et fire dagers grunnkurs og to dagers etterutdanningskurs hvert år (SL § 142, stk.3 og 4). Dette er kommunenes ansvar. Kommunene kan bruke kurskonseptet KRITH utarbeidet av Servicestyrelsen (staten) eller kjøpe kurs av private organisasjoner (blant annet Fabu) (Servicestyrelsen 2011b, c, d & 2010).

Det er kommunenes ansvar at fosterforeldrene får tilbud om veiledning, enten ved at de tilbyr å gi den veiledning selv eller ordner med ekstern veileder (SL § 142, stk.5). For eksempel fra Fabu eller andre private organisasjoner.

Finland

5,4 millioner innbyggere

348 kommuner (det er planer om kommunesammenslutning)

5675 barn er plassert i fosterhjem, og av dem er ca 570 barn plassert hos slekt, dvs. ca 11% (barn hvor det forut har vært en omsorgsovertakelse) (Institutt för Hälse og välfärd, www.thl.fi)

Familjevårdarlag, Finland (3.4.1992/312, revidert 8.4.2011/317)

Endringen i 2011 trådte i kraft 1. august 2011 og 1.januar 2012 (§1,2 og 7).

[http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1992/19920312?search\[type\]=pika&search\[pika\]=familjev%C3%A5rd](http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1992/19920312?search[type]=pika&search[pika]=familjev%C3%A5rd) (18.07.12)

www.socialporten.fi (søk på lagstiftning) www.sosiaaliportti.fi lainsäädäntö

Barnskyddslag 417, 2007: (om barn i fosterhjem: kapittel 10)

<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417>

Plassering i slekt

I Finland reguleres barnevernet av *Barnskyddslagen* fra 2007 (417/2007) og av *Familjevårdarlagen* (revidert fra 2012). Fra januar 2012 bør fosterhjems plassering være det første alternativ ved plassering av barn utenfor hjemmet, og det må utredes om noen i barnets nettverk og familie kan ta seg av barnet (*Barnskyddslagen* §§ 32 og 50).

32 § *Kartläggning av barnets närstående nätverk*

Innan ett barn placeras utom hemmet skall utredas vilka möjligheter den förälder hos vilken barnet inte huvudsakligen bor, släktingar eller andra barnet närstående personer har att ta emot barnet eller på annat sätt stödja barnet...

50 § (8.4.2011/316) *Val av plats för vård utom hemmet.*

Vid valet av plats för vård utom hemmet bör särskild uppmärksamhet ägnas åt grunderna för omhändertagandet och barnets behov, upprätthållandet av barnets syskonförhållanden och andra nära mänskliga relationer samt

kontinuiteten i vården. Dessutom ska hänsyn i mån av möjlighet tas till barnets språkliga, kulturella och religiösa bakgrund. Anstaltsvård ordnas om vård av barn utom hemmet inte med hjälp av tillräckliga stödåtgärder kan ordnas som familjevård eller någon annanstans på ett sätt som motsvarar barnets bästa.

Oppfølging – ansvarlig instans

Kommunen er ansvarlig for den forberedelse, veiledning og opplæring som er nødvendig for fosterhjemsoppdraget og for oppfølging og kontroll av plasseringen. I de største kommuner er det egne *familievårdsenheter* som gjør dette. Kommunen har ansvar for at fosterbarnet og fosterfamilien får en fast sosialarbeider som har ansvaret for støtte og oppfølging. Dette er presisert i loven for å unngå situasjoner hvor fosterfamilien ikke vet hvem som er den ansvarlige sosialarbeider. (Familjevårdarlagen § 7).

Kommunen (familjevårdaren) skal inngå en oppdragsavtale (oppdragsavtal) med slektsfosterforeldre som inneholder en oversikt over den støtte og hjelp slektsfosterforeldre kan få (op.cit.).

§ 4 *Slektsfosterforeldre får samme godtgjøring som ordinære fosterhjem.*

Opplæring – og veiledningstiltak – ansvarlig instans

Det er kommunen (evt. *samkommun*/interkommunalt samarbeid) som har ansvar for at fosterforeldre får opplæring før de blir godkjent som fosterforeldre og den opplæring og veiledning de trenger for oppdraget så lenge de er fosterforeldre jf. Familjevårdarlagen 1§, 2. og 3 mom og § 7. Fra 2012 er dette obligatorisk for fosterforeldrene.

Det finnes kompetansesentre for fosterhjemsomsorgen rundt om i landet. De rekrutterer, gir opplæring og støtte til fosterhjem på oppdrag fra kommunen. I de største kommuner er det egne *familievårdsenheter* som gjør dette.

Opplæringsprogrammet PRIDE brukes, og det er organisasjonen Pesäpuu som har lisensen for dette i Finland. De utdanner PRIDE-ledere.

Fosterhjemsforeningen; Perhehoitoliitto tilbyr kurs til fosterforeldre og slektsfosterforeldre. Tilbudet om ekstern veiledning til fosterforeldre er godt utviklet. Perhehoitoliitto har hatt egen opplæring om fosterhjemsomsorgen for veiledere. I tillegg har sosialarbeideren i kommunen ansvar for intern veiledning.

Færøyene

Rundt 50.000 innbyggere

Det er 10 barnevernstjenester rundt omkring i landet.

Det er pålagt med lov, at hver barnevernstjeneste skal ha minst 1500 innbyggere. Små kommuner har slått seg sammen til større enheter på barnevernsområdet

Det er 59 barn i fosterhjem (2010). Det finnes ikke en nasjonal statistikk på hvor mange som er plassert i slektsfosterhjem, men i følge Barnaverndarstova dreier det seg om rundt 20 barn.

Lagtingslov om børneværn (børneværnsloven), 2006:

Barnaverndarstovans hjemmeside: www.bvs.fo

Dansk oversettelse: <http://www.bvs.fo/Admin/Public/DWSDownload.aspx?File=Files%2fFiler%2fLg.pdf>

Plassering i slekt

På Færøyene reguleres arbeidet av Børneværnsloven (Barnaverndarlógin) og ifølge § 27, Plejeforældreordningen godkender plejeforældre stk. 5:

Ved valg av plejeforældre skal der tages hensyn til familie og andre, som har et tæt forhold til barnet. Plejeforældre skal dog alltid velges ut fra barnets behov jf. stk.4.

Oppfølging – ansvarlig instans

Det er Børneværnstjenesten (kommunal og interkommunal) som følger opp plasseringen av barna i fosterfamilien. Ifølge lovgivningen skal dette gjøres med jevne mellomrom. I praksis innebærer dette et besøk i fosterhjemmet i året når fosterhjemskontrakten skal fornyes eller når saken skal til ny behandling i *Hovedbørneværnet*, som er som regel en gang om året. Ifølge børneværnsloven § 44 skal et barn alltid høres hvis det, i forhold til barnets utvikling og alder er tilrådelig for barnet, og alltid for barn over 12 år.

Barnaverndarstova Føroya (Børneværnsinstitutionen) er en felleskommunal instans, som ble opprettet med lov om børneværn fra 1. januar 2006. (www.logir.fo/foldb/llofo/2005/0000018.htm). De forvalter *Plejeforældreordningen* som godkjenner fosterforeldre, inngår kontrakt med dem, tilbyr råd, veiledning og opplæring til fosterfamiliene. De gir også råd og veiledning til de kommunale barneverntjenestene.

Aftale med plejeforældre § 28 – fosterforeldre skal sammen med *Plejeforældreordningen* opprette skriftlig avtale. Det skal gjøre i samråd med vedkommende *børneværksudvalg* i kommunen (§ 27, stk 3 + 28). *Plejeforældreordningen* og Børneværnstjenesten samarbeider om hvilken godtgjøring fosterfamilien skal ha.

Opplærings- og veiledningstiltak – ansvarlig instans

Det er *Plejeforældreordningen*, Barnaverndarstova som er ansvarlig for opplæring og veiledning av fosterforeldre på Færøyene (Børneværnsloven § 27 stk.6).

«Det påligger Plejeforældreordningen at støtte og forberede plejeforældre, og såfremt der er behov herfor at give dem støtte, i undervisning og vejledning, medens barnet er i pleje og i særlige tilfælde efter, at barnet er flyttet fra plejefamilien».

Plejeforældreordningen gir veiledning til fosterforeldre generelt og til oppgaven som fosterfamilie. Barneverntjenesten gir råd og individuell veiledning om fosterbarnet.

Grønland

56 462 innbyggere (pr. jan. 2008)

4 kommuner

På Grønland finnes ingen nasjonal statistikk på antall barn og unge plassert i fosterhjem. Grønlands Selvstyre registrerte i 2010 at 659 barn ble plassert utenfor hjemmet, inkludert akutt plasseringer. Grønlands største kommune; Kommuneqarfik Sermersooq

hadde i 2011; 87 barn i fosterhjem hvorav 12 barn var plassert hos slekt med avtale med kommunen og 24 er plassert i slekt som en privat avtale (Sermersooq, 2012).

Landstingsforordning nr. 1 af 15. april 2003 om hjælp til børn og unge

http://dk.nanoq.gl/Emner/Landsstyre/Departementer/Departement_for_familie_kultur_kirke_ligestilling/Familie/Lovgivning.aspx

Plassering i slekt

Det er ingen ting i loven pr. d. d som tilsier at når barn skal plasseres så skal plassering i slekt og nettverk prioriteres. Grønlands selvstyre holder på å revidere loven med blant annet bestemmelser om slektplasseringer (Olsen, 2012).

Loven inneholder en bestemmelse om private fosterhjemsplasseringer:

Indehaveren af forældremyndigheden over et barn kan træffe privat aftale med en familie, om at de skal have barnet boende hos sig og drage omsorg for det. Stk.2. Det påhviler den, der anbringer eller medvirker til anbringe et barn i pleje, at sikre sig at plejefamilien har en gyldig plejetilladels... (Landstingsforordning §20).

Oppfølging – ansvarlig instans

Det er kommunen som har ansvar for å følge opp fosterfamiliene og føre tilsyn.

De har plikt til minst en gang i året å gjennomgå barnets handlingsplan, jf. Landstingsforordningen §§ 14 og 15.

Kommunen er forpliktet til å forberede fosterforeldre til oppgaven, de skal inngå en kontrakt med fosterfamilien om arbeidsvilkår og godtgjørelse, samt føre tilsyn (Landstingsforordning § 21). *Familieplejeafdelingen* i Sermersooq, som er den største kommunen på Grønland, fører årlig tilsyn med sine ordinære fosterfamilier. (Sermersooq, 2012)

Opplærings- og veiledningstilbud – ansvarlig instans

Kommunen er forpliktet til å tilby kurs, samt gi løpende veiledning til fosterforeldre jf. Landstingsforordningens § 21. For å hjelpe kommunene i gang med fosterhjemsarbeidet har departementet fra 2004 til 2012 arrangert kurs for fosterfamiliene (Olsen, 2012).

Island

320 000 innbyggere (pr 1.januar 2011: 319 575)

75 kommuner

325 barn er plassert i fosterhjem hvorav 99 (30%) er plassert i slektsfosterhjem (2009).

Børnevernsloven no. 80/2002

<http://althingi.is/lagas/nuna/2002080.html>

Plassering i slekt i lovverk

Island har i tidligere lov hatt med prioritering av plassering hos slekt. Da barnevernloven ble revidert (2011) så ble denne paragrafen tatt ut. Grunnen til endringen var at man mente at det ikke var nødvendig med å spesifisere rettstillingen til slektninger, det kunne føre til misforståelser. De samme lovene gjelder for slektninger og andre fosterforeldre.

Børnevernsloven no. 80/2002

§ 67 valg av plejeforældre i 2. afsnitt

«Børneværnsudvalget bør vælge plejeforældre af omhu og ud fra hensyn til vedkommende barns behov og tarv. Hvis børneværnsudvalget mener at det er bedst i overensstemmelse med barnets tarv at anbringe det i pleje hos slægtninge, skal bestemmelserne i § 66 følges. Ved valg af plejeforældre skal man have for øje at sikre stabilitet i barnets liv og at der sker mindst mulig forstyrrelse af dets forhold...»

Oppfølging – ansvarlig instans

I følge barnevernsloven § 72 skal *børneværnsudvalget* forberede fosterforeldre på deres oppgave som fosterforeldre og følge med i barnets forhold og utvikling, samt at plasseringens formål følges. De skal besøke fosterhjemmet minst to ganger det første året etter plassering, deretter minst en gang i året, eller ved behov (§ 76). Fosterfamilien og fosterbarnet har i følge barnevernsloven § 70, rett på veiledning og støtte ifra barnevernet når de har behov for det.

Når en fosterfamilie blir godkjent skal *børneværnsudvalget* (kommunen) inngå en fosterhjemsavtale med fosterforeldrene (børnevernsloven § 68 *Plejeaftalen*).

Ordinære fosterforeldre og slektsfosterfamilier er likestilt når det gjelder oppfølgingen. Det kan variere fra en kommune til annen hvor mye fosterforeldre får i godtgjørelse, men som oftest får slektninger samme godtgjørelse som de fosterforeldre som har barn i permanent fosterhjem (Plejesalær og andre omkostninger i børnevernsloven § 75).

Opplærings- og veiledningstiltak – ansvarlig instans

Det er Barnaverndarstofa (statlig barnevern) som har ansvaret for opplæring av fosterforeldre. Fra 2004 har de fleste fosterforeldre fått tilbud om å delta på Foster PRIDE kurs.

Barnevernloven § 66, annet ledd...

«Direktoratet for børneværnet giver de kommende plejeforældre oplysning, vejledning og ande faglig støtte».

Det er kommunen som skal forberede fosterforeldrene;

.... «Børneværnsudvalget der anbringer barnet i pleje, bør tilsvarende inden plejeforholdet begynner, forberde plejeforældrene på deres opgave, fx med ydelse av information, samtaler og andet der kan være nytigt».

Det er den kommunale barneverntjeneste som har ansvaret for veiledningen til fosterforeldre, og som regel er det saksbehandlere som gir veiledning. I noen tilfeller får fosterforeldre veiledning hos psykolog hvis de har ønske om det.

Norge

5 millioner innbyggere (2012)

429 kommuner

Pr. 31.12.11 bodde det 9187 barn i alderen 0-18 år i fosterhjem, hvorav 2053 barn (22%) i slektsfosterhjem (SSB, 2012).

Lov om barneverntjenester (1992) www.lovdata.no

Forskrift om fosterhjem (BLD, 2003).

Plassering i slekt i lovverk

Lov om barneverntjenester § 4-22 omhandler fosterhjem, og til denne lovbestemmelsen er det utarbeidet en egen forskrift om fosterhjem (BLD, 2003). Denne forskriften omhandler valg av fosterhjem til det enkelte barn, og i paragraf 4 står det i første og annet ledd:

Ved valg av fosterhjem til et barn skal barneverntjenesten legge avgjørende vekt på hensynet til barnets beste, jf. barnevernloven § 4-1. Barneverntjenesten må vurdere om fosterforeldrene har de nødvendige forutsetninger til å ivareta det enkelte barns særlige behov, bl.a. sett i lys av barnets egenart, formålet med plasseringen, plasseringens forventede varighet og barnets behov for samvær og annen kontakt med familie. Barneverntjenesten skal ta tilbørlig hensyn til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.

Barneverntjenesten alltid skal vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet sendte en påminnelse i februar 2011 til alle landets fylkesmenn og kommunale barneverntjenester om forskriftens § 4 om at barneverntjenesten alltid skal vurdere om noen i barnets nære familie kan velges som fosterhjem.

Oppfølging – ansvarlig instans

Oppfølgingen av fosterhjemmet og tilsynet er regulert i forskrift om fosterhjem (BLD, 2003). Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) har utarbeidet retningslinjer for fosterhjem (BLD, 2004) og rutinehåndbok for kommunens arbeid med fosterhjem (BLD, 2006). I tillegg har departementet utarbeidet en standardavtale for fosterforeldre og den kommunale barneverntjenesten (BLD, 2010).

Den kommunale barneverntjenesten som har besluttet å flytte et barn i fosterhjem har ansvar for oppfølging av fosterfamilien og foreldre ved blant annet oppfølgingsbesøk i fosterhjemmet. Antallet besøk skal være ut fra behov, men minst fire besøk i året. Etter to år kan det reduseres til to. Alle fosterbarn skal ha en egen tilsynsfører som møter dem minst fire ganger i året (kan reduseres til to ganger i året) (BLD, 2003).

Kommunen som fosterfamilien bor i har ansvaret for godkjenningen av fosterhjemmet og at det føres tilsyn (barnevernloven § 4-22 og fosterhjemsforskriften, BLD, 2003).

Det finnes noen statlige spesialistfosterhjem; familiehjem og beredskapshjem som er engasjert og følges opp av Bufetat. I tillegg finnes noen få fosterhjem knyttet til private barneverntiltak.

Det er ingen forskjell i lovverk og retningslinjer når det gjelder godtgjøring og utgiftsdekning for godkjente slektsfosterforeldre og ordinære fosterforeldre.

Opplærings- og veiledningstiltak – ansvarlig instans

Ansvaret for at fosterhjemmene får nødvendig opplæring og generell veiledning, blant

annet PRIDE-opplæringen er tillagt det statlige barnevernet; Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) (fosterhjemsforskriften § 2, BLD, 2003). En oversikt over ulike opplæringstiltak i de regionale fosterhjemstjenester finnes på: www.fosterhjem.no

Den kommunale barneverntjenesten har ansvar for den individuelle veiledning til fosterforeldre. Kommunen kan engasjere en ekstern veileder til fosterforeldre (evt. gi tilbud om veiledning fra barne- og ungdomspsykiatrien).

SVERIGE

9,5 millioner innbyggere

290 kommuner

Rundt 12.000 barn er plassert i fosterhjem (1.11.10). Det finnes ingen nasjonal statistikk på hvor mange av disse som bor i slektsfosterhjem. I følge Socialstyrelsen var 20% av barna som ble plassert i 2010, plassert hos slekt. I følge en avhandling var 15% av alle plasseringer i Sverige i 2003 slektsplasseringer (Linderot, 2006).

Socialtjänstlag (2001:453) (SoL)

http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453/?bet=2001:453

Plassering i slekt i lovverk

Når et barn skal plasseres i fosterhjem så skal Socialtjänsten først vurdere om barnet kan plasseres hos slekt eller nettverk.

När ett barn placeras skall det i första hand övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående. Vad som är bäst för barnet skall dock enligt 1 kap. 2§ a alltid beaktas.

Socialtjänstlagen (SoL), kapittel 6 *Vård i familjehem och i hem för vård eller boende* 5 §:

Oppfølging – ansvarlig instans

Kommunen (*socialnämnden*) har ansvar for at fosterforeldrene får råd, støtte og annen hjelp som de behøver (SoL 6 kap. 7§). Dette innebærer oppfølging av barna, praktisk og økonomisk støtte og fosterbarnas kontakt med sin opprinnelsesfamilie.

Socialtjänsten i kommunen har ansvar for at barnet får den omsorg de skal ved minimum to besøk i fosterhjemmet pr. år. Det skal være samtale med barnet minst to ganger i året. Dette skal rapporteres til *socialnämnden* (SoL 6 kap 8§ och LVU 13§).

Det er ikke forskjell på den godtgjøring ordinære fosterforeldre og slektsfosterhjem skal motta.

Opplærings- og veiledningstiltak – ansvarlig instans

Det er kommunen som er ansvarlig for at alle fosterforeldre får opplæring og veiledning jf. Sol 6 Kap 7§: Små kommuner samarbeider om gjennomføring av kurs. For grunnopplæring benyttes PRIDE og andre grunnopplæringskurs.

Et nasjonalt opplæringsprogram er under utprøving (Socialstyrelsen, 2012).

Kommunen har ansvaret, og veiledningen gis av familjevårdsinspektør/familjehemssekreter som har ansvaret for all oppfølging. I tillegg kan fosterfamilien få ekstern veiledning individuelt eller i gruppe.

Vedlegg 2. Informasjonsbrev til slektsfosterforeldre

Oslo, februar 2012

Til slektsfosterforeldre

Forespørsel om å delta på intervju i prosjektet «Fosterhjem fra barnets slekt i de nordiske land – tilbud og behov for opplæring»

Dette er en forespørsel om å delta i et fokusgruppeintervju, eventuelt individuelt intervju i det nordiske prosjektet «Fosterhjem fra barnets slekt i de nordiske land – tilbud og behov for opplæring»

Prosjektet er i regi av NOFCA (Nordic Foster Care Association) som Norsk Fosterhjemsforening er medlem av. Prosjektet er finansiert av Nordplus Voksen (Nordisk Ministerråds utdanningsprogram).

Undertegnede, Hege Sundt er prosjektleder. Jeg har master i sosialt arbeid, og har tidligere vært generalsekretær i Norsk Fosterhjemsforening i ni år. Fra 2008 har jeg gjennomført flere prosjekter i regi av blant annet Norsk Fosterhjemsforening.

Prosjektets formål er å styrke tilbudet om opplæring og veiledning for slektsfosterhjem i de nordiske land, og i dette heve kvaliteten på fosterhjemsomsorgen. Dette vil gjøres ved først å skaffe kunnskap om den opplæring og veiledning som finnes i hvert av landene. Så gjennom fokusgruppeintervju av slektsfosterforeldre i alle de nordiske land få en oversikt over hvilke erfaringer fosterforeldre har og hvilke behov de har. Ut fra dette vil det bli foreslått konkrete opplæringstiltak og veiledningsformer for denne gruppen fosterforeldre.

Fokusgruppeintervjuet vil bli gjennomført sammen med 5-6 slektsfosterforeldre og prosjektleder. Intervjuet vi ta fra 2- 2,5 timer. Hvis dere foretrekker å være med på et enkeltintervju framfor gruppeintervju så er det mulig. Dere som ønsker å delta må ha oppdragsavtale med den kommunale barneverntjenesten, og siste plassering skal ha skjedd i perioden 2006-2011.

Som prosjektleder er jeg underlagt taushetsplikt og all informasjon jeg får vil bli behandlet konfidensielt. Det vil ikke bli opprettet noe register med navn på de som deltar i intervjuene. Kontaktopplysninger som dere har gitt meg vil bli makulert etter intervjuet. Intervjuene vil bli tatt opp på bånd og så skrevet ut. Ved utskriving vil det ikke bli benyttet noen navn.

Det er bare prosjektleder som vil høre på båndene, og så snart intervjuet er skrevet ut vil dette båndet bli makulert. I og med at det i intervjuet ikke innhentes personopplysninger om fosterbarnet og at dataene ikke behandles elektronisk er prosjektet ikke konsesjonspliktig etter helseforskningsloven, eller kommer inn under meldeplikten til Datatilsynet.

Det er helt frivillig å delta i denne undersøkelsen, og det må undertegnes en samtykkeerklæring. Samtykket kan trekkes tilbake så lenge undersøkelsen pågår uten at du trenger å oppgi grunn. All informasjon som dere har gitt vil bli slettet. Du har også anledning til innsyn i referatet fra intervjuet når det gjelder de opplysninger du har gitt.

Hvis dere ønsker noen mer informasjon er det bare å ta kontakt på telefon 918 17 814 eller send en e-post til hegesun@online.no

Med vennlig hilsen
Hege Sundt
prosjektleder

Vedlegg 3. Intervjuguide slektsfosterforeldre (Siste plassering i perioden 2006–2011, ikke profesjonelt fosterhjem)

I Introduksjon

Kartlegging av gruppedeltakerne/informantene

- Hvor lenge har dere vært fosterforeldre?
- Hvor mange hjemmeboende har dere (fosterbarn/søsken)?
- Slektsforhold til fosterbarnet, evt. ektefelles/partners slektsforhold.
- Hvordan ble dere fosterhjem (hvem sin idé var det)?
- Evt. deltatt i familieråd forut for beslutning om fosterhjem.

II Opplæring før plassering (pre-service)

Hvilken opplæring fikk dere tilbud om før fosterbarnet flyttet inn?

Evt. tilbud om opplæring som spesifikt var for slektsfosterhjem.

Hvis dere sa nei til tilbudet; noen tanker om hvorfor dere gjorde det.

Hvis dere sa ja til tilbudet, hvilke erfaringer har dere?

Vurdering av nytteverdien av denne opplæringen for fosterhjemsoppdraget (det å kunne gi fosterbarnet best mulig omsorg og utviklingsstøtte)

- Konkrete eksempler på situasjoner der opplæringen kom til nytte, og begrunnelse for hva og hvorfor det var nyttig.
- Konkrete eksempler på tema/områder i opplæringen dere ikke synes var relevante, og begrunnelse for det.

III Opplæring etter plassering/etter vedtak om fosterhjem (in-service)

Opplæringstilbud som dere har fått etter plassering/etter vedtak om fosterhjem

(må spesifisere sånn, for noen slektsfosterhjem har hatt barna boende hos seg lenge for de formelt blir fosterhjem)

Vurdering av nytteverdien av denne opplæringen

- Konkrete eksempler på situasjoner der opplæringen kom til nytte, og begrunnelse for hva og hvorfor det var nyttig.
- Konkrete eksempler på tema/områder i opplæringen dere ikke synes var relevante, og begrunnelse for det.

Eventuelle opplæringstilbud *spesifikt for slektsfosterhjem*.

Vurdering av nytteverdien av denne opplæringen

- Konkrete eksempler på situasjoner der opplæringen kom til nytte, og begrunnelse for hva og hvorfor det var nyttig.
- Konkrete eksempler på tema/områder i opplæringen dere ikke synes var relevante, og begrunnelse for det.

Områder dere synes er vanskelige og der dere opplever behov for opplæring.

IV Veiledning til fosterfamilien

Hva slags tilbud om veiledning har dere fått?

Evt. veiledningstilbud som er spesifikt for slektsfosterhjem.

Hvis dere sa nei til tilbudet om veiledning; noen tanker om hvorfor dere gjorde det.

Hvis dere sa ja til tilbudet, hvilke erfaringer har dere?

Vurdering av nytteverdien av denne veiledningen.

- Konkrete eksempler på situasjoner der veiledningen kom til nytte, og be grunnelse for hva og hvorfor det var nyttig.
- Konkrete eksempler på tema/områder i veiledningen dere ikke synes var relevante, og begrunnelse for det.

V Oppfølging fra barneverntjenesten /sosialtjenesten/ konsulenter

Hva slags oppfølging (support) får dere og fosterbarnet fra barneverntjenesten
Konkrete beskrivelser.

Har barneverntjenesten/sosialtjenesten egne samtaler med fosterbarnet deres.

Vurdering av nytteverdien av denne oppfølgingen. Eksempler og begrunnelser.

VI Områder det er behov for oppfølging/veiledning/opplæring

Er det noe form for opplæring, veiledning, oppfølging dere savner for å kunne gi fosterbarna best mulig omsorg og utviklingsstøtte.

Eksempler og begrunnelser.

Hjelpeguide til intervjueren;

- barnet – følelsesliv – sorg- atferd (evt. terapi/ psykolog bistand)
- barnets helse (somatisk)
- barnets skolegang
- samarbeidet med fosterbarnets foreldre og øvrig del av familien
- konfliktløsning
- samlivsproblematikk fosterforeldre
(evt. den ektefelle som ikke er i familie med fosterbarnet)
- samarbeid med barneverntjenesten – øvrig hjelpeapparat

Ideer/ forslag til kurs/opplæring, veiledning, oppfølging for slektsfosterhjem.

Eventuelt andre erfaringer/innspill informantene/slektsfosterforeldrene har.

Avslutning:

Tusen takk for hjelpen. Dere vil få informasjon om når undersøkelsen er ferdig og rapport foreligger. Evt. minne om taushetsregelen/utskrivning/opppbevaring av opplysningene de har gitt.

Vedlegg 4: Rekrutteringen av informantene i de enkelte land (utfyllende til del 2 om gjennomføringen av intervjuundersøkelsen)

I Danmark er prosjektmedarbeideren som gjennomførte intervjuene ansatt i Fabu som holder opplæringskurs for nettverksfosterfamilier og nettverksgrupper. Rekruttering av informanter skjedde via deltakerliste fra disse kurs og grupper, fra navn på slektsfosterforeldre som selv hadde kontaktet Fabu for råd, og fra andre private organisasjoner som arbeider med oppfølging av fosterhjem i Danmark. Informantene kommer fra hele landet.

I Finland har Perhehoitoliitto engasjert en prosjektmedarbeider som er PRIDE-leder. Informantene ble rekruttert via organisasjonens tidsskrift. Det ble også tatt kontakt med to kommuner uten at det førte til noen aktuelle informanter.

På Færøyene er prosjektmedarbeider selv ansatt i Plejeforældreordningen ved Barnaverndarstova med ansvar for opplæring og veiledning av alle fosterforeldre på Færøyene. Hun valgte ut et utvalg av slektsfosterforeldre som kunne gi et bredt bilde av hvordan det var å være slektsfosterfamilie på Færøyene.

På Grønland er prosjektmedarbeider er tidligere fostermor på Grønland og stifter av Plejefamiliernes Lokalforening Nuuk. Hun tok kontakt med den største kommunen på Grønland (Kommuneqarfik Sermersooq), som kontaktet aktuelle slektsfosterforeldre. En av familiene ble kontaktet direkte av Plejefamiliernes Lokalforening.

På Island er prosjektmedarbeider er PRIDE-leder. Barnaverndarstofa som er ansvarlig for PRIDE, trakk fem navn vilkårlig ut fra deres oversikt over slektsfosterforeldre.

I Norge kontaktet prosjektleder tre av landets fosterhjemstjenester og tre bydeler i Oslo. De som hadde registrerte slektsfosterforeldre i målgruppen sendte ut informasjonsbrev med forespørsel om å delta i undersøkelsen (vedlegg 2).

I en av fosterhjemstjenestene ble forespørselen gjentatt på et helgekurs for slektsfosterforeldre, og i en annen ble det sendt ut et purrebrev til aktuelle slektsfosterforeldre. Prosjektleder tok også direkte kontakt med to slektsfosterforeldre og en som veiledet fosterforeldre.

I Sverige jobber prosjektmedarbeider som fosterhjemskonsulent i Socialförvaltningen i Stockholm. Hun kontaktet ansatte i Stockholm, Göteborg og Malmö som jobbet med oppfølging og opplæring av fosterforeldre, og som kom fram med aktuelle informanter.

Vedlegg 5. Oversikt over betegnelser/ord som brukes i de enkelte land

Norsk	Engelsk	Svensk	Dansk
Opplæring ring	Pre-service training & In-service training	Utbildning	Uddannelse/opplæ- Grund- og efter- uddannelse
Veiledning	Supervision	Handledning	Veiledning og supervision (en bestemt metode)*
Oppfølging	Support/take care of	Uppföljning	Oppfølging (hele saken)*
Saksbehandler Barnevernkonsulent	Case woker	Familjevårdsinspektør Familjehemssekreterare Barnhändändläggare Social secretär (i kommunene)	Familiekonsulent Familieplejekonsulent Myndighets- saksbehandler
Barneverntjenesten (kommunen)	Child Welfare Service	Socialtjänsten	Socialforvaltningen*
Slekts- og nettverks- plasseringer	Kinship Care Family and friends care	Släkt och nätverk	Nettverksanbringelser i og udenfor slekt
Fosterforeldre	(Foster) carers	Familjehemsföräldrar (Finland: familjevårdar)	Plejeforeldre
Godtgjøring	Salary/wages	Ersättning (omkostnad och arvode)	Vederlag

*Færøyene: *Supervision* brukes som begrep for kontroll og veiledning på det personlige plan. *Oppfølging* er den del som gjøres av Børneverntjenesten/kommunene (administrasjon). Barnaverndarstova (interkommunalt barnevern) ved Plejeforældreordningen har tilsyn, kontraktsansvarlig, veiledning og opplæring for fosterfamilien.

Vedlegg 6 NOFCAs medlemsorganisasjoner

NOFCAs hjemmeside: www.fosterhjemsforening.no – se NOFCA

Fra Danmark:

Børn & Familier, Forum for udvikling i socialt arbejde: www.boernogfamilier.dk
I 2012 presentert ved Fabu (Familie, børn og unge) (3 familieplejeorganisationer):
www.fabu.dk

Fra Finland:

Pehehoitoliitto, Förbundet för Familjevård: www.perhehoitoliitto.fi
Pesäpuu, organisasjon (NGO) innen barnevern, Finland: www.pesapuu.fi

Fra Færøyene:

Barnaverndarstova Føroya, (interkommunalt barnevernkontor): www.bvs.fo

Fra Grønland:

Plejefamiliernes Lokalforening Nuuk, fosterforeldreforening: www.plejefamilierne.gl

Fra Island:

Barnaverndarstofa (statlig barnevernkontor) på Island: www.bvs.is
Fèlag Fòsturforeldra Island, fosterforeldreforening: www.fostur.is

Fra Norge:

Norsk Fosterhjemsforening: www.fosterhjemsforening.no

Fra Sverige:

FACO, Familjevårdens Centralorganisation, fosterhjemsforening: www.faco.nu

Forum for Familjevård i Sverige, paraplyorganisasjon for alle organisasjoner som jobber med fosterhjem: www.forumfamiljevård.se

FR. Familjehemmens Riksförbund, fosterhjemsforening:
www.familjehemmensriksforbund.se

FSF, Föreningen Socionomer inom Fosterbarnsvården: www.fsf.nu

Tidligere prosjekter i regi av NOFCA

- 2008: Nordisk konferanse om fosterhjem i Nuuk, Grønland arrangert i samarbeid med Plejefamiliernes Lokalforening Nuuk. Økonomisk støtte fra Grønlands hjemmestyre, familiedepartementet og private instanser. Konferanserapport finnes på www.fosterhjemsforening.no - se NOFCA
- 2006: Forberedende møte/seminar om slektsfosterhjem i Norden. Økonomisk støtte fra Nordplus Voksen (Cirius)
- 2004: Informasjon, opplæring og oppfølging av nye fosterforeldre i Danmark, Island, Norge og Sverige. Kun lokale rapporter. Økonomisk støtte fra Nordisk Ministerråd
- 2003: Anbringelsesmønsteret i de nordiske lande. Økonomisk støtte fra Nordisk Ministerråd. Rapporten finnes på www.fosterhjemsforening.no - se NOFCA
- 2001: Konferansen Luft under vingene i København, arrangert i samarbeid med Familieplejen i Danmark.

Dette prosjektet er gjennomført av NOFCA (Nordic Foster Care Association)
www.fosterhjemforening.no - se NOFCA



Følgende organisasjoner har deltatt:

Barnaverndarstofa på Island
Barnaverndarstofa Føroya
Fabu, privat fosterhjemorganisasjon, Danmark
Fèlag Fòsturforeldra Island
Forum for Familievård i Sverige
FR. Familjehemmens Riksförbund, Sverige
FSF, Föreningen Socionomer inom Fosterbarnsvården, Sverige
Norsk Fosterhjemforening
Perhehoitoliitto, Förbundet för Familievård i Finland
Pesäpuu, organisasjon innen barnevern i Finland
Plejefamiliernes Lokalforening Nuuk, Grønland



FSF
Föreningen Socionomer
inom Familjehemsvård



Prosjektet er finansiert av Nordplus Voksen program, www.nordplusonline.org